

VAASAN YLIOPISTO

Markkinoinnin ja viestinnän akateeminen yksikkö

Teknisen viestinnän maisteriohjelma

Jere Paldanius

”Asevelvollisena aseettomassa palveluksessa”

Tarkastelussa asevelvollisuuteen liittyvä käsitteistö ja termistö

Viestintätieteiden pro gradu -tutkielma

Vaasa 2020

SISÄLLYS	
KUVIOT	2
TAULUKOT	3
TIIVISTELMÄ	5
1 JOHDANTO	7
1.1 Tutkimuksen tavoite	9
1.2 Aineisto	11
1.3 Tutkimusmenetelmä	13
2 ASEVELVOLLISUUSVIESTINTÄ	16
2.1 Asevelvollisuus	16
2.1.1 Asevelvollisuuden käsite	17
2.1.2 Asevelvollisuus Ruotsin vallan ajalta itsenäisyyteen	19
2.1.3 Asevelvollisuus yhteiskunnan ja yksilön näkökulmista	22
2.2 Asevelvollisuusviestintä Puolustusvoimissa	25
2.2.1 Puolustusvoimien viestintä	25
2.2.2 Asevelvollisuusviestinnän käytäntö	26
2.3 Ymmärrettävän asevelvollisuusviestinnän haasteita	29
2.3.1 Yleiskieli ja erikoiskieli	30
2.3.2 Säädoskielen olemus	32
2.3.3 Ymmärrettävyys	36
3 TERMINOLOGISET TUTKIMUSMENETELMÄT	39
3.1 Terminologisen tutkimuksen peruskäsitteet	40
3.2 Systemaattinen käsiteanalyysi	42
3.3 Termin muodostaminen	46
3.4 Termin ominaisuudet	48
4 ASEVELVOLLISUUDEN KÄSITTEIDEN JA TERMIEN ANALYYSI	52
4.1 Tutkimuksen kulku	52
4.2 Kokonaiskuvan luominen asevelvollisuuskäsitteistöstä ja -termistöstä	54

4.3	Asevelvollisuuden ja maanpuolustuksen peruskäsitteet	60
4.3.1	Maanpuolustusvelvollisuus ja sotilaallinen maanpuolustus	60
4.3.2	Asevelvollisuus	63
4.3.3	Siviilipalvelusvelvollisuus	65
4.3.4	Naisten vapaaehtoinen asepalvelus	67
4.4	Asevelvollisuuden suorittamiseen liittyvät käsitteet	68
4.4.1	Palvelus	69
4.4.2	Palveluskelpoisuuden selvittäminen ja kutsunnat	70
4.4.3	Varusmiespalvelus ja varusmies	74
4.4.4	Reservi ja varareservi	77
4.5	Asevelvollisen etuuksiin liittyvät käsitteet	78
4.6	Asevelvollisuusasioita käsitteleviin osapuoliin liittyvät käsitteet	78
4.7	Yhteenvedo käsiteanalyysin tuloksista	79
4.8	Asevelvollisuuden termien ja käsitteiden ominaisuuksien tarkastelu	82
4.8.1	Termin ristiriitaisuus	82
4.8.2	Termin läpinäkymättömyys	86
4.8.3	Intertekstuaaliset ilmaukset	91
4.8.4	Määrittelemättömyys	93
4.8.5	Epäyhdenäisyys	94
4.8.6	Synonymia ja polysemia	97
4.8.7	Termeihin liittyvät sivumerkitykset	98
4.9	Yhteenvedo termien ja käsitteiden ominaisuuksien arvioinnista	99
5	PÄÄTÄNTÖ	102
	LÄHTEET	110
	KUVIOT	
	Kuvio 1. Tutkimusasetelma ja tutkimuksen viitekehys	11
	Kuvio 2. Käsiteanalyysin toteuttaminen ja kokonaiskuvan muodostaminen	14
	Kuvio 3. Terminologian tetraedrimalli (Sanastotyön käsikirja 1989: 24)	40
	Kuvio 4. Käsitteen, käsitteen alaan kuuluvien käsitteiden ja käsitepiirteiden suhteet	41

Kuvio 5. Asevelvollisuuden ylä-, rinnakkais- ja alakäsitteet	54
Kuvio 6. Asevelvollisuuden suorittamisen temporaalisia käsitesuhteita	55
Kuvio 7. Varusmiespalveluksen toimintasuhteinen käsitejärjestelmä	56
Kuvio 8. Erilaisia palveluksia asevelvollisuuslaeissa	57
Kuvio 9. Asevelvollisuusasioita käsittelevät osapuolet	57
Kuvio 10. Asevelvollisuuden käsitejärjestelmä	59
Kuvio 11. Lakeihin perustuvia velvollisuuksia	61
Kuvio 12. Eri laeissa säädettyjä velvollisuuksia ja tehtäviä	62
Kuvio 13. Asevelvollisuuslain ja siviilipalveluslain päällekkäisiä käsitteitä	64
Kuvio 14. Siviilipalvelusvelvollisuuden suorittaminen	66
Kuvio 15. Naisen muuttuva rooli asevelvollisuuslaeissa	67
Kuvio 16. Miehen roolin muutokset asevelvollisuuslaeissa	68
Kuvio 17. Asevelvollisuuden suorittamisen käsitejärjestelmä	69
Kuvio 18. Palveluskelpoisuuteen liittyviä käsitteitä	71
Kuvio 19. Palveluskelpoisuuteen liittyvien käsitteiden suhde toisiinsa	71
Kuvio 20. Kutsuntoihin liittyviä termejä ja käsitteitä	73
Kuvio 21. Varusmiespalveluksen ala- ja rinnakkaiskäsitteitä	75
Kuvio 22. Varusmiespalveluksen aikajana	76
Kuvio 23. Asevelvollisuuslaeissa säädettyjä päällekkäisiä velvollisuuksia	77
Kuvio 24. Esittämäni maanpuolustuspalveluksen malli	84
Kuvio 25. Termin läpinäkymättömyyden aiheuttama ymmärrysongelma	85
Kuvio 26. Vaihtoehtoja varusmies-alkuisille termeille	90
Kuvio 27. Vaihtoehtoja puolustushaaran esikunta -termin korvaamiseksi	91
Kuvio 28. Yhtenäiset nimitykset palvelusta suorittaville	95

TAULUKOT

Taulukko 1. Tutkimuskysymykset, -aineistot, -menetelmät ja tavoitteet	13
Taulukko 2. Kooste lakikielen yleispiirteistä	33
Taulukko 3. Varusmies-käsitteen käsitepiirteitä	40
Taulukko 4. Esimerkki käsitepiirreanalyysistä	44
Taulukko 5. Termien arviointikysymykset (Nuopponen 2018)	50

Taulukko 6. Tarkennetut tutkimuskysymykset	52
Taulukko 7. Maanpuolustusvelvollisen käsitteen piirteitä	60
Taulukko 8. Asevelvollisen käsitteen piirteitä	63
Taulukko 9. Reserviläisen ja varareserviläisen käsitteiden piirteitä	64
Taulukko 10. Siviilipalvelusvelvollisen käsitteen piirteitä	65
Taulukko 11. Kutsunanalaisen käsitteen piirteitä	73
Taulukko 12. Yhteenveto käsiteanalyysin tuloksista	81
Taulukko 13. Harjoitustyyppien käsitepiirteitä	96
Taulukko 14. Yhteenveto asevelvollisuuskäsitteiden ja -termien ongelmista	100

VAASAN YLIOPISTO

Markkinoinnin ja viestinnän akateeminen yksikkö

Tekijä:	Jere Paldanius
Pro gradu -tutkielma:	”Asevelvollisena aseettomassa palveluksessa” Tarkastelussa asevelvollisuuteen liittyvä käsitteistö ja termistö
Tutkinto:	Filosofian maisteri
Koulutusohjelma:	Teknisen viestinnän maisteriohjelma
Oppiaine:	Viestintätieteet
Valmistumisvuosi:	2020
Työn ohjaaja:	Anita Nuopponen

TIIVISTELMÄ:

Tutkimuksessa selvitettiin, miten asevelvollisuuteen liittyvää termistöä ja käsitteistöä voitaisiin kehittää paremmin nykyaikaiseen asevelvollisille suunnattuun viestintään sopivaksi. Taustalla ovat viestinnässä ja asiakaspalvelussa esiin nousseet termien ja käsitteiden aiheuttamat ymmärrettävyysongelmat. Asevelvollisuus on 18–60-vuotiaiden miesten ja palveluksen suorittavien naisten velvollisuus kouluttautua Suomen puolustamiseen. Aineistoina olivat asevelvollisuuslaki, laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta ja siviilipalveluslaki, joihin viestinnässä käytettävä termistö ja käsitteistö perustuvat. Tutkimuksessa sovellettiin systemaattisen käsiteanalyysin ja termianalyysin menetelmiä.

Ensimmäiseksi selvitettiin asevelvollisuuden käsitejärjestelmä ja käsitteellisiä ongelmia. Koska asevelvollisuus on pitkä ja vaiheikas velvollisuus, sisältyy siihen runsaasti laajoja lakikäsitteitä. Termien ja käsitteiden suhteissa todettiin tiettyjä epä johdonmukaisuuksia, koska termit voivat heijastaa käsitteen historiaa. Tästä hyvänä esimerkkinä on termi *varusmies*, jonka käsitteen alaan kuuluvat myös varusmiespalvelusta suorittavat naiset. Lakien sisäisten viittausten havaittiin aiheuttavan ymmärrettävyysongelmia, koska viittausten käsittäminen edellyttää eri lakien tuntemista.

Toiseksi selvitettiin termien ymmärrettävyyttä mahdollisesti heikentäviä ominaisuuksia. Havaintona on, että termistö on osin sukupuolittunutta, ristiriitaista ja läpinäkymätöntä. Tyypillistä on myös synonymia ja pitkät sanaliittotermit. Asevelvolliset saattavat muodostaa käsityksiä käsitteistä termien perusteella, minkä vuoksi on olennaista, että termit ovat selkeitä. Olisi tärkeää, että asevelvolliset huomioitaisiin lain kohderyhmänä.

Tehdyt havainnot toivat esiin tarpeen selkeyttää ja yhtenäistää asevelvollisuuteen liittyvien lakien käsitteistöä ja termistöä. Terminologisilla menetelmillä osana säädösten valmistelua ennaltaehkäistäisiin ja ratkottaisiin säädöstermistön ja -käsitteistön läpinäkyvyyteen sekä termin ja käsitteen suhteeseen liittyviä ongelmia.

AVAINSANAT: asevelvollisuusviestintä, käsiteanalyysi, lakikieli, lakitermi, puolustusvoimat, sanastotyö, terminologia, termit, ymmärrettävyys

1 JOHDANTO

Asevelvollisuus, eli velvollisuus varautua, kouluttautua ja osallistua tarvittaessa Suomen sotilaalliseen puolustamiseen, koskee jokaista 18–60-vuotiasta suomalaismiestä. Miesten asevelvollisuutta täydentää naisten mahdollisuus hakeutua vapaaehtoiseen asepalvelukseen ja tulla tätä kautta asevelvolliseksi. Huhtikuussa 2019 Suomessa tuli voimaan laki, joka velvoittaa viranomaisia muokkaamaan erityisesti verkkoviestintäpalveluitaan saavutettaviksi eli erilaisten käyttäjien käytettäviksi. Selkokeskuksen (2019) mukaan Suomessa on noin 650 000 ihmistä, jotka tarvitsevat selkokieliä palveluita ja viestintää. Todennäköistä siis on, että yhteensä yli 900 000 suomalaisen asevelvollisen joukkoon kuuluu selkokieliä ja saavutettavia palveluita tarvitsevia.

Moni nuori saa ensikosketuksensa asevelvollisuuteen ja sen termeihin eli asevelvollisuuden erikoisalan käsitteiden nimityksiin ennen kutsuntoja asevelvollisuusviestinnässä. Käsitteellä tarkoitetaan ihmisen mielessä olevaa käsitystä jostakin asiasta. Nuoret saattavat kuulla myös kavereiltaan tulevasta velvollisuudestaan ja siihen liittyvistä vaiheista. Asevelvollisen voi olla hankala ymmärtää kohtaamiaan lakitermejä ja -käsitteitä, koska ne voivat sisältää runsaasti heille uusia ja ristiriitaisia termejä. Termien ja käsitteiden olemuksen on kiinnittänyt huomiota myös Kotro (2018), joka blogissaan kehottaa suomalaisia osallistumaan asevelvollisuustermien päivittämiseen.

Varusmiespalveluksessa olevalle, sen suorittaneelle tai Puolustusvoimissa työskentelevälle asevelvollisuustermit ja -käsitteet lienevät tuttuja. Alaa tunteva ei välttämättä havaitse termistössä tai säädöskielessä ongelmia siinä missä termit ensi kertaa kohtaava. Kosonen (2019: 52–53) toteaaakin, että maanpuolustukseen liittyvän tiedon määrässä on suuria eroja riippuen siitä, onko henkilö jo suorittanut vai vasta suorittamassa varusmiespalvelusta. Asevelvollisuuslakeihin perustuvat termit ovat juurtuneet osaksi suomalaista yhteiskuntaa ja arkea, koska suurella osalla suomalaisista on lähipiirissään ”oma asevelvollinen” eli varusmiespalveluksen suorittanut tai sitä suorittava henkilö. Pitkän historian ja vain miehiä koskevan velvoittavuutensa vuoksi asevelvollisuuden ilmiö sekä siihen liittyvät termit ja käsitteet saavat aikaan paljon yhteiskunnallista keskustelua. Ne

myös herättävät tunteita puolesta ja vastaan. Asevelvollisuuden uudistaminen ja kehittäminen on myös usein esillä mediassa. Keskustelussa esiintyy ristiriitaiseltakin tuntuva käsitteistöä ja termistöä.

Termit ohjailevat ihmisten ajatusmaailmaa, käsityksiä ja toimintaa. Ne ovat käsitteiden nimilappuja ja siten myös ensikohtaamisia ilmiöiden kanssa. Laeissa ja viestinnässä käytettävät termit saattavat tuntua viranomaisista itsestään selviltä, minkä vuoksi termeihin ja käsitteiden sisältöihin tai läpinäkyvyyteen ei välttämättä kiinnitetä tarpeeksi huomiota (Suominen 2019: 290–293; 327–328). Puolustusvoimien ulkopuoliselle ja asevelvollisuuslakeja tuntemattomalle henkilölle läpinäkymättömät termit saattavat kuitenkin antaa väärän kuvan kyseessä olevasta ilmiöstä, jos termi esimerkiksi jättää käsitteen oleellisia piirteitä piiloon. Termiä voisi luonnehtia tästä syystä käsitteen näyteikkunaksi. Osa ihmisistä näkee ikkunasta vain vilauksen ja muodostaa vilkaisun jälkeen käsityksensä siitä, mitä lasin toisella puolella on. Kososen (2019: 53) mukaan asevelvollisuustermit ja -käsitteet vaikuttavat asevelvollisten käsityksiin ja niiden muodostumiseen. Tekstien ymmärrettävyyden, viestinnän onnistumisen ja oikeanlaisten käsitysten muodostumiseksi olisikin tärkeää, että termi heijastaisi mahdollisimman läpinäkyvästi käsitteensä pääpiirteitä.

Asevelvollisuuden näkökulmasta saavutettavuutta ja selkeyttä edellytetään kaikilta asevelvollisen verkkopalveluilta ja viestinnältä. Viestinnässä käytettävä asevelvollisuustermistö ja -käsitteistö perustuvat asevelvollisuuslakeihin. Lait ja säädökset on tarkoitettu sekä asiantuntijoiden että tavallisten suomalaisten käyttöön (Tyynilä 1984). Voidaankin siis todeta, että saavutettava viestintä edellyttää selkeitä lakeja ja termejä. Jotta esimerkiksi asevelvollisten verkkopalvelujen sisältöä voitaisiin muokata saavutettavaksi, lakien ja niiden kielen tulisi olla jokaisen ymmärrettävissä. Lakikielen tutkimuksissa on havaittu, että tekstin ymmärrettävyyttä mahdollisesti haittaavia tekijöitä ovat esimerkiksi tekstissä esiintyvät lyhenteet ja termit (aiheesta mm. Mattila 2018: 126–127; Piehl 2008).

Säädöskielen ymmärrettävyyttä voidaan parantaa esimerkiksi muokkaamalla tekstiä aiempaa yleistajuisemmaksi tai kehittämällä käytössä olevaa termistöä läpinäkyvä-

mäksi. Ymmärrettävyys on yksilöllistä, ja tekstin ymmärrettävyyteen vaikuttaa moni tekijä. Erikoiskielille on kuitenkin ominaista, että ne sisältävät termejä. Kaikkia termejä ei voida yleistajuistaa, mutta tässä tutkimuksessa lähdetäänkin pohtimaan, miten asevelvollisuuslakien termejä ja käsitteitä voitaisiin kehittää, jotta ne olisivat kaikkien asevelvollisten ymmärrettävissä.

1.1 Tutkimuksen tavoite

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten asevelvollisuuteen liittyvää termistöä ja käsitteistöä voitaisiin kehittää paremmin nykyaikaiseen asevelvollisille suunnattuun viestintään sopivaksi. Tutkimuskohteina ovat asevelvollisuuden termit ja käsitteet. Tutkimuksen teoreettinen ja menetelmällinen viitekehys muodostuu terminologisen tutkimuksen teoriasta ja menetelmistä sekä lakikielen, erikoiskielten ja ymmärrettävyyden tutkimuksesta. Keskeisiä käsitteitä tällöin ovat käsite, termi, lakikieli, erikoiskieli ja ymmärrettävyys.

Käsite voidaan nähdä ihmisen mielessä olevana käsityksenä jostakin asiasta ja termi erikoisalan käsitteen nimityksenä (Haarala 1981: 15–19). Erikoiskieli viittaa jollakin ammatti- tai harrastusalueella käytettävään kieleen (Haarala 1981: 9). Lakikieli sijoittuu yleiskielen ja erikoiskielen välille ja sillä on oma käsitteistönsä ja termistönsä (Tanskanen 2019: 23–24). Koska lakikieli on tarkoitettu kaikkien kansalaisten ymmärrettäväksi (Tyynilä 1984), tässä tutkimuksessa asevelvollisuuslakeihin liittyviä käsitteitä ja termejä pohditaan myös ymmärrettävyyden näkökulmasta. Vastatakseni tutkimuksen tavoitteeseen muodostan seuraavat tutkimuskysymykset:

1. Millaisia ovat asevelvollisuuden keskeiset käsitteet ja termit?

Asevelvollisuuteen liittyy termejä ja käsitteitä, joita määritellään asevelvollisuuslaeissa. Selvittääkseni millaisia asevelvollisuuden keskeiset käsitteet ovat muodostan ensin kokonaiskuvan lakien käsitteistöstä ja termistöstä.

Muodostamalla käsitteistön kokonaiskuvan saan selville, millaisia suhteita käsitteiden välillä on sekä millaisia käsitteitä ja termejä laeissa esiintyy. Tämä tarkastelu luo pohjan käsitteistön ja termistön ominaisuuksien analyysille, koska termien ja käsitteiden tarkastelussa korostuu lähikäsitteiden ja käsitejärjestelmän tuntemus (Isohella & Nuopponen 2016: 230).

2. Millaisia käsitteellisiä ja termistöllisiä ongelmia asevelvollisuuteen liittyy?

Toinen tutkimuskysymys on keskeinen siksi, että lakikielen tulisi olla sekä kansalaisten että asiantuntijoiden ymmärrettävissä. Koska jotkin termeistä ovat peräisin jo 1800-luvulla säädetyistä asevelvollisuuslaista, voivat ne olla esimerkiksi ristiriitaisia, vanhentuneita tai epäyhtenäisiä eri lakien välillä. Osa termien edustamista käsitteistä on kehittynyt lakien, yhteiskunnan ja menettelytapojen muuttuessa. Särmäkarin (2016: 201–202) mukaan asevelvollisuussanastoa on 1800-luvun lopulla muodostettu tunnistamatta käsitteiden ja termien kulttuurisidonnaisuutta tai kerroksisuutta.

Vastaan tutkimuskysymykseen arvioimalla termien ominaisuuksia ja niistä keskeisimpänä tarkastelen termin ja käsitteen välistä suhdetta kuten termin ristiriitaisuutta tai läpinäkyvyyttä. Käytän tarkastelussa apuna laeissa esiintyviä käsitteiden määritelmiä, koska Heikkisen (2013) mukaan määritelmät voivat vaikuttaa koko lakitekstin ymmärrettävyyteen positiivisesti tai negatiivisesti.

Kuviossa 1 kuvaan asevelvollisuuslakien suhdetta viestintään, mediaan, asevelvollisiin, aiheesta kiinnostuneisiin ja asiantuntijoihin. Viestintä perustuu lakeihin ja niiden termeihin. Lakien termit nousevat myös yhteiskunnalliseen keskusteluun median kautta. Puolustusvoimat tuottaa asevelvollisuusviestintää asevelvollisille. Lait eivät vaikuta ainoastaan Puolustusvoimien asevelvollisuusviestintään vaan myös esimerkiksi median toimitamiin uutisiin asevelvollisuudesta tai siihen, millä termeillä Puolustusvoimien edustajat kutsunnoissa asevelvollisille puhuvat.

Tarkasteluun valittavien termien keskeisyyden arvioinnissa hyödynnän omaa asiantuntemustani, koska olen työskennellyt yli 2,5 vuoden Puolustusvoimissa asevelvollisuustiedottajana. Tämä myös mahdollistaa sen, että tutkimuksesta saatavaa tietoa voidaan siis hyödyntää nykyaikaisen asevelvollisille suunnatun viestinnän kehittämisessä.

Asevelvollisuuslait olen valinnut aineistoiksi, koska niistä saan kattavan aineiston asevelvollisuuden peruskäsitteiden ja -termien analysoinnille. Laeissa määritetään perusteet koko asevelvollisuudelle ja naisten vapaaehtoiselle asepalvelukselle. Lait sisältävät keskeisten käsitteiden määritelmät ja käsitteisiin viittaavat termit. Muut oppaat ja ohjesäännöt tavalla tai toisella perustuvat, täydentävät tai saavat lainvoimaisuutensa asevelvollisuuslaeista, minkä vuoksi päädyin rajaamaan aineiston näihin kolmeen lakiin.

Lakitekstissä on linkkejä muihin lakeihin. Lait eivät siis ole tyhjiössä, vaan ne liittyvät laajoihin kokonaisuuksiin. (Tanskanen 2019: 24) Lakiteksti on tyyliltään normatiivista, ja sen avulla lainsäätäjä ohjeistaa, velvoittaa ja oikeuttaa (Salmi-Tolonen 2008: 133–136). Teksteissä ei käytetä suoria imperatiivimuotoisia käskyjä (Salmi-Tolonen 2008: 133–136), vaan ohjailu tekstissä rakentuu pääasiassa kieliopillisten metaforien avulla muodostetuille velvollisuuksille (Hiidenmaa 2001: 57). Lainsäädännössä kielellä on keskeinen rooli, koska laki vaatii kielen olemassa olonsa perustaksi (Salmi-Tolonen 2008: 101).

Lakiteksti sisältää pykäläiä, ja pykälät muodostuvat yhdestä tai useammasta momentista. Asevelvollisuuslaissa on kaikkiaan 129 pykälää ja 7 840 sanaa, joilla määritellään asevelvollisuuden keskeisiä käsitteitä ja periaatteita. Laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta koostuu kahdeksasta pykälästä, ja siinä on yhteensä 538 sanaa. Laki perustuu suurelta osin asevelvollisuuslakiin ja täydentää sitä. Siviilipalveluslaissa on 107 pykälää ja 8 366 sanaa.

Säädöskieltä voidaan pitää erikoiskielenä eli jonkin erikoisalan asiantuntijoiden tai harastajien sisäisen viestinnän kielenä. Säädöskieli poikkeaa tästä erikoiskielen määritelmästä siinä, että se on Tyynilän (1984) mukaan tarkoitettu jokaiselle kansalaiselle eikä

vain tietyn erityisalan asiantuntijoille. Asevelvollisuuslain vaikutuksen ensisijainen kohderyhmä ovat pian asevelvollisuuskään tulevat nuoret miehet, vapaaehtoisesta asepalveluksesta kiinnostuneet tai sitä suorittavat naiset ja muut 18–60-vuotiaat asevelvolliset. Nämä ryhmät ovat myös Puolustusvoimien asevelvollisuusviestinnän (tarkemmin luvussa 2.2) kohderyhmää. Toisaalta lain kohderyhmänä voidaan nähdä ne henkilöt, jotka pitävät huolta siitä, että lakia noudatetaan ja jotka välittävät tietoa ja viestivät asevelvollisille. Säädoskielen erityispiirteitä käsitellään tarkemmin luvussa 2.3.2 ja ymmärrettävyyttä pohditaan luvussa 2.3.3.

1.3 Tutkimusmenetelmä

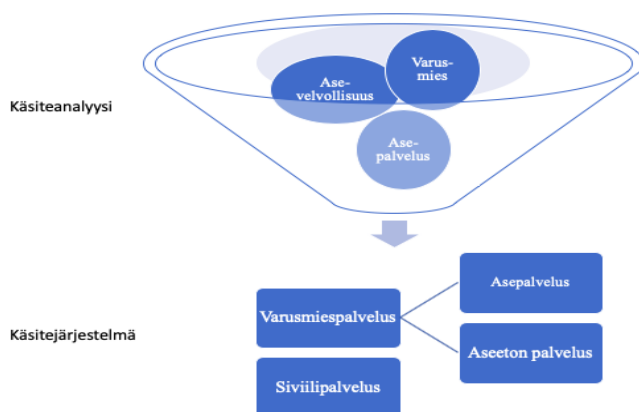
Tutkimusmenetelmä muodostuu terminologisen tutkimuksen menetelmistä termistöllisten ja käsitteellisten ongelmien selvittämiseksi ja tutkimustavoitteeseen vastaamiseksi. Menetelmä on yhdistelmä terminologista analyysimenetelmistä systemaattisesta käsiteanalyysista ja termianalyysista. Asevelvollisuuden, säädoskielen ja ymmärrettävyyden taustoituluilla (2.1–2.3) saan tietoa siitä, millainen asevelvollisuusviestinnän kenttä on ja millaisia vaatimuksia se käsitteille ja termeille asettaa. Tutkimus on kvalitatiivinen, koska siinä tutkitaan termeihin ja käsitteisiin liittyviä laadullisia ongelmia. Tutkimuskysymykset, -menetelmät, -aineistot ja -kysymyskohtaiset tavoitteet olen koonnut taulukkoon 1.

Taulukko 1. Tutkimuskysymykset, -aineistot, -menetelmät ja tavoitteet

tutkimuskysymys	aineisto	menetelmä	tulos
1. Millaisia ovat asevelvollisuuden keskeiset käsitteet?	asevelvollisuuslaki, laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta, siviilipalveluslaki	käsiteanalyysi	Kokonaiskuva asevelvollisuuden käsitejärjestelmästä ja perusta termien arvioinnille sekä analyysille.
2. Millaisia käsitteellisiä ja termistöllisiä ongelmia asevelvollisuuteen liittyy?		käsiteanalyysi, termianalyysi	Tietoa termistön läpinäkyvyydestä ja erityispiirteistä sekä termin ja käsitteen suhteesta.

Käsiteanalyysissa yhdistyvät terminologiset analyysimenetelmät, joilla selvitetään käsitepiirretyyppejä, käsitesuhteita ja käsitejärjestelmätyyppejä (Nuopponen 2009: 317–318).

Ensimmäisessä vaiheessa selvitan systemaattisen käsiteanalyysin avulla asevelvollisuuden liittyvät käsitteet, käsitteiden väliset suhteet ja käsitteiden piirteet. Tämän jälkeen muodostan kokonaiskuvan käsitteistöstä eli käsitejärjestelmän. Kuviossa 2 kuvaan näitä tutkimusvaiheita. Havainnollistan käsitejärjestelmää satelliittimallilla eli käsitekartalla, jonka muodostan FreeMind-sovelluksella. Vaihe on keskeinen analyysin jatkon kannalta, koska selvittämällä käsitteistön saan selville käsitteisiin liittyviä ongelmia. Kokonaiskuvan luomalla havaitsen aineistoon liittyviä käsitteellisiä ja termistöllisiä ongelmia, joita tarkastelen tarkemmin tutkimuksen seuraavassa vaiheessa. Valitsen jatkotarkasteluun sellaisia termejä ja käsitteitä, jotka ovat erikoisalalla keskeisiä ja joihin liittyy käsitteellisiä sekä termistöllisiä ongelmia. Hyödynnän valinnassa asevelvollisuustiedottajan tehtävästä saamaani kokemusta. Käsiteanalyysi on terminologisen analyysin perustavaa laatua oleva vaihe, jonka jälkeen voidaan luontevasti siirtyä termistön tarkasteluun eli termianalyysiin (Nuopponen & Pilke 2016: 18–20). Käsiteanalyysin menetelmää muodostan luvuissa 3.1–3.2.

Kuvio 2. Käsiteanalyysin toteuttaminen ja kokonaiskuvan muodostaminen

Toisessa vaiheessa toteutan termianalyysin. Tässä tutkimuksessa viitataan *termianalyysillä* termien ominaisuuksien analyysiin. Termianalyysin avulla selvitan, millaisia ominaisuuksia asevelvollisuuslaeissa olevilla termeillä on ja millainen suhde niillä on käsitteisiinsä.

Termistöä tarkastelen ensin terminmuodostuksen näkökulmasta, koska näin saan tietoa termien rakenteesta ja alkuperästä. Termin rakenteen analyysin jälkeen arvioin termien

ominaisuuksia, joista keskeisimpinä ovat termin läpinäkyvyys, termin ja käsitteen suhde ja se, miten johdonmukaisesti termiä laeissa käytetään. Arvioinnissa sovelletaan Nuopposen (2018) ja Isohellan ja Nuopposen (2016) kokoamia termien ominaisuuksien arviointikysymyksiä. Lähtökohtana ovat myös Mattilan (esim. 2018) tutkimukset lakikielen ominaispiireistä. Kuvaan termien analyysin ja arvioinnin menetelmää luvuissa 3.3–3.4.

2 ASEVELVOLLISUUSVIESTINTÄ

Tässä luvussa tarkastelen ensin suomalaisen asevelvollisuuden käsitettä ja taustoja (2.1). Käyn läpi Puolustusvoimien asevelvollisille kohdentamaa viestintää (2.2), jolla asevelvollisia ohjeistetaan ja neuvotaan. Selvitän, millä tavoin Puolustusvoimat viestii asevelvollisuudesta asevelvollisille, koska viestinnässä ollaan riippuvaisia lain käsitteistä ja niiden termeistä sekä tulkitaan säädöksiä asevelvollisille. Syvennyn myös pohtimaan ymmärrettävän asevelvollisuusviestinnän haasteita ja vaatimuksia (2.3), jolloin käyn läpi säädöskielen olemusta ja ymmärrettävyyden käsitettä. Pohdin, millaisia ongelmia säädöskieleen ja sen termeihin liittyy ymmärrettävyyden näkökulmasta.

Tämä tarkastelu tukee myöhempää pohdintaani siitä, miten terminologiset menetelmät voisivat tukea asevelvollisuuteen liittyvän termistön ja käsitteistön kehittämistä paremmin nykyaikaiseen viestintään sopivaksi. Syventymällä asevelvollisuuteen, asevelvollisille kohdennettuun viestintään, säädöskieleen ja ymmärrettävyyteen saan käsityksen siitä, millainen asevelvollisuusviestinnän kenttä on ja millaisia vaatimuksia se käsitteille ja termeille asettaa.

2.1 Asevelvollisuus

Tutkimuksen keskiössä ovat käsitteet ja termit sekä niiden vaikutus ymmärrettävyyteen Puolustusvoimien asevelvollisille kohdentamassa viestinnässä eli asevelvollisuusviestinnässä. Tässä luvussa käsittelen viestinnän kohdetta eli taustoitan asevelvollisuutta.

Taustoitan asevelvollisuuden ilmiötä ja sen kehittymistä, jotta asevelvollisuuden käsitettä olisi helpompi lähestyä myöhemmässä analyysi- ja pohdintavaiheessa. Saan tietoa siitä, millaisia vaatimuksia asevelvollisuus viestinnälle asettaa.

2.1.1 Asevelvollisuuden käsite

"Suomi on hyvä maa. Se on paras meille suomalaisille. Se on puolustamisen arvoinen maa ja sen ainoa puolustaja on Suomen oma kansa." (Ehrnrooth 2004: 170)

Seuraavassa kuvaan suomalaisen asevelvollisuuden käsitettä velvollisuutena ja yksilöä velvoittavina toimenpiteinä. Asevelvollisuutta vuosina 2009–2010 selvittäneen työryhmän mukaan asevelvollisuudella on pelkkää sotilaallista maanpuolustusta laajempi yhteiskunnallinen vaikutus ja että vaikutukset yhteiskuntaan ovat pääasiassa positiivisia (PLM 2010: 8). Tätä näkökulmaa tukee myös se, että asevelvollisuus saa paljon yhteiskunnallista huomiota mediassa ja kansalaiskeskustelussa.

Asevelvollisuutta on pidetty säilyttämisen arvoisena ratkaisuna Suomen puolustamiseksi. Asevelvollisuutta tulisi työryhmän havaintojen perusteella [vuonna 2010] kuitenkin kehittää entistä enemmän osaksi yhteiskuntaa, sillä yleisen hyväksyttävyyden kannalta on tärkeää, että Puolustusvoimat nähdään yhteiskunnan osana. Lausunnossa todetaan, että Puolustusvoimien tulee olla yhteiskunnallisen muutoksen kärjessä sisäistämällä yhteiskunnan muutos ja vaikutus nuoriin entistä paremmin. (PLM 2010: 9, 138)

Luvun alussa olevat Adolf Ehrnroothin ajatukset kuvaavat Suomen puolustusratkaisua yhä 2010–2020-luvun taitteessa, sillä Suomi on sotilasliittoihin kuulumaton maa ja varautuu puolustamaan itse itseään. Asevelvollisuus perustuu edelleen 18–60-vuotiaita miehiä koskevaan asevelvollisuuteen (PLM 2019). Lisäksi vuodesta 1995 alkaen 18–30-vuotiailla naisilla on ollut mahdollisuus hakeutua vapaaehtoisesti palvelukseen ja sittemmin tulla asevelvollisiksi (laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta 194/1995: 1 §). Kun nainen aloittaa palveluksen, hänellä on 45 päivää aikaa ilmoittaa ja päättää palvelus seuraamuksitta. Tämän ajan jälkeen palveluksessa olevat ja reserviin siirtyvät naiset rinnastetaan asevelvolliseen. (PV 2019d) Siviilipalvelus on yksi asevelvollisuuden suorittamisen muoto, jonka asevelvollinen voi valita, mikäli vakaumukselliset syyt estävät häntä suorittamasta varusmiespalvelusta. (Siviilipalveluslaki 1446/2007: 1 §)

Asevelvollisuuden tarkoituksena on kouluttaa joukkoja ja varmistaa Suomen sotilaallinen puolustaminen kriisitilanteissa (PLM 2019). Puolustusvoimien (2019a) mukaan nykyisenkaltainen asevelvollisuus takaa Suomen sotilaallisen turvallisuuden. Suomi itse varautuu puolustamaan aluettaan, koska se ei kuulu sotilasliittoihin. Asevelvollisuuden perustelut ovat *Suomen perustuslaissa* (731/1999: 127 §), jossa todetaan jokaisen Suomen kansalaisen olevan ”velvollinen osallistumaan isänmaan puolustukseen tai avustamaan sitä sen mukaan kuin laissa säädetään”. Asevelvollisuuslailla (1438/2007) säädetään miehiä koskevasta velvollisuudesta osallistua Suomen aseelliseen puolustamiseen. Puolustusvoimien *Yleisessä palvelusohjesäännössä* (PV 2017) täsmennetään asevelvollisuuden yksityiskohtia ja annetaan ohjeita sotilaille.

Asevelvollisuuden ensimmäinen osuus on osallistuminen kutsuntoihin ja palveluskelpoisuuden tarkastukseen. Kutsunnoissa määritetään asevelvollisen terveydentila varusmiespalvelusta varten. Tämän perusteella päätetään palveluksen aloittamispaikka ja -aika. Kutsunnoissa annetaan lisäksi tietoa maanpuolustusvelvollisuudesta. Varusmiespalveluksessa varusmiehet koulutetaan puolustamaan Suomea. Vuonna 2019 varusmiespalveluksen kesto on 165, 255 tai 347 päivää. Siviilipalvelus kestää 347 päivää. (PV 2019a) Varusmiespalveluksen voi suorittaa erilaisissa palvelustehtävissä, joissa varusmies voi hyödyntää ennen varusmiespalvelusta hankkimaansa osaamista kuten viestintäosaamista tai soittotaitoa (PV 2019b).

Palveluksen jälkeen asevelvollinen kuuluu varareserviin tai reserviin, josta reserviläinen voidaan määrätä esimerkiksi kertausharjoitukseen päivittämään osaamistaan omassa sodan ajan tehtävässään. (Asevelvollisuuslaki 1438/2007: 2 §) Tarvittaessa reserviläinen määrätään puolustamaan Suomea sotilaallisesti. (PV 2019a)

Asevelvollisuus on pitkä ja monivaiheinen ajanjakso. Tästä syystä asevelvollisen sisäistettäväksi tulee paljon tietoa, termejä ja käsitteitä, jotta hän voi muodostaa oikeita käsityksiä ja tehdä hänelle itselleen sopivia valintoja.

2.1.2 Asevelvollisuus Ruotsin vallan ajalta itsenäisyyteen

Jotta voi ymmärtää nykyistä asevelvollisuusratkaisua ja sen termejä sekä käsitteitä, on hyvä katsoa asevelvollisuuden taustoihin. Itsenäisen Suomen asevelvollisuuslaki täytti 100 vuotta helmikuussa 2019. Suomalaisten asevelvollisten historia ulottuu kuitenkin paljon pidemmälle, sillä suomalaiset miehet ovat hallitsijasta riippuen palvelleet Ruotsin (vuoteen 1808 asti), Venäjän (1809–1917) tai itsenäisen Suomen (1918–) asevoimissa (Laitinen 2005: 43–60).

Ruotsin valtakuntaan kuuluvassa Suomessa sotilaat otettiin armeijan palvelukseen sotaväenotoilla ja myöhemmin ruotujakolaitoksella. Ruotujaolla Ruotsin kuningas Kaarle XI varmisti 1600-luvun lopussa, että armeijaan riittäisi sotilaita. Pitäjien talot ryhmiteltiin ruotuihin, ja ruodut tarjosivat Ruotsin armeijan sotilaille asumuksen, talousrakennuksen ja hankkivat heille aseet sekä varusteet. Ruodun sotamies osallistui rauhan aikana harjoitukseen ja oli lähtövalmiina sotaan. (Laihonen 2018)

Suomi liitettiin Haminan rauhassa osaksi Venäjää vuonna 1809. Pian liitoksen jälkeen Suomen oma armeija ja ruotujakolaitos lakkautettiin. Venäjän keisari antoi Venäjän puolustamiseksi hallinnolleen vuonna 1870 tehtäväksi valmistella koko valtakuntaa koskevan asevelvollisuuden täytäntöönpanon. Asevelvollisuus otettiin käyttöön Venäjällä vuonna 1874. Suomen suuriruhtinaskunnassa velvollisuus osallistua Venäjän valtakunnan puolustamiseen tuli pakolliseksi miehille vasta vuonna 1878. Keisarin myönnytyksenä Suomelle sallittiin oman kansallisen sotaväen perustaminen, sillä suomalaismiehet eivät halunneet palvella Venäjän armeijassa. (Laitinen 2005: 43–52) Huomionarvoista on, että vuonna 1878 säädetystä asevelvollisuuslaista joitakin termejä, kuten *reservi*, *asevelvollinen* ja *kutsunta*, esiintyy edelleen asevelvollisuuslaissa.

Vuonna 1891 muualla Venäjällä käytössä ollut asevelvollisuuslaki otettiin käyttöön myös Suomen suuriruhtinaskunnassa. Tämä tarkoitti käytännössä Suomen oman armeijan yhdistämistä Venäjän keisarikunnan armeijaan 1800–1900-luvun vaihteessa. Uudistukset saivat suomalaiset nousemaan asevelvollisuutta vastaan. Lopulta suomalaisia koskeva asevelvollisuus lopetettiin 1900-luvun ensimmäisinä vuosina. (Laitinen 2005: 50–55)

Venäjän asevelvollisuuslaki velvoitti suomalaiset miehet palvelemaan vakinaisessa väessä kolme vuotta. Palvelusaika oli puolet lyhempi kuin venäläisillä. Suomalaisten tuli osallistua myös reserviläisten harjoituskokouksiin (nyk. kertausharjoitus) kolmena kesänä kaikkiaan noin 90 päivänä. Reservin harjoitusten jälkeen asevelvolliset sijoitettiin nostoväkeen (nyk. reservi tai varareservi). (Laitinen 2005: 46–56)

Suomen senaatti antoi eduskunnalle 4.12.1917 esityksen Suomen itsenäistymisestä, ja eduskunta hyväksyi esityksen 6. joulukuuta. (Nyström 2017) Itsenäisyyteen ja hallinnon järjestämiseen liittyi keskeisesti kysymys oman alueen puolustamisesta. Suomi otti käyttöön mukautetun version Venäjän vuoden 1878 asevelvollisuuslaista.

Sisällissodan jälkeen asevelvollisuus oli yksi keino yhdistää kahtia jakautunutta kansaa. Vuonna 1919 itsenäisen Suomen hallitus sääti väliaikaisen asevelvollisuuslain. Varsinainen asevelvollisuuslaki tuli voimaan vuonna 1922. (Laitinen 2005: 55–60) Asevelvollisuuslakia on muutettu itsenäisyyden aikana useasti. Nykyinen asevelvollisuuslaki (1438/2007) on vuodelta 2008. Asevelvollisuutta perustellaan edelleen suurina joukkoja ja eri väestöryhmiä yhdistäväksi järjestelmäksi, mikä heijastuu myös viestintään siinä, että asevelvollisuus kiinnostaa. Suosittuja sisältöjä ja aiheita ovat kaikki asevelvollisuuden suorittamiseen, varusmiesten hyvinvointiin, koulutukseen ja materiaaliin liittyvät aiheet.

Asevelvollisuuden peruseriaatteet Suomessa ovat edelleen samat kuin sata vuotta sitten. Toisin kuin suuri osa Euroopan maista Suomi ei muuttanut radikaalisti omaa puolustusratkaisuaan Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen. Vuonna 2014 Venäjä valtasi Krimin niemimaan ja käynnisti sotatoimet Ukrainassa. Sota Euroopassa sai monet maat pohtimaan puolustusratkaisujaan uudelleen. Esimerkiksi Ruotsi on kasvattamassa varusmiesten määrää asteittain (Försvarmakten 2019).

Suomessa asevelvollisuutta ja sen käytäntöjä on päivitetty vastaamaan eri turvallisuustilanteita. Esimerkkeinä ovat naisten vapaaehtoisen asepalveluksen mahdollistaminen vuonna 1995 ja vuonna 2017 tehty lakimuutos, jonka mukaan palveluksessa olevia asevelvollisia voidaan käyttää esimerkiksi virka-aputehtävissä. Näitä voivat olla järjestyksen ja turvallisuuden ylläpito, terrorismirikosten ehkäisy ja muun yhteiskunnan turvaaminen.

Vuonna 2019 asevelvollisuuslaista kumottiin Jehovan todistajia koskenut erivapaus, jonka perusteella heidät vapautettiin asevelvollisuuden suorittamisesta (HE 139/2018).

Puolustusvoimat uudistaa asevelvollisuuden käytäntöjä Koulutus 2020 -ohjelmalla (PV 2019c). Ohjelmalla kehitetään kutsuntajärjestelmää, varusmiesten palvelusvalintoja, koulutusjärjestelmää ja -menetelmiä. Asevelvollisen koulutuspolkua kutsunnanalaisesta reserviläiseksi pyritään kehittämään mahdollisimman sujuvaksi. (PV 2019c)

Nykyisen asevelvollisuuden kehittämisestä sekä vaihtoehtoisista malleista ja niiden nimityksistä on keskusteltu eri foorumeilla vilkkaasti. Vaihtoehtoina on esitetty muun muassa vapaaehtoisuuteen perustuvaa mallia ja valikoivaa asevelvollisuutta (esim. Ahtokivi 2018). Hulkko (2018) on kritisoinut näitä vaihtoehtoja epädemokraattisiksi ja siksi, etteivät ne tuottaisi tarvittavaa määrää sodan ajan joukkoja Puolustusvoimien tarpeisiin.

Myös ennen vuoden 1878 lain säätämistä Suomessa käytiin paljon asevelvollisuuskeskustelua. Keskustelua käytiin muun muassa tehokkuuteen, yksilönvapauteen, tasa-arvoisuuteen ja demokraattisuuteen perustuvilla argumenteilla. Keskustelua kirvoitti myös se, miten suomalaiset hyötyisivät miehiä koskevasta asevelvollisuudesta. Käytännössä suomalaiset olisivat tahtoneet puolustaa vain omaa aluettaan – eivät koko Venäjää. (Laitinen 2005: 46–56)

Argumenteissa asevelvollisuuden puolesta tai vastaan ei vuosikymmenten ja -satojen aikana ole tapahtunut kovin suurta muutosta. Edelleen keskustelua käydään epätasa-arvoisuuteen, tehottomuuteen ja yksilönvapauden viemiseen vedoten. Toisaalta sama turvallisuuspoliittinen ajatus leimaa suomalaista asevelvollisuutta yhä: Suomi on sotilasliittoon kuulumaton maa ja vahvistaa omaa kansallista puolustusta mutta tiivistää kansainvälistä yhteistyötä (VNK 2017: 13).

Asevelvollisuus on erityisesti suomalaisia miehiä ja yhä useampia naisia yhdistävä side. Varsin monella on omakohtaista kokemusta asevelvollisuudesta joko itse palveluksen suorittaneena tai lähipiirissä on joku palveluksen suorittanut henkilö. Tästä syystä asevel-

vollisuuteen liittyy paljon mielipiteitä. Käsitteet ja termit herättävät keskustelua sosiaalisessa mediassa, koska palveluksen suorittaneet tuntevat käsitteitä ja pystyvät ottamaan kantaa niiden muotoon ja oikeellisuuteen.

2.1.3 Asevelvollisuus yhteiskunnan ja yksilön näkökulmista

Seuraavassa pohdin asevelvollisuutta ensin yhteiskunnan ja sitten yksilön näkökulmista. Käyn läpi argumentteja asevelvollisuuden puolesta ja vastaan. Asevelvollisuudella on todettu olevan monia yhteiskunnallisesti positiivisia vaikutuksia. Toisaalta asevelvollisuudelle löytyy myös vasta-argumentteja esimerkiksi taloudellisin perustein.

Asevelvollisuutta selvittänyt työryhmä painotti, että asevelvollisuudella pystytään muun muassa yhdistämään yhteiskunnan toimijoita, edistämään yhteiskunnallisia arvoja, tuottamaan nuorille monipuolista osaamista, opettamaan nuoria toimimaan ryhmässä, kotouttamaan maahanmuuttajia, edistämään kansanterveyttä ja tuottamaan reserviä myös muille viranomaisille. (PLM 2010: 9)

Asevelvollisuuden merkittävä yhteiskunnallinen rooli korostuu siinä, että asevelvollisuudella saadaan ”julkinen yhteys” miespuolisiin suomalaisiin. Asevelvollisuudella pystytään ehkäisemään syrjäytymistä, nopeuttamaan maahan muuttaneiden kotouttamista ja vaikuttamaan nuorten terveystottumuksiin. Varusmiespalvelukseen liittyy myös negatiivisia vaikutuksia. Esimerkiksi tupakoivat nuoret polttavat enemmän savukkeita kuin ennen palvelusta, ja nuuskan käytön on todettu kasvavan. Alkoholin käytön on todettu keskittyvän yhteen päivään viikossa. (PLM 2010: 108) Työikäiset nuoret ovat poissa työ- ja opiskeluelämästä palvelusajasta riippuen noin 5,5–11,5 kuukautta. Toisaalta nuoret voivat saada palveluksensa aikana työkokemusta esimerkiksi siltä alalta, jolle he ovat kouluttautumassa.

Asevelvollisuutta on perusteltu kansantaloudellisestiärkevimmäksi ratkaisuksi Suomen puolustamiseen. Asevelvollisuudessa hyödynnetään yksilön ennen palvelusta hankittua osaamista. Puolustusjärjestelmän kansantaloudellisiksi kustannuksiksi on arvioitu noin

4,8 miljardia euroa vuodessa. Ammattiarmeijaa, eli armeijaa, johon kuuluvat sotilaat ovat palkattua henkilöstöä, pidetään nykyjärjestelmää tuntuvasti kalliimpina vaihtoehtona, sillä nykyvahvuinen sodan ajan joukko, noin 280 000 sotilasta, pitäisi palkata ja varustaa. (PLM 2010: 109)

Kanniainen (2019: 85–86) toteaa, että asevelvollisuuden vaikutusta bruttokansantuotteen tai talouskasvuun ei pitäisi tarkastella erillään järjestelmän tuottamasta turvallisuusvaikutuksesta. Valtion riskiluokka vaikuttaa siihen, millaisen puolustusjärjestelmän se tarvitsee. Hänen mukaansa valtiolle, joka tarvitsee paljon sotilashenkilöstöä, pakollinen asevelvollisuus on kustannustehokkain ratkaisu. (Emt. 85–87)

Poutvaara tulee tutkimuksissaan erilaiseen lopputulemaan asevelvollisuuden vaikutuksista talouteen kuin Kanniainen (2019: 85–86). Poutvaaran (2010: 413) mukaan ammattiarmeija sopisi Suomeen hyvin ja kritisoi asevelvollisuutta vertaamalla sitä terveydenhuoltoon. Hän kuvaa, että vain harva kansalainen toivoisi, että terveydenhuollon ammatillaiset korvattaisiin joidenkin kuukausien ajaksi työhön rekrytoituilla tilapäistyöntekijöillä. (Ema. 413) Poutvaara (2010: 414) kritisoi myös asevelvollisuuden kustannuksia ja ajatusta, että ammattiarmeija tulisi Suomelle asevelvollisuutta kalliimmaksi. Hänen mukaansa asevelvollisuuden kustannuksia laskettaessa ei huomioida yksilötason kustannuksia. Yksilötason kustannuksia ovat esimerkiksi verotulojen menetykset, jotka syntyvät asevelvollisten ollessa suorittamassa varusmiespalvelustaan. (Poutvaara 2010: 413) Poutvaara (2010: 417) pitää nykyistä asevelvollisuutta epätasa-arvoisena ja sukupuolisyrtävänä.

Vaikka taloustutkijat kiistelevät asevelvollisuuden hyvydestä, Suomen kansan asevelvollisuudelle osoittama tuki on pysynyt suhteellisen korkealla tasolla. Vuonna 2013 asevelvollisuuden kannatus oli alle 70 prosenttia (MTS 2018: 12). Vuonna 2014 alkoi Ukrainan sota, mikä todennäköisesti on vaikuttanut siihen, että asevelvollisuuden tuki kohosi vuoteen 2017 mennessä yli 80 prosenttiin. Vuonna 2018 kannatus laski 74 prosenttiin. (MTS 2018: 12)

Turvallisuudentunne vaikuttaa mahdollisesti suomalaisten käsitykseen Suomelle sopivasta puolustusratkaisusta. Vuonna 2018 noin yhdeksän prosenttia mielipidemittaukseen vastanneista kannatti ammattiarmeijaan siirtymistä. Ammattiarmeijan heikkoutena on pidetty esimerkiksi sitä, ettei Suomen käytössä olevalla puolustusbudjetilla pystytä palkkaamaan riittävän suuruista sotilasjoukkoa puolustamaan Suomen laajaa maa-aluetta.

Maanpuolustus on jokaisen Suomen kansalaisen velvollisuus (Suomen perustuslaki 731/1999: 127 §). Keskustelua, onko maanpuolustus oikeus vai velvollisuus, käydään siitä lähtökohdasta, kokeeko henkilö Suomen puolustamisen arvoiseksi maaksi. Asevelvollisuuslaki velvoittaa jokaista suomalaista miestä osallistumaan Suomen puolustamiseen tarvittaessa (asevelvollisuuslaki 1438/2007: 2 §). Puolustusministeriön (2010: 9) raportissa todetaan, että jokaisella suomalaisella miehellä ja naisella on oltava oikeus suorittaa varusmiespalvelus. Työryhmä korostaa, että jos varusmiespalvelus olisi esimerkiksi valikoiva, palvelusta ei enää koettaisi velvollisuudeksi. Vapaaehtoisuuteen perustuvassa mallissa ei halukkaita saataisi riittävästi koko Suomen puolustamiseksi. (Emt. 9)

Asevelvollisuus näkyy yksilön elämässä asevelvollisuuden suorittamisen kautta. Jos asevelvollinen ei ole palveluskelpoinen, hänet vapautetaan rauhanaikaisesta palveluksesta. Palveluksen aloittamista voi yksilöllisistä syistä siirtää. (PV 2019a) Henkilö voi vakaumuksellisten syiden vuoksi hakeutua aseettomaan palvelukseen tai siviilipalvelukseen. (Asevelvollisuuslaki 1438/2007: 67 §)

Toimivan asevelvollisuusjärjestelmän edellytys on, että nuoret miehet eli asevelvolliset ja vapaaehtoisesti palvelukseen hakeutuvat naiset kokevat asevelvollisuuden mielekkääksi ja että he ovat motivoituneita sen suorittamiseen. Motivaatiota lisääisivät esimerkiksi yksilöllisyyttä korostavat asiat. Palveluksen täytyisi tarjota haasteita ja mieleenpainuvia kokemuksia. Yhteiskunnan muutos näkyy erilaisten palvelustehtävien muutoksessa. Digitalisaation seurauksena varusmiesten teknistä osaamista voidaan hyödyntää tehokkaalla tavalla, mistä sekä varusmies että Puolustusvoimat hyötyvät. (PLM 2010: 57)

Asevelvollisuusviestintään on tehty parannusehdotuksia painottaen, että viestinnän tulisi olla rehellistä ja ajantasaista (PLM 2010: 135). Työryhmä korostaa, että viestinnällä on

suuri vaikutus maanpuolustustahtoon ja että sosiaalisessa mediassa saattaa liikkua paljon virheellisiä käsityksiä asevelvollisuudesta. (PLM 2010: 135) Asevelvollisten tietämys ja käsitykset rakentuvat nykyään vahvasti sosiaalisessa mediassa, ja asevelvolliset saattavat tehdä johtopäätöksiä nopeasti termin ulkoisen olemuksen perusteella ilman syvällistä tutustumista ilmiöön tai asiaan, mikä korostaa moitteettoman termistön ja käsitteistön tärkeyttä. Tästä syystä on tärkeää pohtia sitä, miten hyvin termit edustavat käsitteitään.

2.2 Asevelvollisuusviestintä Puolustusvoimissa

Seuraavassa käyn läpi viestintää Puolustusvoimissa ja erityisesti Puolustusvoimien asevelvollisille suuntaamaa viestintää. Olen itse työskennellyt Puolustusvoimissa tiedottajana vuodesta 2015, ja vuodesta 2017 tehtäviini on kuulunut asevelvollisuusviestintä. Hyödynnän tutkimuksessa omaa asiantuntemustani Puolustusvoimien viestinnästä.

Puolustushallinnon viestinnän tehtävänä on johdon tukeminen normaali- ja poikkeusoloissa (PLM 2007: 3). Viestinnällä tuetaan maanpuolustustahdon ylläpitämistä ja viestinnällä ”pyritään vaikuttamaan vastaanottajan tietoihin, mielipiteisiin ja asenteisiin sekä käyttäytymiseen Puolustusvoimien tarpeiden mukaisesti” (PV 2015: 4). Tiivistetysti voidaan todeta, että Puolustusvoimien viestinnän lähtökohtina ovat sekä informoivan että vaikuttavan viestinnän suuntaukset.

2.2.1 Puolustusvoimien viestintä

Viestintä Puolustusvoimissa muodostuu kahdesta osa-alueesta: pitkän aikavälin suunnittelusta ja päivittäisviestinnästä. Suunnittelulla pyritään lisäämään viestinnän ennakoitavuutta ja täsmällisyyttä. Päivittäisviestinnällä tarkoitetaan kaikkea viestintää, joka tukee muun muassa Puolustusvoimien johtamista ja toimintaa. (PV 2015: 8–9)

Puolustusvoimien viestintää ohjaa Pääesikunnan viestintäosasto. Viestijät toimivat Puolustusvoimien eri toimipisteissä esimerkiksi puolustushaaraesikunnissa ja joukko-osas-

toissa. Viestintää ohjeistetaan valtionhallinnon viestintäasiakirjoissa ja -sääöksissä, kuten valtionhallinnon viestintäsuosituksissa, ohjeissa valtionhallinnon viestinnästä erityis- ja häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa sekä puolustushallinnon viestintästrategiassa ja puolustushallinnon viestinnän periaatteissa. (PV 2015: 3)

Keskeisiä periaatteita Puolustusvoimien viestinnälle ovat avoimuus (salassapitovelvollisuus huomioiden), aktiivisuus, viestintä jokaisen työntekijän velvollisuutena, rehellisyys, vaikuttavuus ja oikea-aikaisuus. Puolustusvoimien viestinnältä edellytetään ymmärrettävyyttä. (PV 2015: 3–5)

Ulkoisella viestinnällä Puolustusvoimat vastaa kansalaisten tietotarpeisiin ja viestii toiminnastaan. Kohderyhmiä ovat asevelvolliset sekä harjoituksista, ammunnoista ja muusta toiminnasta kiinnostuneet kuten harjoitusalueiden läheisyydessä asuvat kansalaiset. Puolustusvoimat käyttää ulkoisessa viestinnässään verkkosivustonsa puolustusvoimat.fi:n lisäksi sosiaalisen median kanavia Facebook, Twitter, Instagram, Youtube, Snapchat, LinkedIn ja blogeja (PV 2019e).

Puolustusvoimien sisäisellä viestinnällä ohjeistetaan omaa henkilöstöä tulevista ja valmistelussa olevista asioista ja jaetaan henkilöstölle sitä koskevaa tietoa. Sisäisessä viestinnässä käytetään muun muassa intranetiä Tornia ja Puolustusvoimien asianhallintajärjestelmää.

2.2.2 Asevelvollisuusviestinnän käytäntö

Seuraavassa kuvaan Puolustusvoimien asevelvollisille kohdentaman viestinnän käytäntöjä. Oppaiden ja ohjeiden lisäksi läpi käymäni tiedot perustuvat omaan työhöni ja työkokemukseeni. Viranomaisena Puolustusvoimat viestii sekä sisäisesti omalle henkilöstölleen että ulkoisesti kansalaisille. Puolustushallinnon viestinnän tehtävänä on antaa yleistä tietoa toiminnastaan ja neuvontaa käsiteltävistä asioista ja saatavista julkisista palveluista. Tarkoituksena on edistää kansalaisten yhteiskunnallista osallistumista. (PLM 2007: 2) Viestinnän on tavallisesti todettu olevan tiedon välittämistä ja vaihtoa. Toisaalta

viestinnän tehtävänä on yhteisöllisyyden kehittäminen ja vaikuttaminen eli viestintä on paitsi informoivaa myös vaikuttavaa. (Nuopponen, Koskela & Nissilä 2018: 4)

Asevelvollisuusviestinnällä tarkoitetaan Puolustusvoimien asevelvollisille, eli kutsuntoihin osallistuville, varusmiehille ja reserviläisille suuntaamaa viestintää ja asiakaspalvelua. Viestinnän tarkoituksena on informoida ja neuvoa kohderyhmää eli asevelvollisia. Puolustusvoimat kertoo asevelvolliselle mediassa, julkaisuissa, esitteissä ja verkkosivuilla, mitä asevelvollisen tulisi asevelvollisuuden vaiheissa tehdä ja miksi. Asevelvollisuuslait määrittävät viestittävää asiasisältöä ja käytettävää käsitteistöä ja termistöä. Esimerkiksi käsitteet *asevelvollisuus*, *siviilipalvelusvelvollisuus* ja *naisten vapaaehtoinen asepalvelus* määritellään asevelvollisuuslaeissa ja niille luodaan perusteet. Tästä syystä tässä tutkimuksessa pureudunkin lain termeihin ja käsitteisiin.

Puolustusvoimien toiminnan tukemisen näkökulmasta asevelvollisuusviestintä muodostuu keskeiseksi osaksi viestintää, sillä asevelvollisuudella tuotetaan joukkoja sodan ajan tarpeisiin. Asevelvollisuusviestinnässä huomioidaan erityisesti se, että asevelvollinen saa kaiken tarvitsemansa tiedon tarvittaessa molemmilla kansalliskielillä eli suomeksi ja ruotsiksi. Puolustusvoimat (PV 2015: 4) ohjeistaa, että Pääesikunta ja kaksikielisillä alueilla toimivat yksiköt ottavat viestinnässä huomioon kielivähemmistöjen tietotarpeet käytännössä suomeksi ja ruotsiksi. Kaikkea aineistoa ei tarvitse tuottaa molemmilla kielillä, vaan oleellinen tieto on saatava äidinkielellä. (PV 2015: 4)

Puolustusvoimien asiantuntijoiden tehtävänä on ikään kuin tulkita lakia kohderyhmille. Asevelvollisuusviestinnällä tiedotetaan ja ohjeistetaan asevelvollista asevelvollisuuden suorittamisesta ja vaiheista sekä toisaalta kerrotaan kansalaisille asevelvollisuuden yhteiskunnallisista ja strategisista vaikutuksista. Puolustusvoimat on asevelvollisuusviestinnän pääasiallinen tuottaja ja asevelvollinen viestinnän vastaanottaja.

Ensisijaisesti asevelvollisuusviestintä on ulkoista viestintää, sillä viestintää toteutetaan sosiaalisessa mediassa, verkossa ja painetuissa oppaissa. Toisaalta voidaan pohtia, onko asevelvollisuusviestintä sisäistä, kun asevelvollinen on aloittanut varusmiespalveluksensa. Tällöin esimerkiksi erikoistermistön käyttö yleistyy, ja viestintäkanavat muuttuvat

yhä enemmän sisäisiksi. Esimerkiksi sotilaskäskyt ja ohjesäännöt toiminnan ohjaamisen ja johtamisen välineinä ovat viestintäkanavia tai oikeastaan yksisuuntaisia tiedotuskanavia.

Asevelvollisuus on yli 40 vuoden ajanjakso, ja siihen liittyy useita vaiheita. Jokainen vaihe asettaa viestinnälle omat vaatimuksensa. Esimerkiksi kutsuntoihin osallistuva nuori tarvitsee etukäteen tietoa muun muassa tulevasta velvollisuudestaan, kutsunnan ajasta, paikasta ja tarkoituksesta ja varusmiespalveluksen mahdollisuuksista. Palvelukseen lähtevä saattaa haluta tietää, miten valmistautua ja millaista palvelus on. Reserviläinen tarvitsee tietoa, miten reserviin kuuluminen häntä koskettaa ja miten kertausharjoitusmääräykseen tulisi reagoida. Näissä vaiheissa asevelvollinen saattaa törmätä ongelmallisiin käsitteisiin ja ihmetystä herättäviin termeihin, joita tässä tutkimuksessa pohdin.

Viestintähaasteita on erityisesti nuoren tavoittamisessa ennen kutsuntoja ja varusmiespalvelusta. Näissä vaiheissa olisi keskeistä tavoittaa asevelvollinen ja kehottaa tätä ottamaan selvää palvelusmahdollisuuksista. Kun asevelvollinen on ottanut selvää ja pyrkinyt sellaiseen palvelustehtävään, jossa hän voi hyödyntää siviilissä hankkimaansa osaamista, sekä asevelvollinen että Puolustusvoimat hyötyvät. Puolustusvoimat saa tällöin käyttöönsä asevelvollisen ennen palvelustaan hankkiman osaamisen. Asevelvollinen hyötyy palveluksestaan saamalla siitä työtodistuksen ja -kokemusta.

Asevelvolliselle on tarjolla ulkoisen viestinnän kanavia kuten verkkosivusto intti.fi, jossa on tietoa niin palvelukseen ja kutsuntoihin valmistautuville, varusmiespalveluksessa oleville ja reserviläisille. Ennen kutsuntoja asevelvolliselle toimitetaan kutsuntaposti (PV 2019f), johon kuuluvat kutsuntakuulutus, ennakkokysely ja varusmiehen opas. Ulkoisten viestintäkanavien lisäksi kutsunnat ovat tärkeä viestintäkanava asevelvolliselle, koska ne ovat asevelvollisen ensikosketus Puolustusvoimiin.

Vuosittain palveluksen suorittaa yli 20 000 nuorta (Findikaattori 2019). Asevelvollisten suureen joukkoon lukeutuu hyvin erilaisia ihmisiä. Osalla saattaa olla rajoitteita esimerkiksi luetun ymmärtämisen kyvyissä. Tässä siis asevelvollisuusviestintä, ymmärrettävyys ja saavutettavuus kohtaavat.

2.3 Ymmärrettävän asevelvollisuusviestinnän haasteita

Seuraavassa pohdin yleiskielen ja erikoiskielen (2.3.1), säädöskielen (2.3.2) ja ymmärrettävyyden (2.3.3) olemusta, koska nykyaikainen ja asevelvollisen näkökulmasta ymmärrettävä asevelvollisuusviestintä edellyttää ymmärrettävää säädöskieltä ja termistöä. Pohdin yhtäältä, mitä säädöskieli ja ymmärrettävyys ovat ja toisaalta, miten ja millä terminologisilla menetelmillä voitaisiin ehkäistä ja ratkoa säädöstekstin ymmärrettävyysongelmia ja parantaa niitä. Pohdin myös, miksi johdonmukaisen ja läpinäkyvän termistön käyttö voisi parantaa tekstin ymmärrettävyyttä.

Puolustusvoimien asevelvollisuusviestintä liittyy läheisesti asevelvollisuuslakiin ja lakiin naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta. Säädöstekstillä on kuitenkin erilainen tavoite kuin asevelvollisille kohdennetulla viestinnällä, sillä viestinnällä pyritään ohjeistamaan asevelvollisia, kun taas lakitekstillä sallitaan, oikeutetaan tai velvoitetaan. Asevelvollisuuslait toimivat pohjana viestinnälle, eikä viestinnässä voida käyttää esimerkiksi erilaista termistöä kuin laeissa. Onnistunut ja ymmärrettävä viestintä edellyttääkin, että käytettävä termistö on oikeaa ja ajanmukaista. Viestinnässä voidaan toki tarkentaa ja määrittellä käytettävää termistöä tarkemmin kuin mitä laissa määritellään.

Termien ja muiden kielellisten keinojen avulla siirretään tietoa esimerkiksi viranomaiselta asevelvolliselle. Kohdattava termistö saattaa olla valtaosalle asevelvollisia vierasta ja uutta. Velvollisuuden ja kaikkien siihen liittyvien vaiheiden omaksuminen voi tuntua raskaalta. Ensimmäisessä asevelvollisuuden vaiheessa kutsunnoissa päätetään varusmiespalveluksen suorittamisesta. Myöhemmin asevelvollinen voi valita, suorittaako palveluksen aseellisesti tai aseettomasti. Asevelvollinen voi hakea palveluksen aloittamisajan tai -paikan muutosta. Hänen on osattava valita itselleen sopivat ja oikeat vaihtoehdot ja ymmärrettävä termien takana olevat käsitteet. Termit voivat siis vaikuttaa siihen, miten henkilö suorittaa asevelvollisuutensa.

Termit ovat keskeinen osa erikoiskieltä (Nuopponen ym. 2018: 8), ja niiden vaikutus erikoisan tiedon ymmärtämiseen ja ymmärrettävyyteen on merkittävä, koska asiantuntija tuntee ja ymmärtää termit paremmin kuin ”maallikkolukija”. Erilaisissa tilanteissa olevat

ihmiset saattavat tarkastella esimerkiksi asevelvollisuutta eri lähtökohdista ja siten ymmärtää ilmiötä ja termejä eri tavoin. Esimerkiksi 17-vuotias nuori mies saattaa olla kiinnostunut asevelvollisuuden suorittamisesta, kun taas 61-vuotias asevelvollisuusaikansa päättänyt henkilö lienee kiinnostunut asevelvollisuudesta sivustaseuraajana.

Ymmärrettävyys on tämän tutkimuksen keskeinen käsite, sillä säädöskielen ja siihen perustuvan asevelvollisuusviestinnän tulisi olla sisällöltään ymmärrettävää sekä asevelvollisen että asiantuntijan näkökulmasta. Säädösten ja eri kirjoitusoppaiden mukaan lainsäätäjän tulisi käyttää ymmärrettävää kieltä ja virheetöntä termistöä, sillä lait ja asetukset määrittävät kansalaisen oikeuksia ja velvollisuuksia. Tästä syystä on keskeistä, että kansalainen ymmärtää täsmällisesti, mitä laissa kulloinkin säädetään. (Aiheesta esim. Heikkinen 2010; Kankaanpää, Piehl & Räsänen. 2012; Heikkinen 2013)

Seuraavassa pohdin yleis- ja erikoiskielten eroja ennen siirtymistä säädöskielen ja ymmärrettävyyden tarkasteluun. Pohdin myös asevelvollisille kohdennetun viestinnän asemaa yleistajuistettuna viestintänä.

2.3.1 Yleiskieli ja erikoiskieli

Yleiskieli on kielen osa-alueista laaja-alaisin ja tärkein (Haarala 1981: 9). Esimerkiksi suomen yleiskieli on yhteinen kaikille ihmisryhmille koko Suomessa ja myös Suomessa yleisesti ymmärrettävää kieltä. Kielen muoto perustuu kirjallisuuteen ja sanasto vakiintuneeseen käyttöön ja perinteisiin. Suuri osa eri medioiden teksteistä tuotetaan yleiskielellä. (Haarala 1981: 9)

Erikoiskielellä tarkoitetaan jollakin erikoisalalla, esimerkiksi ammatti-, tiede- tai harrastealalla tarvittavaa kieltä (Haarala 1981: 9). Säädöskieli eroaa muista erikoiskielistä siinä, että se on tarkoitettu alan asiantuntijoiden lisäksi myös tavallisille kansalaisille (Piehl 2012). Erikoiskielille ovat tyypillisiä yleiskielestä poikkeavat ilmaisukeinot ja termit, koska termien avulla erikoisan ja -kielen tietoa välitetään. Erikoiskielet ovat yhteydessä

yleiskieleen, eivätkä ne ole olemassa vain omilla eriytyneillä alueillaan. (Suomalainen 2002)

Tarkka rajanveto yleis- ja erikoiskielten välille on hankalaa, koska sama termi voi esiintyä useilla ammattialoilla. Yleiskielen sana voi myös olla käytössä jonkin erikoiskielen terminä. Esimerkiksi termiä *koodi* käytetään useilla ammattialoilla tai yleiskielen sanaa *avaruus* käytetään terminä matematiikan alalla. (Haarala 1981: 10–11)

Erikoiskielillä on omia tyyllisiä ja lauseopillisia ominaisuuksia. Erikoiskieli siis pohjautuu kielipiltaan ja perussanastoltaan yleiskieleen, mutta alan termistö voi tehdä erikoiskielestä ulkopuoliselle vaikeasti ymmärrettävän. (TSK 2006: 30)

Popularisointi tarkoittaa erikoiskielen yleistajuistamista, jotta laaja yleisö ymmärtäisi sitä paremmin. Tämä edellyttää Gottin (2011: 180–190) mukaan tekstin uudelleenmuotoilua. Popularisoidussa tekstissä käytettävät termit korvataan yleiskielen ilmauksilla tai ne määritellään. Määritelmällä pyritään itse käsitteen lisäksi kuvaamaan käsitteen suhdetta muihin käsitteisiin. (Gotti 2011: 180–190)

Popularisoidut tekstit sijoittuvat yleis- ja erikoiskielten väliselle alueelle. Popularisoitu teksti saattaa keskittyä yksittäisiin ajankohtaisiin tai kiinnostaviin sisältöihin, minkä vuoksi laajojen kokonaisuuksien hahmottaminen voi popularisoiduissa teksteissä jäädä vajavaiseksi. (Nuopponen ym. 2018: 12) Tämän tutkimuksen viitekehyksessä asevelvollisuusviestintää voidaan pitää popularisoituna erikoiskielenä, joka kuitenkin sisältää jonkin verran erikoiskielelle tyypillistä termistöä. Asevelvollisuuslakien osalta voidaan pohdita, ovatko ne popularisoitua tekstiä vai kuuluvatko ne ”ei kenenkään maalle” eli yleis- ja erikoiskielten väliselle alueelle. Asevelvollisuuslakien kieli on tavallaan erikoiskieltä, jolla sekä asevelvollisen että ammattilaisen tulisi kyetä viestimään ja keskustelemaan.

2.3.2 Säädoskielen olemus

Säädoskieli on ensisijaisesti laeissa ja asetuksissa käytettävää erikoiskieltä. Säädoskieli pohjautuu yleiskieleen omine tunnuksenomaisine piirteineen. Näitä piirteitä ovat esimerkiksi sanasto ja muut ilmaisun tavat. (Tanskanen 2019: 23–24) Säädoskielen yläkäsite on lakikieli eli juridinen kieli (Mattila 2018: 113–114).

Oikeusministeriö on laatinut *Lainkirjoittajan oppaan*, jonka tarkoituksena on yhdenmukaistaa kansallisten säädösten valmistelua ja säädöstekstien muotoa. Lainkirjoittajan oppaassa todetaan, että laeissa käytettävän kielen on oltava asiallista, täsmällistä ja yksitulkintaista. Oppaassa todetaan myös, että lakikielelle tyypilliset vakioilmaukset ja termit, kuten *todistustaakkanormi*, kuuluvat säädoskieleen. (OM 2018: 24.1)

Mattila (2018: 113) on tutkinut lakikieltä erikoisalaviestinnän näkökulmasta, ja hänen mukaansa lakikieleen kuuluvat termit ja erot lause- ja tekstitasoilla. Mattila (2018: 113) korostaa, että tavalliset kansalaiset tarvitsevat lakikieltä ja ettei sitä käytä vain yksi ammattiryhmä sisäisessä viestinnässään. Esimerkiksi hän nostaa esiin eduskuntalain, joka on tarkoitettu jokaiselle suomalaiselle (Mattila 2002: 4). Bussen (1999: 1382) mukaan lakikielen tulisi olla yleistajuista tai yleisesti ymmärrettävää. Lakikieltä ei voida siis suoraan määritellä yksinomaan erikoiskieleksi, koska sen tulisi olla kaikkien kansalaisten omaksuttavissa.

Gunnarsson (1982) on tutkinut väitöskirjassaan lakikielen ymmärrettävyyttä. Hän korostaa, että lakien säätäjien pitäisi huomioida lukijakohderyhmä. Tutkimuksessaan hän on havainnut, että kohderyhmät paremmin huomioiva teksti on ymmärrettävämpää kuin teksti, joka ei huomioi kohderyhmää. Yksittäisten sanojen muutoksilla ei ollut tekstin ymmärrettävyydelle ratkaisevaa merkitystä. Hänen tutkimuksestaan käy ilmi, että sanojen kontekstinen ja pragmaattinen ymmärtäminen on tärkeää syvällisen ymmärtämisen saavuttamiseksi. Lukijan tulee ymmärtää, millainen sanan merkitys on kyseessä olevassa tilanteessa, minkä vuoksi lukemiseen ja ymmärtämiseen vaikuttavat lukijan aiemmat tiedot ja taidot. (Gunnarsson 1982: 263–267)

Taulukko 2. Kooste lakikielen yleispiirteistä

lakikielen piirre	esimerkki
termistö	<i>todistustaakkanormi</i>
intertekstuaalisuus eli lakien sisäinen ja lakien välinen viittaus	”– esiopetuksessa olevalla oppilaalla tarkoitetaan 26 a §:n mukaiseen esiopetukseen osallistuvaa lasta (perusopetuslaki 1998/628: 1 §).”
määritelmäpitoisuus	”Erityinen tuki muodostuu erityisopetuksesta ja muusta tämän lain mukaan annettavasta tuesta (emt. 17 §).”
persoonattomuus ja abstraktius	”Suomen kansalaisuus saadaan syntymän ja vanhempien kansalaisuuden perusteella sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään (Suomen perustuslaki 731/1999: 5 §).”
moniselitteisyys ja syntaksi	<i>loma</i> -termin eri merkitykset asevelvollisuuslaissa ja vuosilomalaisissa
vaikeaselkoisuus	”Rautatiepsykologilla on salassapitosäännösten estämättä oikeus saada kuljettajan suostumuksella tämän psykologista soveltuvuutta koskevat tarpeelliset tiedot tälle aiemmin tehdyistä psykologisista henkilöarvioinneista (laki liikenteen palveluista annetun lain muuttamisesta 301/2018: 9 §).”
pitkä virkerakenne	”Liikkeenjohtotehtäviin määrätty henkilö ei täytä 3 §:n 3 kohdassa tarkoitettua hyvämaineisuuden vaatimusta, jos hänet on tuomittu viimeksi kuluneiden viiden vuoden aikana vankeusrangaistukseen tai viimeksi kuluneiden kolmen vuoden aikana sakkorangaistukseen vakavasta työsuhdetta, elinkeinon harjoittamista, kirjanpitoa, velkasuhdetta, liikenteen harjoittamista taikka liikenneturvallisuutta koskevien säännösten tai määräysten rikkomisesta ja teko osoittaa hänen olevan ilmeisen sopimaton toimimaan rataverkon haltijan liikkeenjohdosta vastaavana henkilönä (laki kaupunkiraideliikenteestä annetun lain muuttamisesta 325/2018: 4 §).”

Säädöstekstin ymmärrettävyyttä voivat hankaloittaa lakitekstille tyypilliset piirteet, joita olen koonnut taulukkoon 2 ja joita tässä alaluvussa tarkastelen. Näitä piirteitä ovat esimerkiksi termipitoisuus ja intertekstuaalisuus eli lain sisäiset tai lakien väliset viittaukset. Lakitekstien runsaat viittausmäärät muihin lakeihin johtuvat siitä, että laki on usein osa laajaa kokonaisuutta. Jokaista termiä ei siis voida määritellä laissa erikseen. Viittauksilla muihin lakeihin tai saman lain eri kohtiin voidaan lyhentää tekstiä mutta myös vaikeuttaa ymmärrettävyyttä. Viittaukset voivat tehdä tekstistä moniselitteisen, jos esimerkiksi linkin takaa löytyvää lakitekstiä muutettaisiin tai viittauksesta löytyvä termin määritelmä olisi epätarkka. (Mattila 2018: 124) Lain ymmärrettävyyteen vaikuttaa myös se, miten hyvin lukija tuntee oikeusjärjestyksen ja muut lait. Säädöksiä laadittaessa ei voida määritellä kaikkia käsitteitä tai itsestäänselvyyksiä (OM 2018: 24.2).

Säädöskielelle on ominaista määritelmäpitoisuus. Määritelmien sisällyttäminen säädöksiin on keskeistä, jotta lain tulkinnoilla olisi yhtäläiset lähtökohdat. Tarkka määritelmä voi yhtäältä helpottaa tai toisaalta vaikeuttaa tekstin lukemista. Mitä tarkempi määritelmä on, sitä pidempi ja monimutkaisempi lauserakenteesta voi muodostua. (Mattila 2018: 122) Säädöskieli sisältää paljon tietoa, sillä säädöskielen lauseissa jokaisella sanalla voi olla ratkaiseva merkitys ymmärrettävyyteen ja tulkintaan. Voikin olla, että yhden termin poistaminen ei onnistu lauseen sisältöä muuttamatta. (Ema. 123)

Säädöskieli on usein persoonatonta ja abstraktia. Abstraktit ilmaukset voivat olla säädöskielessä välttämättömiä, jotta teksti ei jätä mahdollisuuksia kiertää lakia. Persoonattomuus näkyy esimerkiksi tekstissä esiintyvänä rooleina. (Mattila 2018: 123) Säädösteksti sisältää tyypillisesti myös monimutkaisia lauserakenteita ja vaikeatajuista termistöä. Lauserakenteiden monimutkaisuus voi johtua lakikielen perinteistä. Säädöskielen historia alkaa ajalta, jolloin tekstit oli tarkoitettu vain ”eliittilukijoille” eikä tavallisille kansalaisille. (Mattila 2018: 127) Persoonattomuus voi toisaalta näkyä myös passiivin käyttönä, mikä voi vaikeuttaa sen ymmärtämistä, kuka tekstissä tekee ja mitä.

Suuri osa lakitermistöstä on muodostettu yleiskielen pohjalta, mikä voi johtaa väärinkäsityksiin, jos lakitermin määritelmä eroaa suuresti yleiskielen sanan merkityksestä. Tätä ilmiötä Mattila (2002: 156) kutsuu näennäisymmärtämiseksi: omasta mielestään lukija ymmärtää termipitoisen tekstin, mutta todellisuudessa hän saattaa käsittää merkityksen väärin. On myös paljon sellaista termistöä, joka on tuntematonta tavalliselle kansalaiselle. Laissa käytettävä termistö voi olla lainattua jostakin toisesta erikoiskielestä. Esimerkiksi *Euroopan unionin maatalousdirektiivi* voi sisältää vaikkapa teknologian tai agronomian alan termejä, mikä tarkoittaa sitä, että ymmärtääkseen lakitekstiä ja -termejä tulisi ymmärtää ja tuntea kaikki tekstissä käsiteltävät erikoisalut. (Mattila 2018: 127) Tästä syystä olisi hyvä, että esimerkiksi yleiskielestä lainatut termit määriteltäisiin laissa.

Mattila (2018: 129) korostaa sitä, että laki- ja säädöskielet kuvaavat metafyyisistä ilmiötä. Käsitteet ovat olemassa vain ajatusten tasolla ihmisen mielessä, eivätkä ne siten ole samanlaisia kaikkialla maailmassa. Lakikäsitteet ovat oikeusnormien kiteytyksiä, ja tästä

syystä eri valtioissa lainsäädännössä saattaa olla suuriakin käsitteellisiä eroja. Käsitteelliset erot riippuvat siitä, miten paljon eri yhteisöt ovat olleet vuorovaikutuksessa keskenään. (Mattila 2018: 129)

Lakikieli voi olla epäymmärrettävää ja vaikeaselkoista tavalliselle kansalaiselle ja myös juristeille, minkä vuoksi säädöskieltä on yritetty yksinkertaistaa erilaisin hankkein (esim. Kotus 2019). Mattilan (2018: 127–128) mukaan lakikieltä on kuitenkin haastavaa muokata ymmärrettäväksi kaikille, sillä erikoiskielellä on vahvat perinteet. Mattilan (2018: 121) mukaan lakikieli on usein konservatiivista, mikä voi vaikeuttaa tekstin ymmärrettävyyttä. Esimerkkejä konservatiivisuudesta ovat vanhanaikainen termistö, monimutkaiset lauserakenteet sekä termistöön ja käsitteistöön liittyvät ongelmat. Mattilan (2018: 128) mukaan lakikielen kehittäminen kaikille kansalaisille ymmärrettäväksi pysyy aina utopistisena ideaalina.

Laki- ja säädöskieliä ohjeistetaan erilaisilla kirjoitusoppailla. Oppaissa ohjataan kirjoittajaa parantamaan ymmärrettävyyttä virkkeiden pituuden ja rakenteen sekä sananvalintojen avulla. (Nordman 1992: 240) Esimerkkejä säädöskielen kirjoittajaoppaista ovat Oikeusministeriön (2018) ylläpitämä verkkopalvelu *Lainlaatijan opas* ja Valtioneuvoston kanslian *Svenskt lagspråk i Finland* (2017), joissa ohjeistetaan muun muassa lakien säätämistä, lakien kääntämistä suomesta ruotsiksi ja oikean termistön käyttöä. Nordman (1992: 240) toteaa kuitenkin, että tekstien tuottajien voi olla hankala muuttaa totuttua kirjoitustyyliä kattavista ohjeistuksista huolimatta.

Lainkirjoittajan oppaassa (OM 2018: 24.2) todetaan, että säädöskielen tulee olla yleiskielistä. Oppaan mukaan säädösteksteissä tulisi käyttää yleisesti tunnettua sanastoa ja yksinkertaisia virkeitä. Oppaan mukaan laeissa ei käytetä latinankielisiä sanoja vaan suomen kieleen vakiintuneita latinaperäisiä sanoja. Oppaassa korostetaan, että uusia termejä käytettäessä tulee varmistua, että termit ovat kielellisesti oikein muodostettuja ja ymmärrettäviä. Toisaalta oppaassa todetaan, ettei lakikieltä sen erikoisluonteen vuoksi voida saada helposti ymmärrettäväksi kielellisin ratkaisuin. (Emt. 24.2)

2.3.3 Ymmärrettävyys

Tässä alaluvussa pohdin **ymmärrettävyyttä** ensisijaisesti luetun ymmärtämisen mallien avulla, koska termit ovat käsitteidensä nimilappuja ja koska asevelvolliset saattavat muodostaa käsityksiä asevelvollisuuden käsitteistä pelkästään termejä kuuntelemalla tai lukemalla. Iisan (1997) mukaan tekstin yhtenä tehtävänä voi olla lukijaan vaikuttaminen tai tämän ohjaaminen. Merkitys ja ymmärrys rakentuvat lukijan mielessä, kun hän yhdistelee lukemaansa aiemmin kuulemaansa tai lukemaansa, minkä vuoksi tekstin ymmärrettävyys on yksilöllistä (Iisa 1997).

Yleiskielessä ymmärrettävyyttä on käytetty selkeyden, helposti tajuttavan, käsitettävän ja havainnollisen synonyymina (Heikkinen 2012). Säädöstekstin ymmärrettävyys riippuu lukijan asemasta ja tilanteesta. Tekstin kirjoittaja voi olla asiantuntija, kun taas vastaanottaja tavallinen suomalainen. (Kankaanpää ym. 2012: 410) Kirjoittaja tuottaa tekstin aina jostakin näkökulmasta ja saattaa kuvitella, että lukijalla on samanlaiset tiedot kuin kirjoittajalla itsellään, mikä voi tehdä tekstistä lukijalle liian vaikeaselkoisen. Heikkisen (2005) mukaan ymmärrettävyys on yksilöllistä, ja esimerkiksi yksilön halu ymmärtää voi vaikuttaa ymmärtämisen helppouteen tai vaikeuteen. Sisällön ymmärrettävyyttä ei siis voida arvioida yksiselitteisesti tai kaiken kattavasti yksilöllisten tekijöiden vuoksi.

Nyky-yhteiskunnassa on tarjolla paljon tietoa, minkä seurauksena sisällön ymmärrettävyys ja ymmärtäminen korostuvat (Kibui 2012: 13). Vastaavasti ihmisten käsityskyky ja lukutaito ovat heikentyneet (Lukukeskus 2017). Ne ovat oikeastaan koko yhteiskunnan toimivuuden peruspilareita, sillä kirjallisesti annetaan ohjeita esimerkiksi laitteen käytöstä, toimimisesta turvatarkastuksessa tai kansalaisen oikeuksista ja velvollisuuksista yhteiskunnassa. Nykyaikaisessa yhteiskunnassa ei Kibuin (2012: 13) mukaan voi toimia ilman lukutaitoa ja ymmärtämiskykyä. Lukeminen ja ymmärtäminen ovat myös onnistuneen viestinnän eli halutun viestin onnistuneen välittämisen kannalta keskeisiä tekijöitä. (Kibui 2012: 13).

Kibui (2012: 13–15) kuvaa lukemista lukijan, kirjoittajan ja tekstin väliseksi vuorovaikutukseksi. Lukijan kykyyn käsittää tekstiä vaikuttavat erilaiset tekijät, kuten lukijan henkilökohtaiset ominaisuudet, jotka vaikuttavat lukemisprosessiin ja lukemisen tulokseen. Tekstin ominaisuudet, kuten tekstisisältö, lauserakenne ja ulkoasu, voivat vaikuttaa lukemistapahtumaan. (Emt. 13–15)

Ymmärtäminen on lukemisen ydintä ja ajattelua tekstin merkitysten tulkitsemiseksi. Ymmärtäminen on ikään kuin kirjoittajan rakentaman ja tekstiin koodaaman viestin tulkitsemista ja merkitysten rakentamista. (Kibui 2012: 15) Sanojen merkityksen ymmärtäminen on luetun ymmärtämisen kannalta keskeistä, sillä käytännössä kirjoittaja ei tulkitse tekstiä lukijalle valmiiksi vaan antaa vihjeitä, joista lukijan on vedettävä omat johtopäätöksensä. (Emt. 58)

Kibui (2012: 27) mukaan tuntemattomat tai tunnistamattomat sanat kuten termit voivat hidastaa lukemista, turhauttaa tai tehdä lukijan haluttomaksi jatkaa lukemista. Jos lukija ei tunnista sanoja automaattisesti, ymmärtämistä ei tapahdu tai se voi jäädä vaillinaiseksi. (Emt. 27) Kibui (2012: 57) mukaan tekstin käsittäminen loogisesti on mahdotonta, jos lukija ei tunnista kaikkia sanoja, sillä teksti ja merkitykset koostuvat ja rakentuvat sanoista. Lukijan tulee ymmärtää yksittäiset sanat ymmärtääkseen sanojen määrittelemät suhteet lauseissa ja virkkeissä. (Emt. 57)

Ymmärrettävyyden rinnalla esiintyy usein ymmärrettävyyttä suppeampi käsite *luettavuus*. Nordman (1992: 239–240) toteaa, että luettavuus on käsitteenä kiistanalainen ja se määritellään usein eri tavoin. Luettavuudella voidaan viitata siihen, kuinka vaivattomasti teksti on luettavissa. Luettavuutta on arvioitu tutkimalla esimerkiksi sananvalintoja sekä virkkeiden pituutta ja rakennetta (emt. 240). Tähän menetelmään liittyy ongelmia siinä, ettei menetelmä huomioi lukijaa eikä sanojen tai virkkeiden merkityksiä. Vaikealukuinen teksti voi vaikeuttaa ymmärtämistä, mutta luettavakin teksti voi jäädä ymmärtämättä (Kankaanpää ym. 2012: 397).

Kieli, sanat ja termit kuljettavat lukijan merkityksiin ja mahdollistavat tiedon, ajatusten ja näkökulmien jakamisen. Kun lukija ymmärtää sanat ja lauseet oikein, haluttu vaikutus

lukijassa saadaan aikaiseksi. Ymmärrettävyys on yksilöllistä, sillä tekstin ymmärrettävyys riippuu useasta tekijästä kuten siitä, miten lukija käsittää tekstissä käytetyn sanaston, millainen on lukijan kyky pitää luettu tieto mielessä ja yhdistää sitä aiemmin omaksumansa. Ymmärrys rakentuu siis tekstin ja lukijan välisestä vuorovaikutuksesta – tekstin ominaisuudet ovat vain osa luetun ymmärtämistä. Esimerkiksi kaksi eri henkilöä voivat tulkita saman lauseen eri tavoin. Lukija voi tulkita tekstin sisältöä eri tavalla, kuin kirjoittaja oli alun perin tarkoittanut. Ymmärtäminen ja ymmärrettävyys ovat siis aina yksilöllistä, mutta edellä esitettyyn teoreettiseen viitekehykseen perustuen keskeisiä vaatimuksia ymmärrettäville termeille ovat läpinäkyvyys, ristiriidattomuus ja sanojen ”tuttuus”, koska johdonmukaisten ja läpinäkyvien termien kautta lukijan on mahdollista saada oikeanlainen käsitys käsitteestä.

3 TERMINOLOGISET TUTKIMUSMENETELMÄT

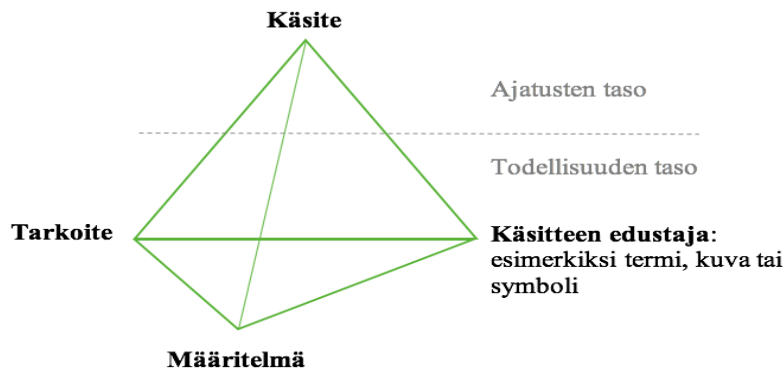
Säädöskielen ymmärrettävyyttä voidaan arvioida terminologisilla menetelmillä esimerkiksi analysoimalla lakikäsitteistöä ja -termistöä, termien ominaisuuksia ja termin ja käsitteen suhdetta sekä kehittämällä lakitermistöä analyysin ja arvioinnin tulosten perusteella. Tässä luvussa muodostan tutkimuksen menetelmällistä viitekehystä, jonka avulla käsitteellisiä ja termistöllisiä ongelmia voidaan ehkäistä ja ratkoa. Käyn ensin läpi terminologisen tutkimuksen peruskäsitteitä (3.1), minkä jälkeen tarkastelen menetelmällistä viitekehystä. Menetelmällinen viitekehys koostuu käsiteanalyysista (3.2) ja termianalyysista (3.3 ja 3.4).

Terminologialla tarkoitetaan erikoisalojen termejä tai **terminologiaoppia** eli oppia termien ja käsitteiden rakenteesta. Terminologiaopin avulla ratkotaan erikoisalojen käsitteiden ja termistöjen rakenteeseen, käyttöön, kehittymiseen ja käsittelyyn liittyviä ongelmia. (TSK 2006: 30) Terminologiaoppia ja menetelmiä voidaan hyödyntää laajemmaltikin ilmiöiden tutkimuksessa. Terminologisen analyysin keinoin voidaan analysoida erikoisalan käsitteitä, määritelmiä ja termejä (Nuopponen 1994: 18–20). Tästä syystä olen valinnut käsite- ja termianalyysit tutkimusmenetelmiksi käsitteistön ja termistön analysoimiseen.

Käsiteanalyysilla selvitan kokonais kuvan asevelvollisuustermistöstä. Termianalyysilla analysoin ja arvioin asevelvollisuuslakien termejä. Näillä menetelmillä pohdin vastausta tutkimustavoitteeseen, eli miten asevelvollisuuteen liittyvää termistöä ja käsitteistöä voitaisiin kehittää paremmin nykyaikaiseen asevelvollisille suunnattuun viestintään sopivaksi. Ennen menetelmien tarkempaa pohdintaa tarkastelen terminologisen tutkimuksen peruskäsitteitä ja -lähtökohtia, jotka ovat relevantteja koko tutkimukselle.

3.1 Terminologisen tutkimuksen peruskäsitteet

Käsitteiden, käsitepiirteiden ja -suhteiden selvittämiseen liittyy keskeisesti ilmiön tarkastelu tetraedrimallin (kuvio 3) avulla. Kolmiulotteisen pyramidin kulmissa ovat terminologian peruskäsitteet *käsite*, *tarkoite*, *termi* ja *määritelmä*. (Sanastotyön käsikirja 1989: 24) Tätä tetraedrimallia käytetään yleisesti terminologian oppaissa kuvaamaan alan keskeisten käsitteiden välisiä suhteita.

Kuvio 3. Terminologian tetraedrimalli (Sanastotyön käsikirja 1989: 24)

Tässä tutkimuksessa selvitän kokonaiskuvaa asevelvollisuuskäsitteistöstä sekä käsitteistöön ja termistöön liittyviä ongelmia. Haaralan (1981: 18–19) mukaan **käsite** on ihmisen mielessä oleva käsitys abstraktista tai konkreettisesta asiasta. Todellista kohdetta tai ilmiötä kutsutaan joko **yleistarkoitteeksi** (todellinen olio- ja ilmiöjoukko) tai **yksilötarkoitteeksi** (yksilöllinen ilmiö). Tarkoitteella on havaittavia ominaisuuksia, jotka ovat sen **käsitepiirteitä** (Nuopponen 1994: 60). **Käsitteen sisältö** rakentuu käsitteen yksilöivistä eri käsitepiirteistä (TSK 2006: 10). Taulukko 3 on esimerkki *varusmies*-käsitteen käsitepiirteistä.

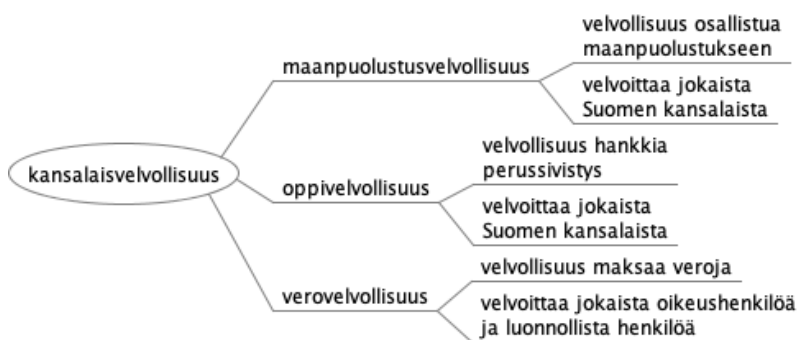
Taulukko 3. Varusmies-käsitteen käsitepiirteitä

varusmies			
suorittaa varusmiespalvelusta	Suomen kansalainen	asevelvollinen mies tai vapaaehtoista asepalvelusta suorittava nainen	18–29-vuotias

Käsite voi olla joko **yksilökäsite** tai **yleiskäsite** (Nuopponen 1994: 58). Esimerkiksi yksilökäsite *Puolustusvoimat* tarkoittaa Suomen maanpuolustuksesta vastaavia asevoimia. Yleiskäsite viittaa esimerkiksi ilmiöjoukkoon, jossa kukin ilmiö muistuttaa toistaan (emt. 58–60). Esimerkiksi yleiskäsitteellä *armeija* voidaan tarkoittaa minkä hyvänsä valtion asevoimia.

Käsitteen alaan kuuluvat kaikki ne tarkoitteet, jotka lukeutuvat jonkin käsitteen piiriin. Esimerkiksi käsite *maanpuolustusvelvollisuus* kuuluu *kansalaisvelvollisuus*-käsitteen alaan, joka kattaa kaikki kansalaisvelvollisuudet ja on alaltaan huomattavasti laajempi kuin *maanpuolustusvelvollisuus*-käsite.

Käsitteillä on yhteisiä ja erottavia käsitepiirteitä. Erottavat piirteet erottavat käsitteen alaan kuuluvat käsitteet toisistaan kuten kansalaisvelvollisuudet *maanpuolustusvelvollisuus* ja *oppivelvollisuus*. Maanpuolustusvelvollisuus velvoittaa jokaista suomalaista osallistumaan maanpuolustukseen tarvittaessa (Suomen perustuslaki 731/1999: 127 §) ja oppivelvollisuus hankkimaan perussivistyksen (perusopetuslaki 628/1998: 25 §). Kuviossa 4 kuvaan käsitteen *kansalaisvelvollisuus* avulla käsitteen, erottavien käsitepiirteiden ja käsitteen alaan kuuluvien käsitteiden suhdetta toisiinsa.

Kuvio 4. Käsitteen, käsitteen alaan kuuluvien käsitteiden ja käsitepiirteiden suhteet

Tässä tutkimuksessa analysoidaan ja arvioidaan käsitteiden lisäksi termejä. Haaralan (1981: 15–18) mukaan **termi** on erikoisalan käsitteen vakiintunut nimitys, joka koostuu yhdestä tai useasta sanasta ja toimii käsitteen edustajana. Sager (1990: 72–79) täsmentää, että termillä erityisalan asiantuntija voi ilmaista asiansa ytimekkäästi ja ymmärrettävästi.

Haarala (1981: 16–18) jaottelee termejä niiden rakenteen mukaan johdostermeiksi, yhdyssanatermeiksi ja sanaliittotermeiksi (Haarala 1981: 16–18). Sager (1990: 72–79) mainitsee myös lyhennetermit omaksi ryhmäkseen.

Homonymia tarkoittaa usean termin identtistä ulkomuotoa, mutta termit viittaavat eri käsitteisiin eli sama termi vastaa useaa käsitettä. **Synonymia** tarkoittaa erimuotoisten termien viittausta samaan käsitteeseen eli käsitteellistä samankaltaisuutta. (Haarala 1981: 39–41) Esimerkiksi *varusmiespalvelus*-termistä käytetään synonyymeinä termejä *intti* tai *armeija*. Mattilan (2018: 130) havaintojen perusteella lakikielessä synonymiaa esiintyy usein, koska lakitermeistä käytetään sekä omakielisiä että latinaperäisiä versioita rinnakkain. **Polysemia** tarkoittaa termin monimerkityksisyyttä, eli termien ja käsitteiden välistä suhdetta, jonka mukaan yksi termi edustaa kahta tai useampaa käsitettä, joilla on yhteisiä käsittepiirteitä (Haarala 1981: 40–41). Esimerkiksi termi *loma* viittaa eri käsitteisiin varusmiespalveluksessa ja kouluympäristössä. Polysemia on Mattilan (2018: 130) mukaan lakikielissä yleinen ilmiö.

Määritelmä on käsitteen kielellinen kuvaus. Perustana määritelmälle on kirjoittajan valitsema näkökulma. Näkökulmasta riippuen määritelmä voi olla hyvin erilainen. Määritelmällä rajataan käsitteen sisältö ja ala. Se myös erottaa käsitteen muista käsitteistä ja yhdenmukaistaa käsitteen käyttöä. Määritelmällä nivotaan yhteen käsite ja sitä kuvaavat termit. (Haarala 1981: 43) Terminologinen määritelmä muodostuu yläkäsitteen nimeämisestä ja käsittepiirteiden kuvauksista, joilla käsite erotetaan muista (Nuopponen ja Pilke 2016: 49–57). Terminologinen määritelmä poikkeaa laeissa olevista määritelmistä, koska laeissa käsitteet määritellään tyhjentävästi. Laki- ja säädöskieleen liittyviä määritelmiä käsittelen tarkemmin luvussa 2.3.2.

3.2 Systemaattinen käsiteanalyysi

Terminologisen analyysin menetelmistä **käsiteanalyysilla** tutkitaan jonkin erikoisalan käsitteitä (Nuopponen & Pilke 2016: 18). Käsiteanalyysin lähtökohtana tässä tutkimuk-

nessa on Nuopposen (1994) kehittämä terminologiseen tutkimukseen pohjautuva **systemaattinen käsiteanalyysi**. Se on tarkoitettu laajan erikoisalan käsitteistön analysoimiseen, selvittämiseen ja kehittämiseen, koska käsiteanalyysillä saadaan tietoa käsitteiden piirteistä ja niiden välisistä suhteista. Käsiteanalyysillä saadaan tietoa käsitteistä, minkä pohjalta voidaan arvioida termien ja käsitteiden suhdetta kriittisesti. Systemaattinen käsiteanalyysi on tämän tutkimuksen keskeinen menetelmä, jonka avulla kootaan käsitteitä ja termejä tarkempaan analyysiin ja arviointiin.

Nuopponen (1994) on kehittänyt käsiteanalyysia ja käsitejärjestelmää havainnollistavan **satelliittimallin** eli käsitekartan väitöskirjatutkimuksessaan ja tutkimuksissa tämän jälkeen. Systemaattisessa käsiteanalyysissä huomioidaan terminologian teorioiden lisäksi erityisesti käsitteiden ja käsitejärjestelmien analysointi, sillä tällainen analysointi voidaan nähdä kaiken inhimillisen toiminnan lähtökohtana. (Nuopponen 1998: 1) Käsiteanalyysin perusajatus on, ettei yksikään käsite ole tyhjiössä, vaan jokainen käsite liittyy tavalla tai toisella muihin sitä lähellä oleviin käsitteisiin (Nuopponen 2011: 14).

Tässä tutkimuksessa toteutettavan käsiteanalyysin ensimmäinen vaihe on **käsitteiden keruu**, jossa kokoan yhteen asevelvollisuuskäsitteet ja -termit tutkimusaineistosta. Poimin käsitteet manuaalisesti ja luetteloin poimitut termit taulukko-ohjelmalla. Seuraavassa vaiheessa toteutan **käsitepiirreanalyysin**, jolla selvitän ja selkiytän käsitteen ja lähikäsitteiden suhdetta sekä kokoan käsitteen piirteitä kuvaavia yksityiskohtia. Käsitettä on siis lähes mahdotonta analysoida ottamatta huomioon lähikäsitteitä.

Käsitepiirreanalyysissä voidaan tarkastella mitä hyvänsä käsitteitä toisistaan erottavaa piirrettä, esimerkiksi käsitteiden rakennetta, materiaalia, ilmentymistapaa, muotoa, tilaa, asemaa, syytä, seurausta tai väriä. Käsitepiirteiden avulla käsite voidaan identifioida johonkin ryhmään kuuluvaksi. (Nuopponen 1994: 61)

Käsitepiirreanalyysin yhteydessä määrittelen käsitteitä. Määritelmällä sidon käsitteen ja termin yhteen. Määrittelyn avulla voidaan pohtia käsitteen, termin, tarkoitteen ja määritelmän välistä suhdetta ymmärrettävyyden näkökulmasta. Taulukossa 4 tarkastelen eri velvollisuuksien käsitepiirteitä.

Taulukko 4. Esimerkki käsitepiirreanalyysistä

käsitepiirre- tyyppi	oppi- velvollisuus	maanpuolustus- velvollisuus	asevelvollisuus	verovelvollisuus
suorittaja	miehet ja naiset	miehet ja naiset	miehet, 18–60-vuotiaat	miehet, naiset ja yritykset: jokainen oikeushenkilö ja luonnollinen henkilö
velvollisuus	hankkia perus-sivistys	osallistua isänmaan puolustukseen tarvittaessa	kouluttautua maanpuolustuksen tehtäviin	maksaa veroja hankituista tuloista
peruste	perusopetuslaki	Suomen perustuslaki	asevelvollisuuslaki, perustuslaki	tuloverolaki
yläkäsité	kansalais- velvollisuus	kansalaisvelvollisuus	maanpuolustus- velvollisuus, kansalaisvelvollisuus	kansalais- velvollisuus

Käsiteanalyysin lopputuloksena koostan **käsitejärjestelmän**, joka on usean käsitteen ja niiden välisten suhteiden muodostama kokonaisuus. Sen avulla selvitän ja selvennän asevelvollisuuslakien käsitetietoa. Käsitejärjestelmää havainnollistan satelliittimallilla eli käsitejärjestelmän graafisella esityksellä. Satelliittimallilla tutkittavasta aiheesta saan laajan kokonaiskuvan, koska se osoittaa käsitteiden väliset suhteet. (Satelliittimallista Nuopponen 1994: 30) Käsitejärjestelmän visuaalinen esitys on systemaattisessa käsiteanalyysissä keskeisessä roolissa, sillä se auttaa hahmottamaan käsitteiden välisiä suhteita ja ymmärtämään terminologisen tutkimuksen löydöksiä. (Nuopponen 1998: 1) Tässä tutkimuksessa keskuskäsitteenä on asevelvollisuus, josta käsitejärjestelmä rakennetaan.

Käsitesuhteet ovat käsitteiden välisiä suhteita, joita voidaan luokitella esimerkiksi hierarkkisen aseman, koostumuksen tai toiminnallisuuden perusteella. Käsitesuhteilla käsitteet nivotaan yhteen, ja niistä muodostuu käsitejärjestelmiä. Käsitesuhteita voidaan jakaa useilla perusteilla. Nuopponen (2018: 457–463) jakaa suhteet generisiin ja ontologisiin käsitesuhteisiin. Annan esimerkkejä tutkimusaineiston käsitteiden suhteista alaluvussa 4.2, jossa myös kokoon kokonaiskuvan käsitteistöä.

Geneeriset käsitesuhteet kuvaavat käsitteiden välisiä suhteita esimerkiksi tyyppin perusteella. Geneeristen käsitesuhteiden mukaan käsitteet järjestetään ylä-, ala- ja rinnakkaiskäsitteiksi. Käsitteiden välinen suhde on geneerinen, mikäli käsitteillä on yhteiset piirteet ja alakäsitteellä yksi erottava lisäpiirre. (Nuopponen 2018: 457–458)

Ontologiset käsitesuhteet ovat tarkoitteissa ilmeneviin aikaan, paikkaan ja vaikutuksiin liittyviä käsitesuhteita, joille ei voida antaa kattavaa määritelmää, vaan käsitesuhteiden ilmeneminen riippuu kulloinkin tarkasteltavasta erikoisalasta. Hyödynnän asevelvollisuuteen liittyvien käsitteiden ja termien analyysissä Nuopponen (2018: 462) jaottelemia ontologisia käsitesuhteita kontakti-, kausaali- ja toimintasuhteita.

Kontaktisuhteet ovat ontologisia käsitesuhteita. Ne rakentuvat tarkoitteiden yhteyksiin, jotka voivat olla ajallisia tai paikallisia kuten arvoon, koostumukseen tai ajallisiin tapahtumiin liittyviä. (Nuopponen 2018: 460–462) Hyödynnän erityisesti arvosuhteita, koostumussuhteita ja temporaalisia käsitesuhteita.

Kausaaliset käsitesuhteet kuvaavat syyn ja seurauksen välistä suhdetta (Nuopponen 1994: 99–101). Kausaalisia käsitesuhteita analysoitaessa voidaan tarkastella muun muassa ilmiön aiheuttajaa tai syytä, kohdetta, suhteita, seurauksia, toimintaa, tilaa tai vastavoimia. (Nuopponen 2011: 12) Kausaalisten käsitesuhteiden analysointi sopii yhteiskunnallisten ilmiöiden ja tapahtumien analysoimiseen. Kausaalisten käsitesuhteiden kautta voidaan taustoittaa kattavasti laajaa erikoisalaa.

Toimintasuhteisiksi käsitejärjestelmiksi Nuopponen (2018: 462) kuvaa sellaisia käsitejärjestelmiä, joiden avulla eritellään pääkäsitteeseen liittyvää toimintaa. Toimintasuhteita analysoitaessa pyritään löytämään vastauksia kysymyksiin: Kuka suorittaa ja mitä? Missä? Millä välineillä? Mitä toiminnalla pyritään saavuttamaan?

Käsitteiden välisten suhteiden ja käsitejärjestelmien selvittäminen ja analysointi on edellytys sille, että käsitteitä voidaan nimetä varmasti ja tyhjentävästi (Sager 1990: 56). Käsitteanalyysillä voidaan siis luoda perusta termistön arvioinnille ja kehittämiselle. Hyödynnänkin käsitesuhteiden tarkastelua termien analysoinnissa.

3.3 Termin muodostaminen

Asevelvollisuustermistön ongelmien selvittämisessä käytän menetelmänä **termianalyysia**, jolla analysoin esimerkiksi termien rakennetta, muotoa, alkuperää, nimeämisperusteita sekä termin ja käsitteen välistä suhdetta. Termien analysoinnilla selvitetään termin erottuvuus muista termeistä, kielellinen moitteettomuus, produktiivisuus ja taloudellisuus (Isohella & Nuopponen 2016: 229). Tässä alaluvussa pohdin termien muodostumisen prosessia ja pohdin myös lakitermien muodostumisen erityispiirteitä. Tämän jälkeen käyn läpi termien ominaisuuksia ja niiden arviointia.

Terminmuodostuksella tarkoitetaan prosessia, jolloin erikoisalan käsitteelle kehitetään nimitys. Termien muodostuksessa käytetään samoja keinoja kuin yleiskielten sanojen kehittämässä, mutta termien muodostustavat valikoidaan toisin. Tavat ovat samat eurooppalaisissa kielissä, mutta niiden painotukset vaihtelevat kielen, inhimillisten tekijöiden ja terminmuodostuksen syiden mukaan. (Sanastotyön käsikirja 1989: 83)

Termin muodostamista edeltää käsitteen ja käsitesuhteiden selvittäminen käsiteanalyysivaiheella. Muodostettavan termin tulee sopeutua moitteetta suomen kieleen. Termejä voidaan muodostaa yleiskielen, kansankielen, toisen erikoisalan kielen tai vieraan kielen pohjalta. (Haarala 1981: 34–35) Keskeisimmät terminmuodostustavat ovat **termittäminen, yhdistäminen, johtaminen, lainaaminen, lyhentäminen** ja **konversio** (Sanastotyön käsikirja 1989: 83).

Termittäminen tarkoittaa yleiskielen sanan lainaamista jonkin termin vartaloksi. (Sanastotyön käsikirja 1989: 84) Esimerkki termittämisestä on yleiskielen sanan *loma* lainaaminen asevelvollisten lomaa palveluksesta koskevaksi termiksi. Mattilan (2018: 131) mukaan lakitermejä muodostettaessa yleiskielen sanat voivat saada ”juridisen merkityksen” joko tietoisesti tai tiedostamattomasti.

Suomen kielessä on yleistä muodostaa termejä yhdistämällä useita sanoja yhdyssanaksi tai sanaliitoksi (Sanastotyön käsikirja 1989: 87). Esimerkiksi termissä *asevelvollisrekisteri* on yhdistetty yleiskielen sana *rekisteri* ja termi *asevelvollinen*. Metaforisia termejä

muodostetaan yhdistämällä sanaan esimerkiksi ilmiötä kuvaava vertauskuva tai jokin näkyvä ruumiinosa (Sager 1990: 71–72).

Johdinten avulla sanoista voidaan muodostaa runsaasti uusia johdossanoja kuten teon välineiden nimiä, tekijännimiä, tekoa ilmaisevia sanoja tai teon ja tuloksen nimiä (Sanastotyön käsikirja 1989: 93–94). Esimerkiksi tekijää ilmaiseva johdostermi *komentaja* on muodostettu verbistä *komentaa* ja johtimesta *-ja*.

Lainaus on yleinen olemassa olevan kieliresurssin käyttämisen muoto. Lainamuotoja ovat sitaattilaina, erikoislaina tai yleislaina. Sitaattilainan kirjoitus- ja äänneasu ovat samanlaiset kuin lähtökielessä (esim. *input*). Erikoislainasanojen kirjoitus- ja äännemuodot ovat osaksi sopeutuneet suomeen (esim. *modeemi*). Yleislaina on täysin mukautunut suomen kieleen (esim. *markka*). Vierasperäisillä termeillä voi olla tekstin ymmärrettävyyttä heikentävä vaikutus, minkä vuoksi suomenkieliset termit ovat sanaston kehittämissä etusijalla. Joskaan kaikkia vierasperäisiä termejä ei ole tarkoituksenmukaista aina suomentaa. Käännöslainat muistuttavat rakenteeltaan lähtökielistä sanaa (esim. su *tasapaino*, ru *jämnvikt*, sa *Gleichgewicht*). Sana voidaan lainata myös toiselta erikoisalalta. (Sanastotyön käsikirja 1989: 94–95) Esimerkki toiselta erikoisalalta lainatusta termistä on *opetuskieli*, jolle asevelvollisuuslain konteksti antaa hieman erilaisen merkityksen kuin esimerkiksi perusopetuslaki.

Yleinen lakitermien muodostuskeino on uudist termien kehittäminen. Uusia lakitermejä luodaan usein systemaattisella terminologiatyöllä Euroopan unionin tasolla. Aiemmin tärkein terminmuodostuksen keino on ollut jäljittely, eli termejä on lainattu muista kielistä kuten latinasta. (Mattila 2018: 131)

Termi voi olla lyhennetermi. Ne muodostetaan usein sanaliiton tai yhdyssanan ensimmäisistä kirjaimista, tavuista tai sanan osista. Lyhenteet voivat hankaloittaa tekstin ymmärrettävyyttä, sillä ne eivät ole läpinäkyviä. (Sanastotyön käsikirja 1989: 97). Esimerkiksi puhekielessä käytetty asevelvollisuustermi *HL* on lyhennetty sanaliittotermistä *henkilökohtainen loma*.

Konversiotermi tarkoittaa tapaa muodostaa termi muuttamalla sanaluokkaa (Sanastotyön käsikirja 1989: 98). Konversiotermiä muodostettaessa hyödynnetään jo olemassa olevaa termiä. Esimerkiksi *asevelvollisuus*-termistä on muodostettu termi *asevelvollinen*, joka toimii sekä adjektiivina että substantiivina.

3.4 Termin ominaisuudet

Tässä tutkimuksessa selvitän, miten asevelvollisuuteen liittyvää termistöä ja käsitteistöä voitaisiin kehittää paremmin nykyaikaiseen asevelvollisille suunnattuun viestintään sopivaksi. Yksi keino tavoitteen saavuttamisessa voisi olla lakitermistön kehittäminen, jotta tekstin ymmärrettävyys paranisi. Terminologian näkökulmasta lakien ymmärrettävyyttä voidaan tarkastella siitä lähtökohdasta, miten hyvin termi edustaa käsitettä eli kuinka läpinäkyvä ja johdonmukainen termi on (Sager 1990: 57). Terminologiassa ymmärrettävyydellä voidaan tarkoittaa sitä, miten hyvin termi onnistuu välittämään oikean käsityksen käsitteestä. Termin ymmärrettävyyttä säädöstekstissä voidaan lisätä esimerkiksi selventämällä käsitettä ja käsitteiden välisiä suhteita esimerkiksi käsitteen määritelmällä (Mattila 2018: 122).

Kankaanpään ym. (2012: 411–412) mukaan lain termeillä ja niiden ominaisuuksilla on keskeinen merkitys lakitekstin ymmärrettävyyteen. Heidän tutkimuksestaan käy ilmi, että asunto-osakeyhtiölain valmistelussa ei ole kiinnitetty huomiota termien kielelliseen selkeyteen, termien yhtenäisyyteen eri lakien välillä ja että termityö ei ole ollut systemaattista. Lakien valmistelussa ei myöskään ole pyritty hankkiutumaan eroon tarpeettomista juridisista termeistä. (Ema. 2012: 411–412)

Niin sanotulle hyvälle termille on hankalaa asettaa kiistattomia ja kaiken kattavia kriteereitä, sillä termin 'hyvyys' vaihtelee tekstikontekstista riippuen. Pitkä termi voi olla 'hyvä', jos se kuvaa kattavasti ja tarkasti edustamaansa käsitettä. Samalla tavoin lyhyt ja ytimekäs termi voi olla 'huono', mikäli termi ei kuvaa käsitettä ja se on esimerkiksi vain jonkin marginaalisen joukon tuntema. (Isohella & Nuopponen 2016: 229)

Hyvän termin periaatteina kirjallisuudessa pidetään läpinäkyvyyttä, johdonmukaisuutta, tarkoituksenmukaisuutta, erottuvuutta, lyhyyttä, soveltuvuutta johdosten muodostamiseen ja ääntämisen, kirjoittamisen ja taivutuksen helppoutta (Sanastotyön käsikirja 1989: 73–80). Nuopponen ja Pilke (2016: 65–79) lisäävät, että ihanteellisen termin tulisi olla käsitejärjestelmään sopiva ja käsitettä hyvin kuvaava.

Isohella ja Nuopponen (2016) pohtivat artikkelissaan kirjallisuuden pohjalta ihanteellisten termien periaatteita ja koostavat termien arvioinnissa sovellettavaa menetelmää. He tarkastelevat käyttöliittymien termejä ja pohtivat, millaisia ominaisuuksia termeiltä vaaditaan, jotta termit parantaisivat käyttöliittymien käytettävyyttä. (Ema. 226–227) Pohdinta on sovellettavissa muidenkin kuin vain käyttöliittymien termien arviointiin. Tästä syystä käytän jaotteluita, tutkimuskysymyksiä ja piirteitä termistön ominaisuuksien arvioinnin lähtökohtana ja arviointikriteereinä.

Isohella ja Nuopponen (2016: 229–232) jaottelevat termin ominaisuuksien arvioinnin neljään alaryhmään: termin muodon ja rakenteen, käsitteen ja termin välisen suhteen, termin tarkoituksenmukaisuuden ja termin käyttökontekstin arvioimiseen. Nuopponen (2018) on jatkanut aiheen tutkimusta edellä mainitun jaottelun perustalta ja esittää konferenssiesitelmässään sovellettavia tutkimuskysymyksiä, joilla termin ominaisuuksia voidaan arvioida. Asevelvollisuuslakien termien tutkimusta varten olen kehittänyt Nuopposen (2018) muodostamia kysymyksiä asevelvollisuuden erikoisalalle sopiviksi. Olen lisännyt kysymyslistaan muun muassa pohdintojani termistön johdonmukaisuudesta ja yhtenäisyydestä, käsitteiden määrittelystä ja intertekstuaalisuudesta. Kysymykset ja omat lisäykseni termin käyttöön liittyviin kysymyksiin olen merkinnyt *kursiivilla* taulukkoon 5.

Taulukko 5. Termien arviointikysymykset (Nuopponen 2018)

muoto ja rakenne	<ul style="list-style-type: none"> – Miten hyvin termi erottuu muista termeistä? – Millainen on termin läpinäkyvyyden ja pituuden välinen tasapaino? – Miten vaivattomasti termistä voidaan johtaa uusia termejä? – Miten termi on muodostettu ja miten hyvin termi noudattaa yleiskielen normeja?
termin ja käsitteen välinen suhde	<ul style="list-style-type: none"> – Ilmentääkö termi käsitteen pääpiirteitä? Voiko termin perusteella päätellä, mistä käsitteestä on kyse? – Kuvaako termi käsitettä? – Viittaako termi muihin käsitteisiin? – Miten termi heijastaa käsitteiden välisiä suhteita, termijärjestelmää ja käsitejärjestelmää? – Miten tarkkarajainen käsite on? – <i>Onko termin suhde käsitteeseen ristiriitainen?</i> – <i>Onko termi läpinäkyvä? Sisältyykö termin rakenteeseen runsaasti termielementtejä?</i>
tarkoituksenmukaisuus	<ul style="list-style-type: none"> – Miten hyvin termi sopii kohdeyleisölle? – Miten laajalti termi on käytössä alalla ja miten termin käyttöä on yhtenäistetty? – Miten termi sopii kieliyhteisöön? Onko termi linjassa kielipolitiikan kanssa? – Aiheuttaako termi hämmennystä kontekstissaan? Onko termin pituudelle asetettu rajoitteita? – Miten hyvin termi täyttää tehtävänsä? – Onko termille tai uudelle termille tarvetta?
termin käyttö	<ul style="list-style-type: none"> – Huomioiko termivalinta kulttuuriset erot? – Miten hyvin termi edustaa ja ilmaisee sitä käsitettä, johon se viittaa? Onko termillä harhaanjohtavia konnotaatioita? – Miten tuttu termi on kohdeyleisölle? – Hyväksyvätkö tai välttävätkö käyttäjät termiä jonkin henkilökohtaisen tuntemuksen vuoksi? – Miten riippumaton termi on käyttöyhteydestä, eli miten itsenäisesti termiä voidaan käyttää? – <i>Löytyykö laista yksiselitteinen/selvä määritelmä termille?</i> – <i>Onko termin käyttö (eri lakien välillä) johdonmukaista ja yhtenäistä? Viittaako termi (laissa) samaan käsitteeseen kuin mihin käyttäjät sillä viittaavat?</i> – <i>Onko laissa ymmärrettävyyttä vaikeuttavaa intertekstuaalisuutta?</i>

Termin muotoa ja rakennetta arvioin tarkastelemalla termin erottuvuutta, moitteettomuutta, produktiivisuutta ja taloudellisuutta huomioiden termin pituus ja läpinäkyvyys. Termin suhdetta sen edustamaan käsitteeseen pohdin läpinäkyvyyden ja yksiselitteisyyden kautta, eli miten hyvin käsite on pääteltävissä termin perusteella. Näin pystyn tekemään johtopäätöksiä käsitteen keskeisistä ominaisuuksista. Pohdin myös, onko termin suhde käsitteeseen ristiriitainen eli sisältyykö termiin virheellistä tai harhaanjohtavaa tietoa, kun termiä verrataan käsitteeseen. Asevelvollisuustermistön arvioinnissa keskityn lisäksi siihen, miten laissa määritellään käytettävää termistöä, koska määritelmillä voidaan parantaa tekstin ymmärrettävyyttä.

Yksiselitteisyyttä arvioin pohtimalla, edustaako termi useampaa kuin yhtä käsitettä ja onko termillä synonyymejä. Termin tarkoituksenmukaisuuden arvioinnissa pohdin termin sopivuutta käsitteen edustajaksi. Termin käytön johdonmukaisuuden arvioinnissa tarkastelen, käytetäänkö termiä aineistossa samoilla perusteilla. Tarkastelen tässä tutkimuksessa termistön käyttöä omaan kokemukseeni nojaten.

Erikoisalan käsitteiden nimeämiselle ja termin muodostamiselle on kehitetty yleisiä ja kansainvälisiä periaatteita kuten ISO-standardi. Termin muodostusta tutkineen Sagerin (1990: 55–61) mukaan termien tulisi olla läpinäkyviä ja johdonmukaisia. Termin tulisi siis heijastaa käsitteen pääpiirteitä, ja toisiinsa liittyvät termit tulisi nimetä samoin periaattein. Schmitz (2007: 52–56) pohtii, että termin tulisi olla läpinäkyvyyden ja johdonmukaisuuden lisäksi tarkoituksenmukainen kohdeyleisölle. Tarkoituksenmukaisuus on esimerkiksi sitä, ettei termi aiheuta lukijassa negatiivisia sivumielteitä (emt. 54).

Tekstin ymmärrettävyyden kannalta terminmuodostusvaihe ja termin ominaisuuksien arviointi ovat tärkeitä työvaiheita, sillä juuri näissä vaiheissa termiin on vielä mahdollista vaikuttaa. Huolellisella työllä vältetään epätasällisen, epäloogisen ja epäselvän viestinnän syntyminen erikoisalalla. Käyttöön vakiintunutta muodoltaan tai ominaisuuksiltaan ongelmallista termiä on hankala muuttaa jälkikäteen, minkä vuoksi termin tulisi käyttöön otettaessa olla mahdollisimman hyvä (Sanastotyön käsikirja 1989: 82).

4 ASEVELVOLLISUUDEN KÄSITTEIDEN JA TERMIEN ANALYYSI

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää miten asevelvollisuuteen liittyvää termistöä ja käsitteistöä voitaisiin kehittää paremmin nykyaikaiseen asevelvollisille suunnattuun viestintään sopivaksi. Vastatakseni tavoitteeseen, lähdän tarkastelemaan asevelvollisuuden käsitteistöä sekä termistöä käsite- ja termianalyysin menetelmillä.

Tässä luvussa kuvaan tutkimuksen etenemistä ja tarkastelen asevelvollisuuslain ja naisten vapaaehtoisesta annetun lain käsite- ja termianalyysin tuloksia. Luvussa 4.1 käyn läpi tutkimuksen menetelmiä, toteutusta ja aineiston analyysin vaiheita. Luvuissa 4.2–4.6 muodostan kokonaiskuvaa käsitteistöstä ja termistöstä sekä analysoin käsitteitä, mistä teen yhteenvedon luvussa 4.7. Luvussa 4.8 arvioin tarkemmin termien ja käsitteiden ominaisuuksia, joita vedän yhteen luvussa 4.9.

4.1 Tutkimuksen kulku

Tutkimus jakautuu kahteen päävaiheeseen käsiteanalyysiin ja termianalyysiin. Taulukkoon 6 olen koonnut tutkimuksen osa-alueet sekä niiden perusteella tarkentamani tutkimuskysymykset. Olen merkinnyt taulukkoon luvut, joissa käyn läpi aineistosta kysymyseen saatuja vastauksia.

Taulukko 6. Tarkennetut tutkimuskysymykset

osa-alue	kysymys	luku
käsitteistö ja sen kokonaiskuva	Minkälaisia käsitteitä ja termejä aineistossa on?	4.2–4.9
termien ja käsitteiden ominaisuudet	Onko aineistossa käsitteellisiä ja termistöllisiä ongelmia?	4.2–4.9
termien ja käsitteiden ominaisuudet	Kuinka hyvin termit edustavat käsitettään?	4.8–4.9
termien ja käsitteiden ominaisuudet	Parantaisivatko määritelmät tekstin ymmärrettävyyttä? Edellyttääkö termien ymmärtäminen käsitteiden ja määritelmien tuntemista?	4.2–4.9
termistö	Millaisia olisivat nykyistä paremmat termivaihtoehdot laissa esiintyville termeille?	4.8–4.9
termistö ja käsitteistö	Voisiko terminologisten menetelmien avulla parantaa asevelvollisuuslakien ymmärrettävyyttä?	5

Ensimmäisessä vaiheessa muodostan systemaattisen käsiteanalyysin avulla kokonaiskuvaan asevelvollisuuden käsitteistöstä (4.2–4.7). Käsiteanalyysillä selvitän, millaisia käsitteitä ja termejä asevelvollisuuteen kuuluu ja liittyykö asevelvollisuuteen käsitteellisiä tai termistöllisiä ongelmia. Pohdin käsitteiden ja termien suhdetta sekä käsitteen ymmärrettävyyttä. Käsitteiden ja termien poiminnan jälkeen analysoin käsitteet eli käyn läpi käsitteiden välisiä suhteita ja käsitepiirteitä sekä koostan käsitteet käsitejärjestelmäksi. Tutkimuskohteinani ovat aineistossa esiintyvät käsitteet ja termit. Käsitteen analysointiin kuuluu kiinteästi myös siitä laissa annetun määritelmän tarkastelu, sillä käsitteen ja termin vertailu edellyttää määritelmän tuntemista. Käsitteitä analysoin niistä lähteistä saatavien tietojen avulla. Käyn käsiteanalyysin tutkimusmenetelmää läpi tarkemmin luvuissa 3.1–3.2.

Käsitejärjestelmän koostamisen jälkeen toisessa vaiheessa (4.8–4.9) valitsen keskeisimmät käsitteet ja niistä käytettävät termit jatkotarkasteluun, koska aineisto on laaja. Arvioin keskeisyyttä sillä perusteella, miten merkittävään asemaan termit ja käsitteet nousevat erikoisalalla. Keskeisten termien ja käsitteiden lisäksi otan tarkasteluun sellaisia, joiden kohdalla havaitseen ongelmia käsiteanalyysissä.

Termien valinnan jälkeen arvioin termejä ja niiden suhdetta käsitteeseen (4.8) termianalyysillä sekä tarkastelen termin ja käsitteen suhdetta. Tutkimusmenetelmää tähän muodostan alaluvuissa 3.3–3.4. Pohdin termin ja käsitteen suhdetta arvioimalla käsitteen sisältöä, tarkoitusta ja käsitteestä käytettävää termiä. Arvioinnissa hyödynnän taulukkoon 5 kokoamiani kysymyksiä. Arvioinnin avulla saan selville, kuinka hyvin termit edustavat käsitteitään. Lisäksi arvioin termin ja laissa olevan määritelmän välistä suhdetta selvittääkseni, parantaisivatko määritelmät tekstin ymmärrettävyyttä. Pohdin myös, löytyisikö termeille nykyistä ongelmattomampia vaihtoehtoja.

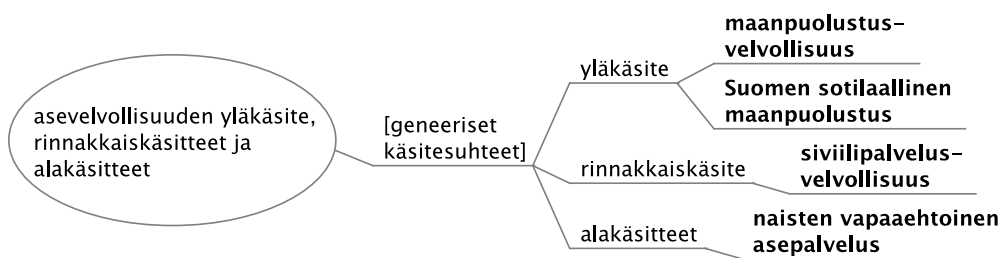
Käsitteiden ja termien tarkastelulla saan tietoa käsitteistön ja termistön ongelmallisuuksista sekä siitä, miten ja millä terminologisilla analyysimenetelmillä ongelmia voidaan saada esiin. Analyysin tuloksilla ja taustoitulusuissa pohdittujen asevelvollisuusviestinnän erityispiirteiden avulla pystyn pohtimaan vastausta tutkimuksen tavoitteeseen.

4.2 Kokonaiskuvan luominen asevelvollisuuskäsitteistöstä ja -termistöstä

Ensimmäisessä vaiheessa muodostin asevelvollisuuskäsitteistön kokonaiskuvaa. Tässä luvussa kuvaan kokonaiskuvan muodostamisen prosessia ja -välineitä ja annan esimerkkejä asevelvollisuuteen liittyvistä käsitesuhteista. Lopuksi esitän muodostamani kokonaiskuvan sekä rajauksen jatkokäsittelyä varten. Käsitteiden ja termien analyysi- ja arviointivaiheissa (4.2–4.9) pohdin tarkemmin valitsemiä käsitteiden sisältöä sekä termien ja käsitteiden välisiä suhteita.

Käsitteistön kokonaiskuvan muodostaminen oli keskeistä termien ja käsitteiden arvioimiseksi, sillä sen avulla sain vedettyä yhteen laeissa olevan käsitteistön ja termistön. Kokonaiskuvaa muodostaessani kokosin ensin asevelvollisuuslaeista manuaalisesti käsitteet ja termit. Moni asevelvollisuustermi on pitkä sanaliitto ja sijamuodoltaan taivutettu.

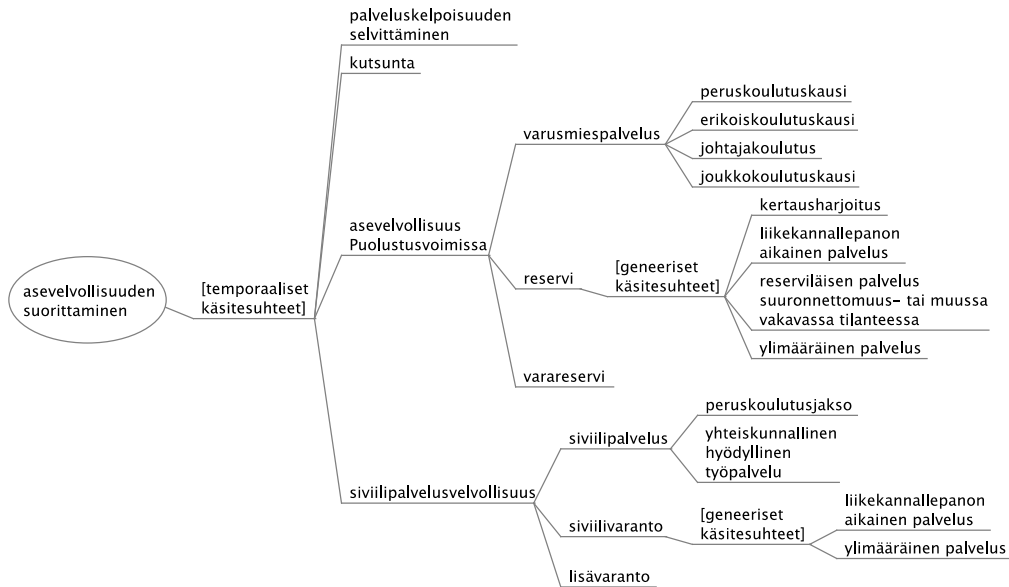
Aloitin kokonaiskuvan muodostamisen tarkastelemalla luvussa 3.2 käsittelemieni käsittejärjestelmämallien avulla. Lähdin tarkastelemaan asevelvollisuutta ensin geneeristen käsitesuhteiden avulla, koska näin sain selville asevelvollisuuteen keskeisesti liittyvät käsitteet. Asevelvollisuuden yläkäsitteenä voidaan nähdä *maanpuolustusvelvollisuus* ja *Suomen sotilaallinen puolustus*, rinnakkaiskäsitteenä *siviilipalvelusvelvollisuus* ja alakäsitteenä *naisten vapaaehtoinen asepalvelus*. Nämä käsitteet olen koonnut kuvioon 5.

Kuvio 5. Asevelvollisuuden ylä-, rinnakkais- ja alakäsitteet

Peruskäsitteiden jälkeen tarkastelin asevelvollisuuslakia asevelvollisuuden suorittamisen näkökulmasta. Tarkastelu tuotti tulokseksi kuvion 6, jossa kuvaan asevelvollisuutta temporaalisten käsitesuhteiden avulla. Asevelvollisuutta ja sen suorittamista voidaan parhai-

ten hahmottaa temporaalisten käsitesuhteiden avulla, koska kyseessä on pitkä ja monivaiheinen velvollisuus. Tämä lähestymistapa helpottaa monivaiheisen kokonaisuuden hahmottamista.

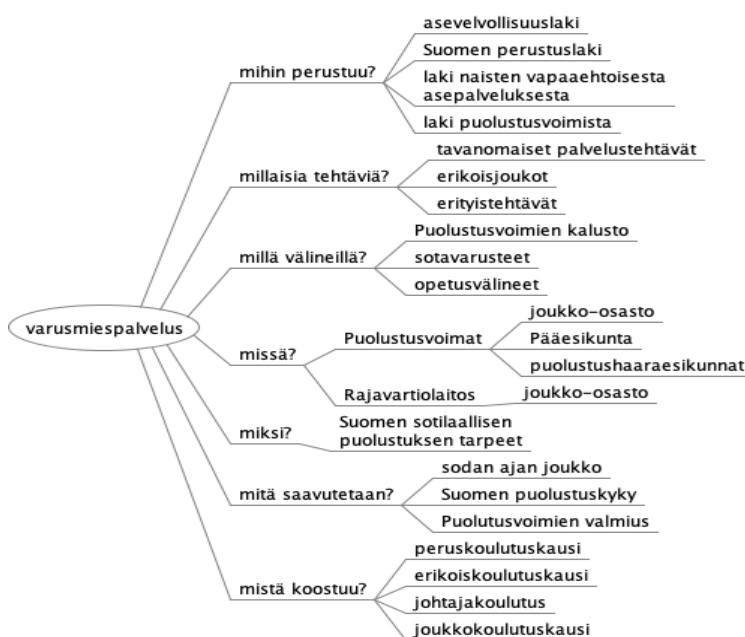

Kuvio 6. Asevelvollisuuden suorittamisen temporaalisia käsitesuhteita

Miesten asevelvollisuus alkaa sinä vuonna, jona he täyttävät 18 vuotta ja päättyy sinä vuonna, jona he täyttävät 60 vuotta. Palveluskelpoisuuden ja kutsunnan jälkeen asevelvollinen suorittaa joko varusmiespalveluksen tai siviilipalveluksen. Tämän jälkeen asevelvollinen kuuluu reserviin tai siviilivarantoon sen perusteella, kumman palveluksen hän on suorittanut. Reservistä tai siviilivarannosta asevelvollinen voidaan määrätä ylimääräiseen tai liikekannallepanon aikaiseen palvelukseen, mikäli tilanne niin edellyttää. Reserviin tai siviilivarantoon kuulumattomat sijoittuvat varareserviin tai lisävarantoon.

Vastaavantyyppisellä aikajanalla voidaan esittää kutsuntoihin liittyvät käsitteet, varusmiespalvelukseen liittyvät käsitteet ja palveluksen jälkeiseen aikaan eli reserviin liittyvät käsitteet omissa temporaalisissa käsitejärjestelmissään.

Asevelvollisuutta voidaan hahmottaa myös toimintasuhteiden avulla. Kuviossa 7 kuvaan varusmiespalvelukseen liittyviä toimintasuhteita. Näillä käsitesuhteiden kuvauksilla tul- laan pohtineeksi varusmiespalveluksen lisäksi samalla sen syitä, seurauksia, tehtäviä, vä- lineitä, perusteita, suorittajia ja toimintaan osallistuvia eri viranomaisia.

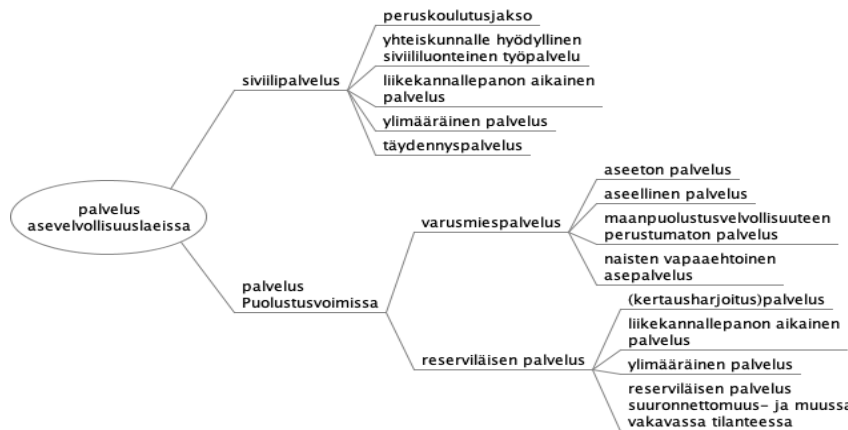

Kuvio 7. Varusmiespalveluksen toimintasuhteinen käsitejärjestelmä

Nämä käsitesuhdetyypit antavat yleiskuvan asevelvollisuuden perusteista. Asevelvollisuuden tarkoituksena voidaan katsoa olevan Suomen sotilaallisen puolustuskyvyn luominen. Perustana asevelvollisuudelle ovat Suomen perustuslaki, asevelvollisuuslait ja tarve varautua Suomen puolustamiseen. Tuloksena voidaan pitää Suomen puolustuskykyä ja uskottavan puolustuksen luomaa ennaltaehkäisevää kynnystä siinä, ettei Suomea kohtaan käytetä sotilaallista voimaa. Toimintasuhteiden lisäksi voitaisiin tähän kytkeä kausaalisuhteita ja eritellä asevelvollisuuden vaikutuksia kuten nuorten syrjäytymisen ehkäisy.

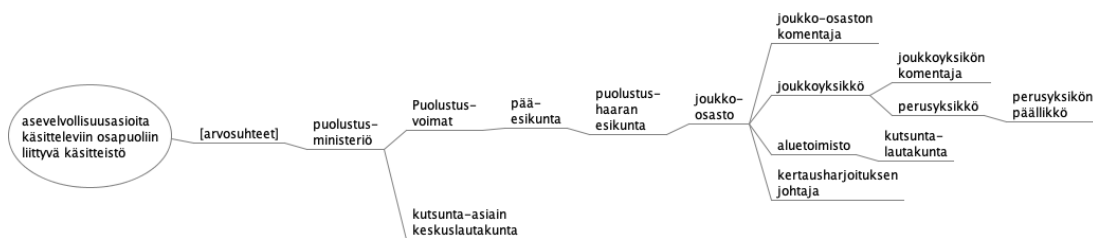
Varusmiespalveluksen toimintasuhteiden jälkeen tarkastelin laeissa esiintyviä eri palvelumuotoja. Kuviossa 8 havainnollistan generisten käsitesuhteiden avulla, millaisia palvelustyyppisiä asevelvollisuuslaeissa on. Kuviossa olen jakanut palveluksia (*siviilipalvelus* ja *palvelus Puolustusvoimissa*) sillä perusteella, kuuluvatko ne tyyppinsä mukaan Puolustusvoimien toimintaan vai eivät. Varusmiespalvelus suoritetaan Puolustusvoimien

joukko-osastoissa ja siviilipalvelus Siviilipalveluskeskuksessa sekä erilaisissa yleishyödyllisissä palveluspaikoissa. Laeissa esiin tulevien eri palvelusten jäsentäminen voi olla hankalaa, sillä niiden sisällöt eroavat hyvin paljon toisistaan.

Kuvio 8. Erilaisia palveluksia asevelvollisuuslaeissa

Laeissa nimetään useita asevelvollisuusasioita käsitteleviä osapuolia. Niiden suhdetta toisiinsa kuvaan arvosuhteilla kuviossa 9. Lain perusteella eri osapuolten hierarkkisen aseman tunnistaminen ja ymmärtäminen, esimerkiksi joukko- ja perusyksiköiden välinen suhde, on miltei mahdotonta ilman organisaation tuntemusta.

Kuvio 9. Asevelvollisuusasioita käsittelevät osapuolet

Laki analysoidessa huomasi, että asevelvollisuus merkitsee yksilön näkökulmasta useita velvollisuuksia. Toisaalta laeissa määritellään myös asevelvollisen oikeuksista ja etuuksista. Tarkastelen käsitteitä *päiväraha* ja *varusraha* luvussa 4.5.

Asevelvollisuuslakien tarkastelun pohjalta muodostan keskeisistä käsitteistä käsitejärjestelmän, jota kuvaan kuviossa 10. Koska asevelvollisuus on yhteiskunnan asettama velvollisuus, sisältyy siihen paljon käsitteitä ja erilaisia vaiheita. Käsitejärjestelmässä on mukana keskeiset käsitteet, sillä aineisto on laaja ja sisältää runsaasti käsitteitä. Olen **lihavoinut** kuvioon ne termit, jotka otan mukaan tarkempaan analyysiin. Arvioin keskeyttä sillä perusteella, miten merkittävään asemaan termit ja käsitteet nousevat erikoisalalla ja havaitsenko käsiteanalyysissa käsitteeseen ja termiin liittyviä ongelmia.

Käsiteanalyysivaiheessa havaitsin, että lain käsitteistä on muodostettavissa neljä eri kokonaisuutta: **1) asevelvollisuuden ja maanpuolustuksen peruskäsitteet (4.3), 2) asevelvollisuuden suorittamiseen (4.4), 3) asevelvollisen etuuksiin (4.5) ja 4) asevelvollisuusasioita käsitteleviin osapuoliin (4.6) liittyvät käsitteet.** Tarkastelen käsitteitä ja termejä seuraavissa luvuissa tässä järjestyksessä. Luvut rakentuvat käsiteltävän käsitejärjestelmän osan kuvauksesta sekä käsitteiden analysoinnista, käsitteellisten ongelmien selvittämisestä ja käsitteen ja termin välisen suhteen pohdinnasta.

Asevelvollisuuden peruskäsitteitä pohdin geneeristen käsitesuhteiden avulla, asevelvollisuuden suorittamiseen liittyviä käsitteitä temporaalisten, koostumus-suhteisten ja toimintasuhteisten käsitejärjestelmien avulla, asevelvollisuusasioita käsitteleviä osapuolia arvosuhteisten käsitejärjestelmien avulla sekä asevelvollisen etuuksia.

Käsitejärjestelmään olen merkinnyt peruskäsitteet ylä-, rinnakkais- ja alakäsitteet -otsikon alle, koska siellä kuvaan käsitteitä geneeristen käsitesuhteiden avulla. Luvussa 4.3 tarkastelen muitakin asevelvollisuuden peruskäsitteitä, kuten naisten vapaaehtoisen asepalveluksen käsitettä. Naisten vapaaehtoinen asepalvelus voidaan nähdä naisille suunnattuna mahdollisuutena osallistua aseelliseen maanpuolustukseen.

4.3 Asevelvollisuuden ja maanpuolustuksen peruskäsitteet

Seuraavissa alaluvuissa erittelen asevelvollisuuden ja maanpuolustuksen peruskäsitteitä ja -termejä, joita olen koonnut myös kuvioon 5. Seuraavassa pohdin käsitteiden piirteitä ja käsitteisiin liittyviä ongelmia.

Tarkastelen lähemmin yläkäsitteitä *maanpuolustusvelvollisuus* (4.3.1.) ja *Suomen sotilaallinen maanpuolustus* (4.3.1), keskuskäsitettä *asevelvollisuus* (4.3.2), *asevelvollinen* (4.3.2), rinnakkaiskäsitettä *siviilipalvelusvelvollisuus* (4.3.3) ja alakäsitettä *naisten vapaaehtoinen asepalvelus* (4.3.4). Nämä ovat keskeisiä maanpuolustuksen ja asevelvollisuuden perusteisiin liittyviä käsitteitä.

4.3.1 Maanpuolustusvelvollisuus ja sotilaallinen maanpuolustus

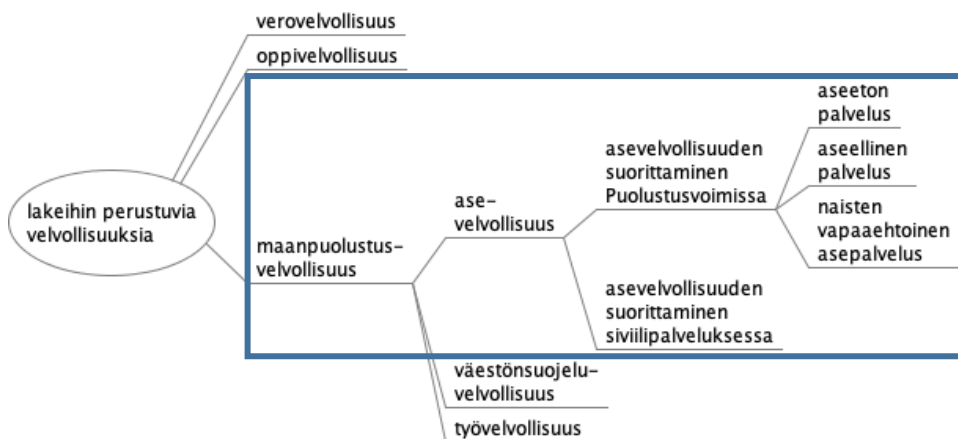
Asevelvollisuuden yläkäsitteenä geneerisessä käsitejärjestelmässä voidaan nähdä *maanpuolustusvelvollisuus*. Suomen perustuslain (731/1999: 127 §) mukaan jokainen Suomen kansalainen on velvollinen osallistumaan Suomen puolustamiseen tai avustamaan siinä eli maanpuolustusvelvollinen. Suomen perustuslain (731/1999: 127 §) mukaan aseellisesta maanpuolustuksesta voi vakaumuksen perusteella saada vapautuksen. Maanpuolustusvelvollisen käsitteen piirteitä olen koonnut taulukkoon 7.

Taulukko 7. Maanpuolustusvelvollisen käsitteen piirteitä

maanpuolustusvelvollinen
jokainen Suomen kansalainen
velvollisuus osallistua isänmaan puolustukseen tai avustamaan siinä
aseellinen tai aseeton velvollisuus

Maanpuolustusvelvollisuuteen liittyviä alakäsitteitä ovat *asevelvollisuuden* lisäksi *siviilipalvelusvelvollisuus*, *työvelvollisuus* ja *väestönsuojeluvollisuus*. Maanpuolustusvelvollisuuden rinnakkaiskäsitteitä ovat muut kansalaisvelvollisuudet kuten *verovelvollisuus* ja *oppivelvollisuus*. Kuviossa 11 selvennän erilaisten velvollisuuksien suhteita toisiinsa.

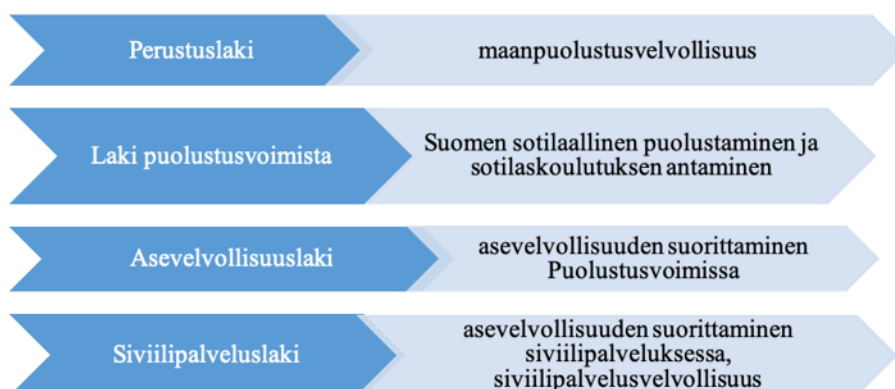
Olen merkinnyt kuvioon sinisellä kehyksellä seuraavissa alaluvuissa käsittelemiäni velvollisuuksia.

Kuvio 11. Lakeihin perustuvia velvollisuuksia

Asevelvollisuutta on nimitetty joissakin yhteyksissä kansalaisvelvollisuudeksi. Asevelvollisuutta ei kuitenkaan voida sellaisena pitää, koska asevelvollisuus ei ole esimerkiksi oppivelvollisuuden kaltainen kansalaisvelvollisuus, sillä asevelvollisuus koskee vain miehiä. Toisaalta asevelvollisuuslain (1438/2007: 2 §) mukaan asevelvollisuus koskee 18–60-vuotiaita miespuolisia Suomen kansalaisia. Tästä johtopäätöksenä voidaan todeta asevelvollisuuden olevan kansalaisvelvollisuus, koska se koskee kansalaisia.

Keskeinen asevelvollisuuteen liittyvä käsite on *Suomen sotilaallinen maanpuolustus*. Sotilaallinen maanpuolustus on myös yksi Puolustusvoimien tehtävä (laki puolustusvoimista 551/2007: 2 §). Tähän tehtävään sisältyy sotilaskoulutuksen antaminen varusmiespalveluksessa, kertausharjoituksissa ja vapaaehtoisissa harjoituksissa. Asevelvollisuuden suorittamisesta eli varusmiespalveluksesta ja reserviläisyydestä säädetään erikseen asevelvollisuuslailla (1438/2007). Kuviossa 12 kuvaan eri laeissa säädettyjä tehtäviä ja velvollisuuksia.

Kuvio 12. Eri laeissa säädettyjä velvollisuuksia ja tehtäviä

Termistä *Suomen sotilaallinen puolustus* käy esiin se, että maata voidaan puolustaa monella tavalla, joista sotilaallinen maanpuolustus on yksi. Asevelvollisuuslaki (1438/2007) antaa perusteet maanpuolustusvelvollisuuden täyttämiseksi sotilaallisen maanpuolustuksen tehtävissä asevelvollisena.

Aseellisen asevelvollisuuden suorittamisella luodaan edellytyksen sotilaalliselle maanpuolustukselle, sillä varusmiespalveluksessa asevelvollisista koulutetaan sodan ajan joukko. Kertausharjoituksissa varusmiespalveluksen jälkeen asevelvolliset perehdytetään sotilaallisessa maanpuolustuksessa tapahtuneisiin muutoksiin. (Asevelvollisuuslaki 1438/2007: 36 §; 48 §).

Yhteenvedon voidaan todeta, että asevelvollisuudella eli varusmiespalveluksessa ja kertausharjoituksissa koulutetuilla joukoilla luodaan sotilaallinen maanpuolustuskyky ja turvataan Suomen itsenäisyys sekä alueen koskemattomuus sotilaallisesti. Jotta tämä tehtävä toteutuisi, tarvitaan esimerkiksi asevelvollisista muodostetut joukot Suomea puolustamaan.

Maata voidaan puolustaa myös muilla tavoilla kuin sotilaallisesti. Mikäli asevelvollisen omantunnon syyt edellyttävät, hän voi hakeutua aseettomaan varusmiespalvelukseen tai siviilipalvelukseen. Näissä palveluksissa asevelvollinen osallistuu maanpuolustustehtäviin ilman asetta.

4.3.2 Asevelvollisuus

Asevelvollisuus on aineiston keskeisin käsite, johon muu käsitteistö tavalla tai toisella nivoutuu, joten olen ottanut sen myös käsiteanalyysin lähtökohdaksi. Asevelvollisuutta määritellään asevelvollisuuslaissa (1438/2007: 2 §) kehämäisesti, sillä laissa todetaan, että ”jokainen miespuolinen Suomen kansalainen on asevelvollinen sen vuoden alusta, jona hän täyttää 18 vuotta, sen vuoden loppuun, jona hän täyttää 60 vuotta [...]” (asevelvollisuuslaki 1438/2007: 2 §). Laissa ei määritellä tai kuvata asevelvollisuutta ilmiönä vaan asevelvollisuutta määritellään pääasiassa yksilöä koskevana velvollisuutena. Taulukkoon 8 olen koonnut asevelvollisuuslaeista löytyviä asevelvollisen käsitteen piirteitä.

Taulukko 8. Asevelvollisen käsitteen piirteitä

asevelvollinen	piirteen määrittävä laki
18–60-vuotias mies	asevelvollisuuslaki 1438/2007: 2 §
45 päivää varusmiespalvelusta suorittanut mutta enintään 60-vuotias nainen	laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta 194/1995: 5 §
on palveluksessa tai kuuluu reserviin tai varareserviin	asevelvollisuuslaki 1438/2007: 2 §
siviilipalvelusvelvollinen asevelvollinen on palveluksessa tai kuuluu siviilivarantoon tai lisävarantoon	siviilipalveluslaki 1446/2007: 5 §
velvollinen osallistumaan Suomen puolustukseen aseellisesti tai aseetta	asevelvollisuuslaki 1438/2007: 2 §; siviilipalveluslaki 1446/2007: 1–5 §

Asevelvollisuus perustuu Suomen perustuslakiin, jonka mukaan jokainen Suomen kansalainen on asevelvollinen. Asevelvollisuuslaki siis täsmentää ja antaa tarkemmat perusteet maanpuolustusvelvollisuuden täyttämistä asevelvollisena. Siviilipalveluslaki täsmentää Suomen perustuslakia ja asevelvollisuuslakia sen osalta, kuinka asevelvollisuuden voi suorittaa siviilipalveluksessa.

Asevelvollisuuslain (1438/2007: 1–2 §) mukaan asevelvollisia ovat siis kaikki miehet riippumatta siitä, suorittavatko he asevelvollisuutensa aseellisessa palveluksessa, aseetomassa palveluksessa tai siviilipalveluksessa. Käsitteen rajat ovat selvät, mutta joihinkin käsitteen kohtiin liittyy monitulkintaisuutta.

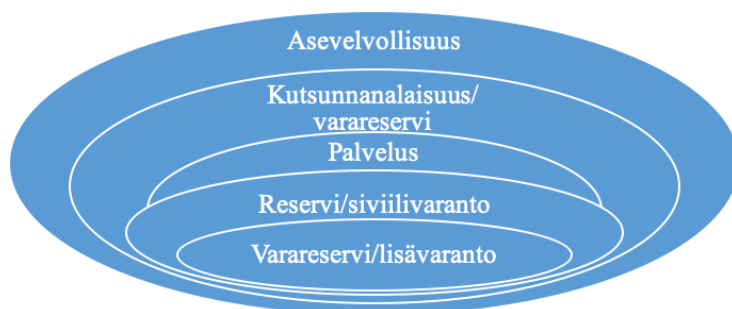
Asevelvollisuuslain (1438/2007: 2 §) mukaan asevelvollinen on joko palveluksessa tai kuuluu reserviin tai varareserviin. Reserviin (4.4.4) kuuluvat kaikki varusmiespalveluksen suorittaneet, ja tarvittaessa Puolustusvoimien sodan ajan joukko kootaan reserviin kuuluvista asevelvollisista.

Taulukko 9. Reserviläisen ja varareserviläisen käsitteiden piirteitä

reserviläinen	varareserviläinen
suorittanut varusmiespalveluksen	ei vielä suorittanut varusmiespalvelusta
miehistön jäsen sen vuoden loppuun, jona hän täyttää 50 vuotta	51–60-vuotias miehistöön kuuluva
upseeri sen vuoden loppuun, jona hän täyttää 60 vuotta	upseeri ei ennäätä olla varareservissä, sillä asevelvollisuus päättyy sen vuoden lopussa, jona hän täyttää 60 vuotta

Varareserviin kuuluvat ne asevelvolliset, jotka eivät vielä ole suorittaneet palvelusta tai eivät enää kuulu reserviin. Taulukkoon 9 olen koonnut reserviläisen ja varareserviläisen käsitteiden piirteitä.

Käsite *asevelvollinen* ei huomioi siviilipalvelusta suorittavaa, sillä siviilipalveluslain (1446/2007: 5 §) mukaan siviilipalvelusvelvollinen on palveluksessa tai kuuluu siviilivarantoon tai lisävarantoon. Asevelvollisen, joka omantunnonsyiden vuoksi on hakeutunut siviilipalvelukseen, pitäisi asevelvollisuuslain mukaan olla palveluksessa tai kuulua reserviin tai varareserviin.

Kuvio 13. Asevelvollisuuslain ja siviilipalveluslain päällekkäisiä käsitteitä

Kuitenkin siviilipalveluslain mukaan henkilö on palveluksessa tai kuuluu siviilivarantoon tai lisävarantoon. Kuviossa 13 kuvaan asevelvollisuuden kerroksia ja asevelvollisuuslain sekä siviilipalveluslain päällekkäisiä käsitteitä.

4.3.3 Siviilipalvelusvelvollisuus

Siviilipalvelusvelvollisuus tarkoittaa siviilipalvelukseen hyväksytyt asevelvollisen velvollisuutta suorittaa siviilipalvelus eli peruskoulutusjakso ja yhteiskunnalle hyödyllinen työpalvelus. *Siviilipalvelusvelvollisuus* voidaan nähdä asevelvollisuuden alakäsitteenä. Asevelvollisuuslain mukaan asevelvollisuus koskee kaikkia 18–60-vuotiaita miehiä eli myös siviilipalvelusvelvollisia.

Taulukko 10. Siviilipalvelusvelvollisen käsitteen piirteitä

siviilipalvelusvelvollinen
18–60-vuotias asevelvollinen tai 45 päivää varusmiespalvelusta suorittanut nainen, joka on hyväksytty suorittamaan siviilipalvelusta
on palveluksessa tai kuuluu siviilivarantoon tai lisävarantoon

Siviilipalvelusvelvollisuus perustuu asevelvollisuuden tavoin maanpuolustusvelvollisuuteen ja Suomen perustuslakiin. Perustuslain (731/1999: 127 §) mukaan asevelvollinen voi vakaumuksellisesta syystä suorittaa asevelvollisuuden aseetta.

Siviilipalveluslain (1446/2007: 1 §) mukaan asevelvollinen, jonka vakaumukselliset syyt estävät tätä osallistumasta Suomen aseelliseen puolustamiseen, voi hakeutua siviilipalvelukseen. Mies voi hakea siviilipalvelukseen kutsunanalaisena tai kutsuntojen jälkeen sekä varusmiespalveluksen aikana. Siviilipalvelukseen voi hakeutua myös nainen, joka on suorittanut varusmiespalvelusta yli 45 päivää. Asevelvollisesta tulee siviilipalvelusvelvollinen, kun hänet hyväksytään suorittamaan siviilipalvelusta (siviilipalveluslaki 1446/2007: 1–2 §).

Kuviossa 14 erittelen siviilipalveluslaissa esiintyviä, siviilipalvelusvelvollisuuteen, pääasiassa siviilipalvelusvelvollisuuden suorittamiseen, liittyviä käsitteitä. Puolustusvoimissa suoritettavaan asevelvollisuuteen verrattuna *siviilipalvelus* voidaan nähdä käsitteen *varusmiespalvelus* rinnakkaiskäsitteenä, *siviilivaranto reservin* rinnakkaiskäsitteenä ja *lisävaranto varareservin* rinnakkaiskäsitteenä.

Kuvio 14. Siviilipalvelusvelvollisuuden suorittaminen

Siviilipalvelusvelvollisuus suoritetaan siviilipalveluksessa. Siviilipalveluslain (1446/2007: 1 §) mukaan siviilipalvelus muodostuu peruskoulutusjaksosta sekä yhteiskunnalle hyödyllisestä työpalvelusta. Siviilipalvelusvelvollisia asevelvollisia voidaan määrätä liikekannallepanon aikaiseen palvelukseen tai ylimääräiseen palvelukseen häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa. (Siviilipalveluslaki 1446/2007: 1 §)

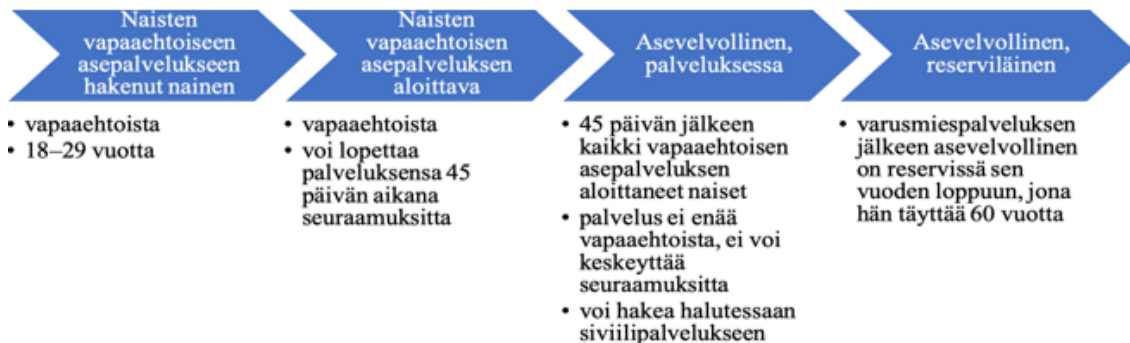
Täydennyspalvelusvelvollisiksi kutsutaan niitä asevelvollisia, jotka varusmiespalveluksen jälkeen hyväksytään suorittamaan siviilipalvelusta. Tällöin heidän tulee suorittaa enintään 40 päivän pituinen täydennyspalvelus. Täydennyspalvelukseen kuuluu koulusta ja käytännön harjoittelua. (Siviilipalveluslaki 1446/2007: 58–59 §)

Asevelvollisuuslaki ja siviilipalveluslaki sisältävät päällekkäisiä käsitteitä, mikä voi johtua siitä, että lakeja on säädetty eri aikoina ja toisen lain perustalle. Siviilipalveluslaki on säädetty asevelvollisuuslain säätämisen jälkeen, minkä vuoksi laeissa on ristiriitaisia ja päällekkäistä käsitteistöä ja termistöä.

4.3.4 Naisten vapaaehtoinen asepalvelus

Naisten vapaaehtoinen asepalvelus mahdollistaa naisten hakeutumisen varusmiespalvelukseen vapaaehtoisesti ja sitä kautta tulemisen asevelvollisiksi. *Naisten vapaaehtoinen asepalvelus* -nimitystä käytetään polyseemisesti naisten vapaaehtoisen asepalveluksen mahdollisuudesta ja naisten suorittamasta varusmiespalveluksesta, jota palaan käsittelemään myöhemmin alaluvussa 4.4.3.

Naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain (194/1995: 4 §) mukaan palveluksen aloittanut nainen voi 45 päivän aikana ilmoittaa ilman seuraamuksia, ettei hän jatka palvelustaan. Tämän jälkeen hänet rinnastetaan oikeuksien ja velvollisuuksien puolesta miespuoliseen asevelvolliseen, mutta lain mukaan hän ei ole asevelvollinen. Kuvioon 15 olen koonnut naisten roolin muutoksia asevelvollisuuslaeissa. Palvelukseen hakeutuminen ja sen aloittaminen on naiselle vapaaehtoista, mutta 45 päivän jälkeen rooli käytännössä kuitenkin muuttuu vapaaehtoisesta asevelvolliseksi.

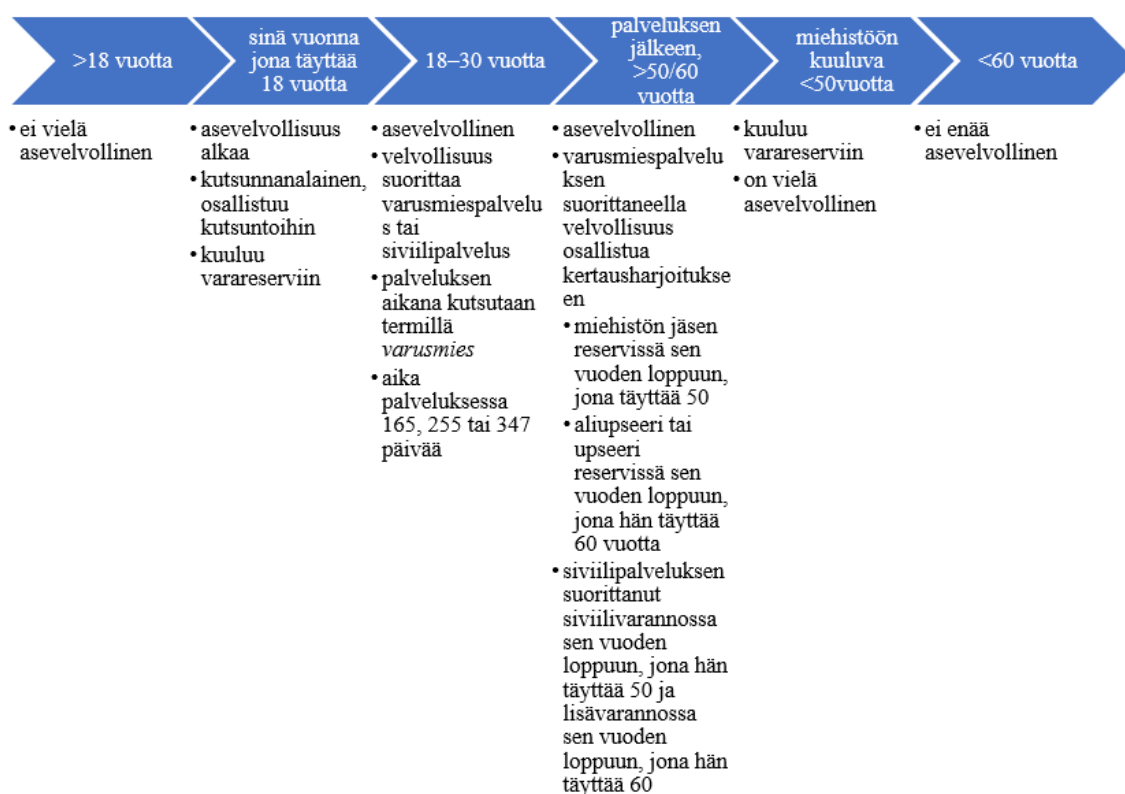

Kuvio 15. Naisen muuttuva rooli asevelvollisuuslaeissa

Asevelvollisuuslaissa puhutaan vain *asevelvollisista* ilman, että sillä ilmauksella huomioidaisiin naiset, jotka rinnastetaan asevelvollisiin. Asevelvollisuuslaissa käsitellään asevelvollisen määräämistä koulutukseen. Yksiselitteistä olisi, että laissa todettaisiin naisten olevan 45 päivän palveluksen jälkeen asevelvollisia, eikä heitä vain rinnastettaisi asevelvollisiin.

4.4 Asevelvollisuuden suorittamiseen liittyvät käsitteet

Seuraavissa alaluvuissa tarkastelen keskeisiä asevelvollisuuden suorittamiseen liittyviä käsitteitä: *palvelus* (4.4.1), *kutsunnat* ja *palveluskelpoisuuden selvittäminen* (4.4.2), *varusmiespalvelus* (4.4.3) ja *reservi* ja *varareservi* (4.4.4) sekä näihin liittyviä käsitteitä. Moni käsitteistä ja termeistä liittyy palveluksen käytännön asioihin.

Kuvio 16. Miehen roolin muutokset asevelvollisuuslaeissa

Asevelvollisuuslain mukaan asevelvollisuusaika alkaa sen vuoden alussa, jolloin mies täyttää 18 vuotta ja päättyy sen vuoden lopussa, jolloin asevelvollinen täyttää 60 vuotta. Asevelvollisuuteen kuuluu useita vaiheita. Asevelvollisesta käytetään myös useita eri nimityksiä asevelvollisuuden eri vaiheissa. Ensin asevelvollinen on kutsunanalainen ja kuuluu varareserviin, tämän jälkeen hän on varusmies ja varusmiespalveluksessa tai siviilipalvelusmies ja siviilipalveluksessa. Varusmiespalveluksen tai siviilipalveluksen jälkeen asevelvollinen kuuluu reserviin tai siviilipalveluksen suorittaneena siviilivarantoon.

Asevelvollinen voi myös kuulua varareserviin tai siviilipalveluksen suorittaneena lisävarantoon. Kuviossa 16 kuvaan miehen roolin muutoksia asevelvollisuuden eri vaiheissa.

Asevelvollisuuden suorittamisen tarkastelun aloitin analysoimalla asevelvollisuuteen liittyviä ajallisia yhteyksiä. Kuviossa 17 kuvaan asevelvollisuuden suorittamista temporaaristen käsitesuhteiden avulla.

Kuvio 17. Asevelvollisuuden suorittamisen käsitejärjestelmä

Tällöin käsitteiden välillä on temporaaliset suhteet sen mukaan, miten asevelvollisuuden suorittaminen etenee. Seuraavassa tarkastelen ensin käsitettä *palvelus*, jolla viitataan useaan asevelvollisuuslaissa (1438/2007) tarkoitettuun palvelukseen.

4.4.1 Palvelus

Laeissa tulee esiin useita erityyppisiä palveluksia, joita havainnollistan kuviolla 8. Kaikkia palveluksia yhdistää se, että ne ovat palvelusta, mutta ne saattavat liittyä hyvin erilaisiin tilanteisiin. Asevelvollinen voi suorittaa palvelustaan varusmiespalveluksessa, kertausharjoituksessa, siviilipalveluksessa, ylimääräisessä palveluksessa tai liikekannallepanon aikaisessa palveluksessa.

Asevelvollisuuslaissa (1438/2007: 2 §) todetaan, että asevelvollinen on joko palveluksessa tai reservissä tai varareservissä. Siviilipalveluslaissa (1446/2007: 5 §) todetaan, että siviilipalvelusvelvollinen on palveluksessa tai siviilivarannossa tai lisävarannossa. *Palvelus*-käsitettä ei asevelvollisuuslaeissa yksiselitteisesti ja tarkkarajaisesti määritellä.

Asevelvollisuuslaissa määritellään käsitteet *varusmiespalvelus*, *kertausharjoitus*, *aseeton palvelus* ja *ylimääräinen palvelus*. Palveluskäsitteistä *liikekannallepanon aikainen palvelus* jää asevelvollisuuslaissa vaille määritelmää. Asevelvollisuuslaissa viitataan laissa määritettävään palvelukseen lain sisäisellä viittauksella *tässä laissa tarkoitettu palvelus*. Tämä voi aiheuttaa käsitteellisen ongelman, sillä laki sisältää useita eri palveluksia. Eli käytännössä ilmaus *tässä laissa tarkoitettu palvelus* voi viitata useaan eri palvelukseen. Siviilipalvelusta voidaan pitää yhtenä palvelusmuotona asevelvollisuuden suorittamiseksi, mutta siviilipalvelusta ei liitetä asevelvollisuuslain käsitteeseen *tässä laissa tarkoitettu palvelus*.

Siviilipalveluslaissa esiintyy seuraavia palveluksia: *siviilipalvelus*, *ylimääräinen palvelus*, *liikekannallepanon aikainen palvelus* ja *täydennyspalvelus*. Näistä käsitteillä *ylimääräinen palvelus* ja *liikekannallepanon aikainen palvelus* on saman tyyppinen sisältö kuin asevelvollisuuslaissa. Nämä palvelukset ovat käytössä vain häiriötilanteissa tai poikkeusoloissa.

4.4.2 Palveluskelpoisuuden selvittäminen ja kutsunnat

Laissa määritellään käsitettä *palveluskelpoisuus*, joka on keskeinen käsite varusmiespalveluksen suorittamisen kannalta. Tarkastelen käsitettä myöhemmin tässä luvussa. Palveluskelpoisuuden selvittämiseksi asevelvollisen tulee vastata terveydentilaa koskevaan kyselyyn ja palvelusta koskevaan kyselyyn. Hän käy myös ennakkoterveystarkastuksessa, jossa selvitetään hänen terveydentilaansa.

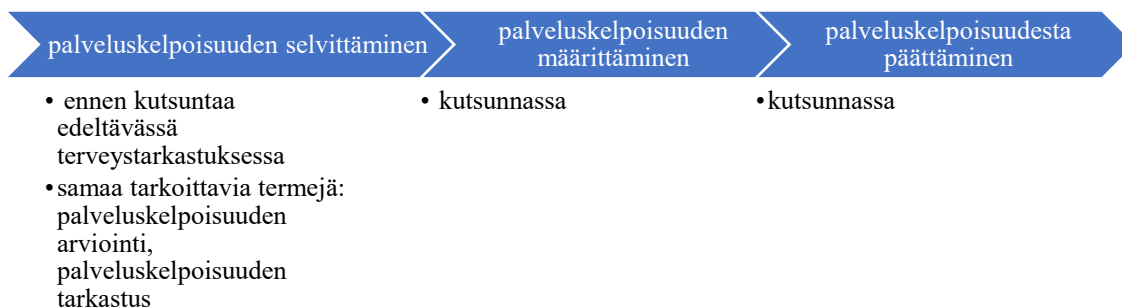
Asevelvollisuuden ensimmäinen vaihe on osallistuminen palveluskelpoisuuden selvittämiseen ja kutsuntaan. Palveluskelpoisuuden selvittämisestä ennen kutsuntoja ja kutsunnoissa tehtävästä palveluskelpoisuuden määrittämisestä esiintyy laeissa useita eri termejä, jotka muistuttavat hyvin paljon toisiaan. Olen koonnut näitä käsitteitä ja niiden termejä kuvioon 18. Ennen kutsuntoja lääkärintarkastuksessa selvitetään tai tarkastetaan asevelvollisen palveluskelpoisuus. Kutsunnoissa kutsuntalautakunta arvioi/määrittää/päätää

asevelvollisen palveluskelpoisuudesta lääkärintarkastuksesta saatujen tietojen perusteella. Asevelvollisen palveluskelpoisuus voi puuttua kokonaan tai tilapäisesti.

Kuvio 18. Palveluskelpoisuuteen liittyviä käsitteitä

Kuviossa 19 havainnollista palveluskelpoisuuteen liittyvien käsitteiden suhdetta toisiinsa. Erityyppisillä termeillä samasta ilmiöstä ja tapahtumasta puhuminen saattaa aiheuttaa ymmärrettävyysongelmia. Asevelvolliselle saattaa olla epäselvää, mitä toisiaan muistuttavat eri termit tarkoittavat. Tarkastelen palveluskelpoisuuteen liittyvien termien ja käsitteiden suhdetta ja ongelmallisuuksia luvussa 4.8.6.

Kuvio 19. Palveluskelpoisuuteen liittyvien käsitteiden suhde toisiinsa

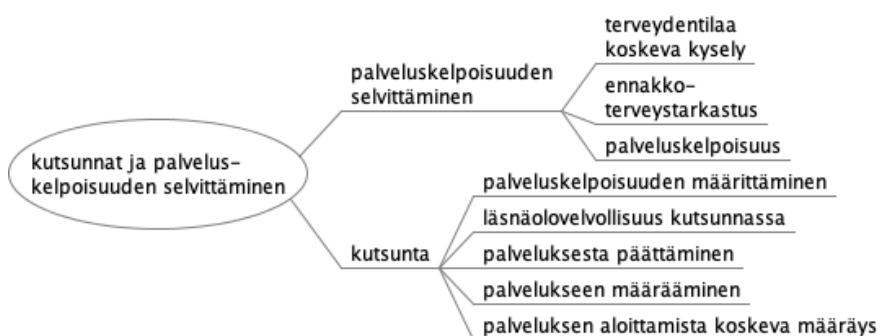
Palveluskelpoisuuden selvittäminen on kutsuntaa edeltävä prosessi, jolloin kutsunnan-alaisen (ks. taulukko 11) palveluskelpoisuus selvitetään (asevelvollisuuslaki 1438/2007: 14 §). Kutsunnanalainen osallistuu tästä syystä ennakkoterveystarkastukseen ja vastaa terveydentilaansa koskevaan kyselyyn. Palveluskelpoisuuden määrittäminen on kutsunnan yksi tarkoitus (emt. 12 §), jossa asevelvollisen palveluskelpoisuutta arvioidaan eri tietojen perusteella.

Laissa käytetään myös termiä *palveluskelpoisuuden tarkastus* (asevelvollisuuslaki 1438/2007: 25–26 §), vaikka muutoin laissa on tuotu esiin, että palveluskelpoisuutta arvioidaan asevelvollisen tietojen perusteella. Asevelvollisen on lisäksi palveluskelpoisuuden selvittämiseksi osallistuttava terveystarkastukseen (emt. 14 §).

Kutsuntalautakunta *päätää asevelvollisen palveluskelpoisuudesta* ja tekee *päätöksen palveluskelpoisuudesta* (emt. 20 §; 26 §). Asevelvollisuuslaissa (emt. 96 §) käsitellään myös *palveluskelpoisuuden määräytymisen* perusteita eli palveluskelpoisuuden arviointikriteereitä, joita tarkennetaan Puolustusvoimien omilla määräyksillä.

Kutsunnat (syn. kutsunta) on asevelvollisuuslain (1438/2007: 12 §) mukaan tilaisuus, jossa määritetään asevelvollisen palveluskelpoisuus, jonka perusteella päätetään asevelvollisen palveluksesta. Kutsunnoissa annetaan lisäksi tietoa maanpuolustusvelvollisuudesta ja edistetään kansanterveystyötä (asevelvollisuuslaki 1438/2007: 12 §). Kutsuntoja edeltää palveluskelpoisuuden selvittämisen vaihe, joka on pohjana kutsunnassa tehtävälle palveluskelpoisuuden määrittämiselle ja päätökselle palveluksesta. Kutsunnat järjestetään vuosittain 15.8.–15.12. Kutsunta ja palveluskelpoisuuden selvittäminen ovat yhdessä asevelvollisuuden suorittamisen ensimmäinen vaihe.

Asevelvollisuuslaissa esiintyy paljon kutsuntoihin liittyviä käsitteitä ja termejä. Merkittävä asevelvollista velvoittava velvollisuus on läsnäolovelvollisuus kutsunnassa. Tämän velvollisuuden perusteella asevelvollisen on osallistuttava kutsuntaan rangaistuksen uhalla (asevelvollisuuslaki 1438/2007: 16 §). Kutsunnassa myös määritetään palveluskelpoisuus ja päätetään asevelvollisen varusmiespalveluksesta. Kuvioon 20 olen koonnut kutsuntoihin ja niiden käytännön toteutukseen liittyviä käsitteitä ja niitten termit. Näitä käsitteitä ja termejä tarkastelen myöhemmin tässä luvussa.

Kuvio 20. Kutsuntoihin liittyviä termejä ja käsitteitä

Kutsuntoihin osallistuvaa asevelvollista kutsutaan kutsunanalaiseksi. Asevelvollisuuslaissa (1438/2007: 13 §) määritellään kutsunanalaisesta seuraavaa: ”Miespuolinen Suomen kansalainen on kutsunanalainen sinä vuonna, jona hän täyttää 18 vuotta, hän ei ole saapunut edellisiin kutsuntoihin, hänen palveluskelpoisuudestaan ei ole vielä päätetty eikä hän ole täyttänyt 30 vuotta tai hänet on määrätty kutsunnassa uudelleen tarkastettavaksi.” Taulukkoon 11 olen koonnut *kutsunanalainen*-käsitteen piirteitä.

Taulukko 11. Kutsunanalaisen käsitteen piirteitä

kutsunanalainen
asevelvollinen
velvollinen osallistumaan kutsuntaan ja tätä edeltävään terveystarkastukseen
miespuolinen Suomen kansalainen
sinä vuonna, jona hän täyttää 18 vuotta
hän ei ole saapunut edellisiin kutsuntoihin
hänen palveluskelpoisuudestaan ei ole vielä päätetty, eikä hän ole täyttänyt 30 vuotta
hänet on määrätty uudelleen tarkastettavaksi kutsunnoissa
palveluskelpoinen kutsunanalainen määrätään palvelukseen, mikäli palveluskelpoisuus puuttuu, asevelvollinen voidaan vapauttaa palveluksen suorittamisesta

Edellä läpi käyty *kutsunanalainen*-käsitteen sisältö osoittaa, että yhden asevelvollisuuden käsitteen sisältöön voi kuulua paljon tietoa. *Kutsunanalainen*-käsitteen kohdalla korostuu myös velvoittavien ”roolien” päällekkäisyys, sillä asevelvollinen on samaan aikaan paitsi asevelvollinen myös kutsunanalainen ja varareserviläinen. Tätä moninaisuutta ja eri roolien eroja voi asevelvollisen olla vaikea ymmärtää.

Asevelvollisuuden kehittämiseen liittyvässä keskustelussa on nostettu esiin, että myös naisten pitäisi osallistua kutsuntoihin (Harju & Salmela 2018). Naisten mukaantulo kutsuntoihin edellyttäisi voimassa olevan asevelvollisuuslain muuttamista, koska nykyisen lain perusteella kutsunnoissa määritetään asevelvollisten palveluskelpoisuus, ja tämän perusteella päätetään asevelvollisten palveluksesta (asevelvollisuuslaki 1438/2007: 12 §). Mikäli naiset osallistuisivat kutsuntoihin, heidän tulisi olla miesten tapaan asevelvollisia, tai sitten kutsuntatilaisuuden määritelmää tulisi muuttaa niin, ettei kutsunnoissa enää päätettäisikään asevelvollisten palveluksesta vaan kerrotaisiin vain maanpuolustusvelvollisuudesta. Palvelukseen määrääminen tapahtuisi kenties eri tilaisuudessa. Tämäkään ei onnistuisi ilman lakimuutosta. Keskeinen havainto siis on, että kutsunnat on laissa säädetty tapahtuma, jonka tehtävänä on määrätä asevelvolliset palvelukseen ja että kutsuntojen tehtävää ei voida muuttaa muuten kuin lakia muuttamalla.

Asevelvollisuuslain (1438/2007: 9 §) mukaan palveluskelpoisuudella tarkoitetaan fyysistä ja psyykkistä terveydentilaa, jotta asevelvollinen suoriutuu asevelvollisuuslaissa määritellyistä palveluksista eikä vaaranna omaa tai muiden turvallisuutta. *Palveluskelpoisuus* on keskeinen asevelvollisuuden suorittamiseen liittyvä käsite, koska palveluskelpoisuuden puuttumisen perusteella asevelvollinen voidaan vapauttaa asevelvollisuuden suorittamisesta.

Palveluksen aloittavista koskevalla määräyksellä tarkoitetaan kutsunnassa tehtävää päättöä siitä, milloin ja missä asevelvollinen aloittaa varusmiespalveluksensa. Ajankohta on viimeistään kolmantena kalenterivuonna kutsunnan jälkeen. Kutsunnassa asevelvolliselle annetaan palveluksen aloittamista koskeva määräys, josta tiedot käyvät ilmi.

4.4.3 Varusmiespalvelus ja varusmies

Asevelvollisuuslain (1438/2007: 36 §) mukaan varusmiespalveluksella tarkoitetaan aikaa, jolloin asevelvolliset koulutetaan ja harjaannutetaan sotilaallisen maanpuolustuksen tehtäviin. Palveluksessa asevelvolliset harjoittelevat tarvittavissa sodan ajan joukkokokonaisuuksissa. Varusmiespalvelusaika on aseellista palvelusta suorittavalla 165, 255 tai

347 päivää tai aseettomalla 255 päivää. *Varusmiespalvelus*-käsitteen alakäsitteitä ovat *asepalvelus*, *aseeton palvelus* sekä *naisten vapaaehtoinen asepalvelus*. Rinnakkaiskäsitteenä voidaan nähdä *siviilipalvelus*, jonka voi suorittaa varusmiespalveluksen sijaan. (Asevelvollisuuslaki 1438/2007: 37 §) Käsitteiden välisiä suhteita havainnollistan kuviossa 21.

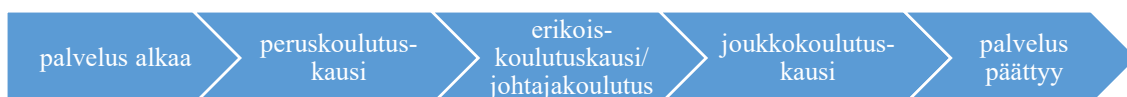
Kuvio 21. Varusmiespalveluksen ala- ja rinnakkaiskäsitteitä

Asepalvelus-termillä viitataan varusmiespalveluksen suorittamiseen ja kouluttautumiseen Suomen aseelliseen puolustamiseen (asevelvollisuuslaki 1438/2007: 36–37 §, 67 §). Uudessa suomen kielen sanakirjassa asepalveluksen määritelmänä on ”aseellinen sotapalvelus” (MOT 2019b).

Aseeton palvelus tarkoittaa asevelvollisuuden suorittamista muutoin samalla tavalla kuin aseellisessa palveluksessa, mutta koulutukseen ei sisälly asekoulutusta. Asevelvollinen voi hakea aseettomaan palvelukseen, mikäli hänen omantunnonnsyynsä estävät asevelvollisuuden suorittamisen aseellisessa palveluksessa. (Asevelvollisuuslaki 1438/2007: 67–68 §)

Käsite *varusmiespalvelus* on muuttunut asevelvollisuuden kehittymisen myötä, sillä ennen vuotta 1995 vain miehet suorittivat varusmiespalveluksen. Sittenmin naiset ovat voineet hakea ja suorittaa varusmiespalveluksen, mutta käsitteeseen viittaava termi on säilynyt muuttumattomana. Varusmiespalvelus muodostuu eri koulutuskausista kuten peruskoulutus-, erikoiskoulutus- ja joukkokoulutuskaudesta sekä johtajakoulutuksesta (asevelvollisuuslaki 1438/2007: 36 §).

Tarkastelen seuraavassa varusmiespalvelusta temporaalisten käsitesuhteiden avulla, koska varusmiespalvelus koostuu useasta peräkkäisestä koulutusjaksosta. Havainnollistan näitä suhteita kuviossa 22. Varusmiespalvelus alkaa kaikille samanlaisella peruskoulutuskaudella, jolloin asevelvolliselle koulutetaan sotilaan perustiedot ja -taidot.

Kuvio 22. Varusmiespalveluksen aikajana

Peruskoulutuskauden jälkeen seuraavat erikoiskoulutuskausi, johtajakoulutuskausi ja joukkokoulutuskausi. Erikoiskoulutuskaudella asevelvolliset koulutetaan miehistötehtäviin, erityistaitoa vaativiin miehistön tehtäviin tai vaativimpiin miehistön erityistehtäviin. Johtajakoulutuskaudella annetaan koulutus aliupseerin ja upseerin tehtäviin. Erikoiskoulutus- ja johtajakoulutuskaudet ovat varusmiespalveluksen aikana samanaikaisesti. Miehistö osallistuu erikoiskoulutukseen ja johtajiksi koulutettavat johtajakoulutukseen. Joukkokoulutuskaudella erikois- ja johtajakoulutetut varusmiehet koulutetaan toimimaan yhdessä sodanajan joukon kokoonpanossa. (Asevelvollisuuslaki 1438/2007: 36 §)

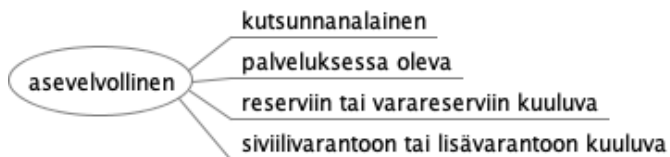
Asevelvollisuuslaissa (1438/2007: 54 §) säädetään varusmiespalveluksen aikaisesta sotilasvalasta ja -vakuutuksesta, joilla asevelvolliset sitoutetaan maanpuolustukseen. Niillä ei ole kuitenkin asevelvollista sitovaa merkitystä. Tapahtumia ei laissa kuitenkaan määritellä vaan todetaan, että niistä säädetään valtioneuvoston asetuksella.

Varusmiehiksi kutsutaan varusmiespalvelusta suorittavia henkilöitä. Asevelvollisuuslaissa käytetään käsitettä ja tämän termiä *varusmies*. Asevelvollisuuslaissa (1438/2007: 45 §) todetaan esimerkiksi, että: ”Varusmiehelle, joka on palveluksessa erityisesti kunnostautunut, voidaan myöntää yhteensä enintään 20 päivää kuntoisuuslomaa koulutustavoitteiden sen salliessa.” Laissa ei määritellä, mitä *varusmies*-käsite tarkoittaa tai keitä asevelvollisia käsitteen *varusmies* alaan kuuluu. *Varusmies*-termi on vakiintunut viittaamaan sekä varusmiespalvelustaan suorittaviin miehiin ja naisiin. Termin historia on vastaava kuin termin *varusmiespalvelus* (termin historiasta alaluvussa 4.8.2).

4.4.4 Reservi ja varareservi

Reservillä viitataan Puolustusvoimien kouluttamiin asevelvollisiin, jotka on sijoitettu sodan ajan joukkoihin. Reserviin kuuluvat asevelvolliset muodostavat pääosan Puolustusvoimien sodan ajan joukoista. (PV 2019g) *Reservi*-käsitettä ei määritellä asevelvollisuuslaissa samalla tavalla kuin esimerkiksi varusmiespalveluksen tarkoitus -kohdassa määritellään käsite *varusmiespalvelus*. Reserviin kuulumista käsitellään asevelvollisuuslaissa lähinnä kertausharjoituksen kautta (asevelvollisuuslaki 1438/2007: 32 §).

Asevelvollisuuslaissa todetaan, että asevelvollinen on palveluksessa tai kuuluu reserviin tai varareserviin. Reserviin kuuluvia ovat alle 51-vuotiaan miehistöön kuuluvat, alle 61-vuotiaat upseerit tai aliupseerit ja kaikki palveluskelpoiset upseerit, joilla on everstiä tai kommodoria ylempi sotilasarvo. Varareserviin kuuluvia ovat varusmiespalvelusta vielä suorittamattomat, reservistä poistuneet ja rauhan aikana palveluksesta vapautetut henkilöt. (Emt. 49 §)

Kuvio 23. Asevelvollisuuslaeissa säädettyjä päällekkäisiä velvollisuuksia

Tämä tarkoittaa sitä, että asevelvollisella voi olla samaan aikaan seuraavat velvollisuudet: kutsunanalainen, varareserviin kuuluva ja asevelvollinen (kuvio 23). Asevelvollisuuslaissa käytetään termiä *reserviläinen* viittamaan sekä reserviin että varareserviin kuuluviin asevelvollisiin (asevelvollisuuslaki 1438/2007: 27 §). Edellä esiin tuotu tarkoittaa siis sitä, että kutsunanalainen asevelvollinen on myös reserviläinen – tai tarkemmin ilmaistuna **varareserviläinen*. Tätä termiä ei käytetä asevelvollisuuslaissa, vaan siinä käytetään nimitystä *reserviläinen*.

Reservin kertausharjoituksella (syn. kertausharjoitus) tarkoitetaan kertaavaa koulutusjaksoa tai harjoitusta, jolla pidetään varusmiespalveluksessa saatuja tietoja ja taitoja, koulutetaan reserviläistä aiempaa vaativampiin tehtäviin, harjoitetaan joukkokokoonpanoja

sekä mahdollistetaan valmiuden kohottaminen (asevelvollisuuslaki 1438/2007: 48 §). Asevelvollisuuslain (emt. 32 §) mukaan kertausharjoitukseen voidaan määrätä reserviin kuuluva asevelvollinen. Käytännössä siis varareserviin kuuluvaa asevelvollista ei määrätä kertausharjoitukseen.

4.5 Asevelvollisen etuuksiin liittyvät käsitteet

Asevelvollisuuslaissa määritetään perusteet asevelvollisuuden suorittamiseen liittyville etuuksille. Laissa määritettyjä etuuksia on selvitetty ja täsmennetty esimerkiksi puolustusministeriön asiakirjalla (PLM 2004). Asevelvollislaissa määritellyistä etuuksista keskeisin on päiväraha, joka varusmiehille maksetaan palveluspäiviltä.

Varusmiespalvelusta ja kertausharjoitusta suorittavalle naiselle maksetaan päivärahan lisäksi varusrahaa, jota ei suoraan asevelvollisuuslaissa tai naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetussa laissa määritellä. Laeissa tuodaan esiin, että palvelusta suorittavalle järjestetään vaatetus.

Puolustusvoimat ei kuitenkaan järjestä naiselle esimerkiksi rintaliivejä tai terveystiteitä, vaan nämä asusteet ja tarvikkeet naisen tulee hankkia itse. Tästä johtuen naiselle maksetaan erillistä varusrahaa (PLM 2004: 11).

4.6 Asevelvollisuusasioita käsitteleviin osapuoliin liittyvät käsitteet

Asevelvollisuuslaissa mainitaan useita eri tahoja, jotka käsittelevät asevelvollisuusasioita. Näitä ovat puolustusministeriö, kutsunta-asiain keskuslautakunta Puolustusvoimien pääesikunta, puolustushaaran esikunta, joukko-osasto, joukko-osaston komentaja, alue-toimisto, kutsuntalautakunta, joukkoyksikön komentaja, perusyksikön päällikkö ja kertausharjoituksen johtaja.

Asevelvollisuuslaissa säädetään esimerkiksi Puolustusvoimien alustoimistojen tehtävistä sekä asevelvollisuusasioihin liittyvistä vastuista. Laissa määritetään muun muassa puolustusministeriön ja pääesikunnan keskinäistä vastuunjakoa.

4.7 Yhteenveto käsiteanalyysin tuloksista

Tässä alaluvussa vedän yhteen käsiteanalyysivaiheessa havaitsemiani käsitteellisiä ja terministöllisiä ongelmia. Keskeinen havainto on, että moni termi heijastaa käsitteen historiaa, vaikka käsite on päivittynyt yhteiskunnan ja toimintatapojen kehittymisen myötä. *Varusmiespalvelus*- ja *varusmies*-käsitteiden tarkastelussa havaitsin, että näiden käsitteiden termit heijastavat historiaansa. Palaan käsittelemään termien ristiriitaisuutta alaluvussa 4.8.1.

Havaitsin joihinkin käsitteisiin ja niiden termeihin liittyvää läpinäkymättömyyttä. Esimerkiksi termi *siviilipalvelus* ei heijasta läpinäkyvästi käsitteen piirteitä. Tarkastelen läpinäkymättömyyteen liittyviä ongelmia tarkemmin luvussa 4.8.2.

Joihinkin käsitteisiin liittyy monitulkintaisuutta. Esimerkiksi käsitteeseen *palvelus* liittyy monitulkintaisuutta siinä, ettei käsitettä määritellä yksiselitteisesti asevelvollisuuslaeissa ja että käsitettä käytetään runsaasti eri yhteyksissä. Palvelus voidaan asevelvollisuuslakien perusteella nähdä synonyymina ilmaukselle ”asevelvollisuuden suorittaminen Puolustusvoimissa”, koska termi *palvelus* viittaa sekä varusmiespalvelukseen että kertausharjoituspalvelukseen. Määrittelemättömyyttä liittyy myös käsitteeseen *reservi*. Käsitteistön yhtenäisyyden ja ilmiöiden ymmärrettävyyden vuoksi olisi tärkeää, että myös *reservi*-käsite määriteltäisiin asevelvollisuuslaissa ja että reservin tarpeellisuus ja käyttö perusteltaisiin. Koska havaitsin käsitteisiin liittyvän useita ongelmallisuuksia, palaan siihen myöhemmin myös termien ja käsitteiden tarkastelussa.

Käsitteellistä epäselvyyttä liittyy esimerkiksi käsitteeseen *naisten vapaaehtoinen asepalvelus*. Asevelvollisuuslaissa tai laissa naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta ei määritellä yksiselitteisesti, että naiset olisivat 45 palveluspäivän jälkeen asevelvollisia, vaikka

heidät asevelvollisiin tuolloin rinnastetaan. Olisikin selkeintä, että laeissa määriteltäisiin naisten olevan asevelvollisia 45 päivän jälkeen, koska heitä muutoinkin koskevat samat oikeudet ja velvollisuudet kuin miehiä. Tämä määrittely helpottaisi myös asevelvollisuusviestintää, kun viestinnässä voitaisiin todeta naisten olevan asevelvollisia eikä ”asevelvollisiin rinnastettavia”. Käsittelen määrittelemättömyyden ongelmaa tarkemmin luvussa 4.8.4.

Palveluskäsitteiden moninaisuudesta johtuen olisikin yksiselitteistä määritellä yläkäsite *palvelus* ja tämän jälkeen määritellä yksityiskohtaisesti eri palvelustyytit. Asevelvollisuuslaissa käytetään myös monessa kohdassa intertekstuaalista viittausta ”tässä laissa tarkoitettu palvelus”. Tähän lakitekstiin liittyvään ongelmaan palaan luvussa 4.8.3.

Käsitteellistä epäselvyyttä aiheuttavat eri laeissa asevelvolliselle asetettavat päällekkäiset velvollisuudet. Asevelvollisen voi olla hankala hahmottaa esimerkiksi sitä, että asevelvollisuuslain mukaan asevelvollinen kuuluu palveluksen jälkeen joko reserviin tai varareserviin. Siviilipalveluslain mukaan siviilipalvelusvelvollinen asevelvollinen kuuluu joko siviilivarantoon tai lisävarantoon. Ongelmana voidaan nähdä se, että siviilipalvelusvelvollinen on myös asevelvollinen. Asevelvollisuuslain määritelmää asevelvollisesta tulisi tarkentaa niin, että se huomioisi myös siviilipalvelusta suorittavat asevelvolliset. asevelvollisuuslain määrittämää reserviin kuulumista ja siviilipalveluslain määrittämää siviilivarantoon kuulumista. Käytännössä asevelvollinen kuuluu jompaankumpaan riippuen siitä, onko hän suorittanut varusmies- vai siviilipalveluksen.

Lakien välistä käsitteellistä epäselvyyttä selventäisi asevelvollisen käsitteen määritelmän tarkentaminen niin, että siinä otettaisiin huomioon siviilipalvelusta suorittavat. Laissa voitaisiin tuoda esiin, että varusmiespalveluksen suorittaneena asevelvollinen kuuluu reserviin tai varareserviin tai siviilipalvelusvelvollisena siviilivarantoon tai lisävarantoon.

Käsitteelliset epäselvyydet voivat johtua siitä, että eri lakeja on säädetty eri aikoina ja toisen lain perustalle. Lakien laadinnan yhteydessä ei ole tehty systemaattista käsitteanalyysia, jolloin epäselvyydet ja ristiriitaisuudet olisi huomattu ja ratkaistu. Tästä syystä

olisikin hyvä, että lakien valmistelussa tehtäisiin käsite- ja termianalyysia. Palaan tarkastelemaan käsitteistön ja termistön epäyhtenäisyyttä alaluvussa 4.8.5.

Asevelvollisuuslaeissa esiintyy runsaasti lähes saman muotoisia termejä, joilla on toisistaan poikkeavia merkityksiä. Keskeinen ongelma liittyy palveluskelpoisuuden selvittämiseen ja palveluskelpoisuudesta päättämiseen liittyvään käsitteistöön. Tarkastelen synonymiaan ja polysemiaan liittyviä ongelmia tarkemmin luvussa 4.8.6.

Joihinkin termeihin liittyy harhaanjohtavia sivumielteitä. Tämä piirre ei liity käsitteeseen vaan termiin, minkä vuoksi käsittelen termien harhaanjohtavia sivumielteitä luvussa 4.8.7.

Taulukko 12. Yhteenveto käsiteanalyysin tuloksista

kysymys	tulos
Millaisia käsitteitä asevelvollisuuteen liittyy?	<ul style="list-style-type: none"> - käsitteistöstä on muodostettavissa neljä kokonaisuutta: asevelvollisuuden peruskäsitteet, asevelvollisuuden suorittaminen, asevelvollisen etuudet ja asevelvollisuusasioita käsittelevät osapuolet - lakikäsitteitä, sisältävät paljon yksityiskohtaista tietoa - yhdellä käsitteellä liittymäpintoja useaan asevelvollisuuden vaiheeseen
Millaisia termejä asevelvollisuuteen liittyy? Sisältyykö käsitteistöön ja termistöön käsitteellisiä ja termistöllisiä ongelmia? Millaisia?	<p>Aineistossa havaittiin seuraavia käsitteellisiä ja termistöllisiä ongelmia:</p> <ul style="list-style-type: none"> - termin ja käsitteen ristiriitainen suhde (4.8.1) - termin läpinäkymättömyys (4.8.2) - termistöllinen ja käsitteellinen intertekstuaalisuus (4.8.3) - käsitteiden ja termien määrittelemättömyys (4.8.4) - käsitteistön ja termistön epäyhtenäisyys (4.8.5) - synonymia ja polysemia (4.8.6) - termeihin liittyvät sivumielteet (4.8.7)

Taulukkoon 12 olen koonnut yhteenvedon käsiteanalyysin tuloksista vastaamalla luvun alussa (taulukko 6) tarkentamiini, käsiteanalyysia koskeviin tutkimuskysymyksiin. Tarkastelen seuraavissa alaluvuissa tarkemmin havaitsemiani käsitteellisiä ja termistöllisiä ongelmia.

4.8 Asevelvollisuuden termien ja käsitteiden ominaisuuksien tarkastelu

Tässä alaluvussa käyn tarkemmin läpi asevelvollisuustermien ja -käsitteiden ominaisuuksien tarkastelun tuloksia. Edellä käsiteanalyysivaiheessa olen selvittänyt käsitteiden väli-suhteita ja muodostanut kokonaiskuvaa. Analyysia tehdessäni olen havainnut käsitteistössä ja termistössä käsitteellisiä ja termistöllisiä ongelmia, joita olen koonnut tauluk-koon 12. Tässä luvussa käyn läpi yksityiskohtaisemmin näitä ominaisuuksia ja ongelmia. Pohdin myös ongelmallisille termeille toimivampia vaihtoehtoja. Omat ehdotukseni mer-kitsen merkinnällä *.

Termien ja käsitteiden analyysissa etenen ongelmatyyppi kerrallaan. Nämä teemat perus-tuvat termien ja säädöstekstien arvioinnin teoriaan ja menetelmään, jota muodostan lu-vuissa 3.1–3.4. Olen hyödyntänyt taulukossa 5 käsittelemiäni termien arviointikysymyk-siä siinä, että pohdin eri teemoihin liittyviä analyysikysymyksiä kunkin käsiteltävän on-gelmatyyppin kohdalla. Seuraavissa alaluvuissa tarkastelen **termien ristiriitaisuutta** (4.8.1), **termien läpinäkymättömyyttä** (4.8.2), **intertekstuaalisia ilmauksia** (4.8.3), **määrittelemättömyyttä** (4.8.4), **epäyhtenäisyyttä** (4.8.5), **synonymiaa ja polysemiaa** (4.8.6) sekä **termeihin liittyviä sivumerkityksiä ja -mielteitä** (4.8.7). Alaluvussa 4.9 vedän yhteen termien ja käsitteiden tarkastelun tuloksia.

Asevelvollisuusviestinnässä käytettävät termit perustuvat asevelvollisuuslakeihin, ja siksi ominaisuuksiltaan hyvät termit ovat olennaisia alan viestinnässä. Termistöä tarvi-taan esimerkiksi lomakkeissa, kutsunnoissa ja monessa muussa yhteydessä, eikä niitä voida aina korvata yleiskielisillä ilmauksilla.

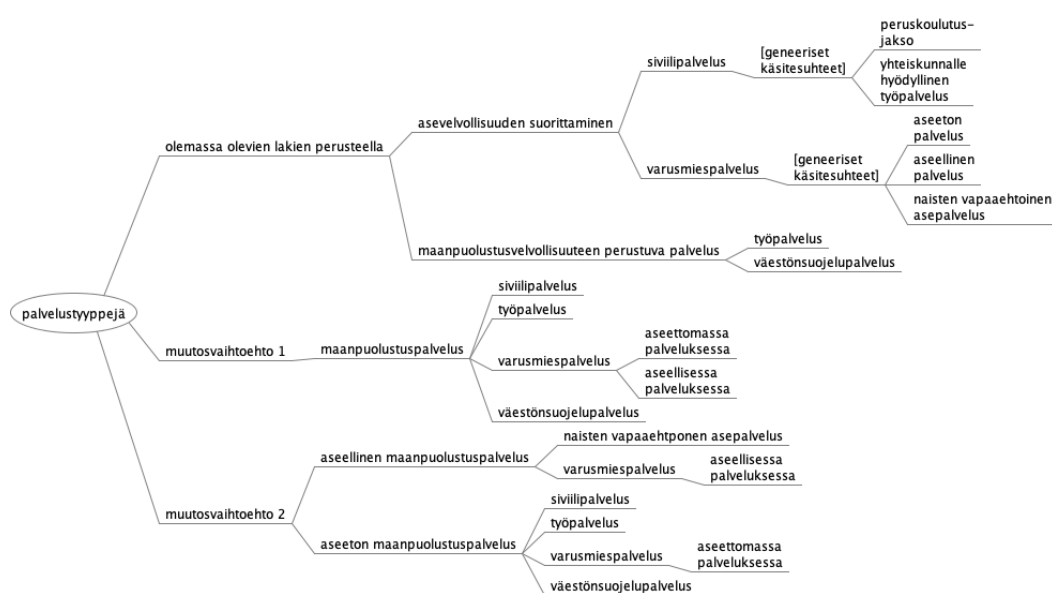
4.8.1 Termin ristiriitaisuus

Yksi lakien käsitteistön ja termistön analyysissa havaitsemani ongelma oli termin ja kä-sitteen välisen suhteen ristiriitaisuus. Ristiriitaisuus johtuu siitä, että vanha termi on säi-lynyt käytössä, vaikka käsite ja sen sisältö ovat kehittyneet ja laajentuneet. Termi ikään

kuin heijastaa historiaa ja käsite nykyisyyttä. Esimerkki tällaisesta termistä on *varusmies*, joka on asevelvollisuuden kehityksen myötä muuttunut sukupuolittuneeksi termiksi.

Termin *asevelvollisuus* suhde sen edustamaan käsitteeseen on ristiriitainen, koska osa asevelvollisista suorittaa asevelvollisuuden ilman asetta aseettomassa palveluksessa tai siviilipalveluksessa. Käsitteen alaan sisältyy siis muutakin kuin vain aseellista palvelusta, vaikka valtaosa asevelvollisista suorittaa velvollisuutensa aseellisessa palveluksessa. Termi siis jättää huomiotta sen, että käsitteen alaan lukeutuvat myös *siviilipalvelus* ja *aseeton palvelus*. Käytännössä 'aseeton palvelija' on 'asevelvollinen aseeton palvelija', mikä tekee termistä ja käsitteestä ristiriitaisen. Siviilipalvelus suoritetaan lisäksi jossakin muussa ympäristössä kuin Puolustusvoimien varuskunnassa.

Termi *asevelvollisuus* ei siis viittaa läpinäkyvästi käsitteeseensä, joten ilmiötä paremmin kuvaava termi olisi esimerkiksi **maanpuolustuspalvelus*, johon siviilihenkilöt maanpuolustusvelvollisuuden perusteella osallistuisivat. Maanpuolustuspalvelus perustuisi Suomen perustuslain maanpuolustusvelvollisuuteen, joka koskee jokaista suomalaista. Maanpuolustuspalveluksen alakäsitteinä voisivat olla *varusmiespalvelus* aseettomassa tai aseellisessa palveluksessa, *naisten vapaaehtoinen asepalvelus* ja *siviilipalvelus*. Poikkeusoloissa maanpuolustuspalvelusta olisivat esimerkiksi **työpalvelus* ja **väestönsuojelupalvelus* (vrt. Valmiuslaki 1552/2011: 95 §). Maanpuolustuspalvelus kuvaisi nykyistä paremmin ilmiötä, jolloin yhteiskunta varautuu puolustamaan itseään. Asevelvollisuuden tulevaisuuden keskusteluissa esiin nostettu kansalaispalvelus olisi osa maanpuolustuspalvelusta. Kuviossa 24 kuvaan olemassa olevaa tilannetta ja esittämiäni vaihtoehtoja maanpuolustuspalveluksen termille ja käsitteelle.

Kuvio 24. Esittämäni maanpuolustuspalveluksen malli

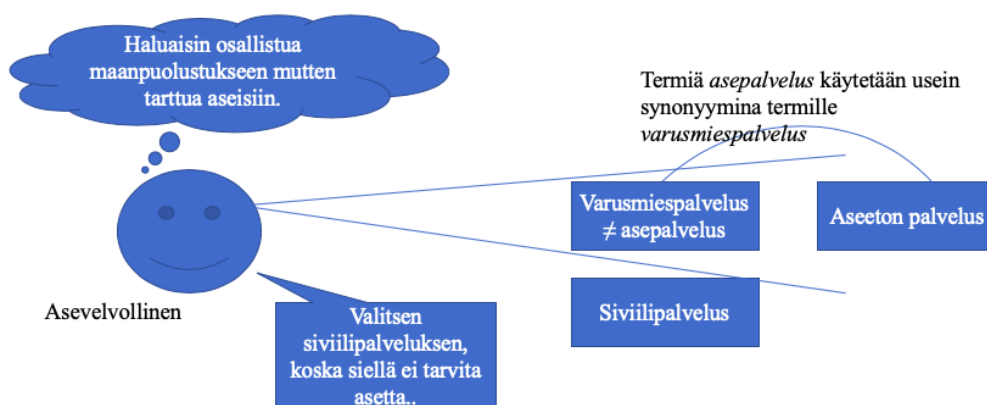
Toisaalta maanpuolustusvelvollisuus voitaisiin jakaa esimerkiksi **aseelliseen maanpuolustusvelvollisuuteen* ja **aseettomaan maanpuolustusvelvollisuuteen*. Aseelliseen maanpuolustusvelvollisuuteen kuuluisi aseellinen palvelus, kun taas aseettomaan maanpuolustusvelvollisuuteen kuuluisivat aseeton palvelus, siviilipalvelus tai mahdollisesti kansalaispalvelus ja muut *valmiuslain* mukaiset palvelusvelvollisuudet kuten työvelvollisuus ja väestönsuojeluvelvollisuus.

Asevelvollisuudesta käytetään myös synonyymia *yleinen asevelvollisuus* (esim. PLM 2014: 1). Tämä termi kuvaisi käsitettään, mikäli asevelvollisuus Suomessa olisi yleinen. Kielitoimiston sanakirjassa (MOT 2019a) määritellään adjektiivin *yleinen* olevan ”kaikkia koskeva, kaikkien käytössä oleva, kaikkia varten oleva”. Esimerkiksi termi *yleinen oppivelvollisuus* tarkoittaa, että jokaisella suomalaisella on velvollisuus hankkia koulutustutkimus. Tämän perusteella voitaisiin ajatella, että termin *yleinen asevelvollisuus* suhde termin edustamaan käsitteeseen on ristiriitainen. Esimerkiksi termi *suomalainen asevelvollisuus* korostaisi sitä, että kyseessä on nimenomaan suomalainen puolustusratkaisu. Termi ei myöskään kerro sitä, onko velvollisuus yleinen vai ei.

Termiä *asepalvelus* käytetään usein synonyyminä termille *varusmiespalvelus* (esim. Stenroos 2018). Tästä voi olla seurauksena se, että aseettoman palveluksen vaihtoehdosta

ei ole paljon tietoa tai etteivät nuoret osaa siitä edes kysyä (Megafoni 2014). Tietämättömyys voi puolestaan johtaa siihen, että siviilipalvelukseen hakeutuvat ne, jotka eivät eettisistä syistä voi suorittaa aseellista varusmiespalvelusta eli asepalvelusta.

Asevelvollisen näkökulmasta substantiivi *velvollisuus* on puhutteleva, koska termi korostaa sitä, ettei kyseessä ole leikin asia vaan velvollisuus. Toisaalta termin osa *ase* voi herättää kriittisiä tunteita niissä, joiden henkilökohtainen vakaumus estää aseellisen palveluksen suorittamisen. Henkilöiden voi olla siis vaikea hyväksyä mitään asevelvollisuuteen kuuluvaa palvelusta – olkoon aseeton palvelus mahdollista tai ei. Kuviossa 25 kuvaan termin läpinäkymättömyyden aiheuttamaa ymmärrettävyysongelmaa.

Kuvio 25. Termin läpinäkymättömyyden aiheuttama ymmärrysongelma

Nuori ei siis välttämättä tule ajatelleeksi aseettoman palveluksen mahdollisuutta ja siksi hakeutuu siviilipalvelukseen. Toisenlainen termi voisi siis yhä paremmin ohjata nuorta hakeutumaan aseettomaan palvelukseen. Kososen (2019: 44) mukaan asevelvollisen motivaatio puolustaa maata voi laskea, mikäli asevelvollisuuden suorittaminen nähdään vain aseellisenä palveluksena.

Kosonen (2019: 53) pohtii väitöskirjassaan myös tilannetta, jossa termit vaikuttavat asevelvollisen käsitysten muodostumiseen. Yksittäisellä termillä voi olla suuri merkitys siihen, miten ja missä palveluksessa asevelvollinen asevelvollisuutensa suorittaa tai siihen,

millaisena yhteiskunnallisena ilmiönä esimerkiksi naisten vapaaehtoinen asepalvelus mielletään, kun palvelus ei olekaan kaikissa tapauksissa vapaaehtoista tai aseellista. Myös virallinen termi *naisten vapaaehtoinen asepalvelus* pitää yllä käsitystä siitä, että termeillä *asepalvelus* ja *varusmiespalvelus* olisi sama merkitys.

4.8.2 Termin läpinäkymättömyys

Seuraavassa käyn läpi termien läpinäkymättömyyteen liittyviä ongelmia. Käsiteanalyysivaiheessa (4.2–4.7) ongelmallisina havaitsin seuraavat termit: *naisten vapaaehtoinen asepalvelus*, *siviilipalvelusvelvollisuus*, *asevelvollisuus*, *kutsunta*, *lykkäys*, *palvelus*, *varusmies*, *puolustushaaran esikunta* ja *päiväraha*.

Termi voi olla joskus tiivis, tai se voidaan hahmottaa usealla eri tavalla (Iisa 1992). Hyvän termin pystyy päättämään suurin piirtein oikein sen ulkoisen muodon ja termin osien merkityksen perusteella. Esimerkki aineiston läpinäkymättömästä termistä on *naisten vapaaehtoinen asepalvelus*, joka sisältää kolme sanaa, jotka kaikki vaikuttavat keskeisesti termin edustaman käsitteen ymmärrettävyyteen. Termin merkitys muodostuu siis termin osien merkityksistä. Termi sisältää myös termin *asepalvelus*, jota ei ilman erityisalan tuntemusta voi ymmärtää.

Terminä *naisten vapaaehtoinen asepalvelus* muodostuu kolmen sanan sanaliitosta. Jos pohditaan sitä, kuinka hyvin termi kuvaa käsitettään, asevelvollisella tulisi olla selvillä käsite *asepalvelus* ennen kuin hän voi käsittää termin *naisten vapaaehtoinen asepalvelus*. Termi antaa käsitteestä myös väärän kuvan, koska palvelus ei ole 45 päivän jälkeen enää vapaaehtoista ja se voi olla myös aseetonta. On mahdollista, että nainen hakeutuu esimerkiksi 50 päivän jälkeen vakaumuksellisista syistä suorittamaan siviilipalvelusta. Läpinäkyvämpi termi olisi esimerkiksi **naisten palvelus* tai **naisten varusmiespalvelus*.

Adjektiivi *vapaaehtoinen* termin osana korostaa nimenomaan sitä, että nainen on vapaaehtoisesti hakeutunut palvelukseen. Julkisessa keskustelussa, osana pohdintaa naisten mahdollista asevelvollisuudesta, on korostettu sitä, että naiset halutaan asevelvollisiksi ja

että kaikki naisten erityiskohtelut kuten 45 päivän harkinta-aika ja varusraha tulisi poistaa kokonaan (esim. TPA 49/2018).

Yhdelläkin termielementillä voi olla suuri merkitys siinä, miten asevelvollinen ymmärtää termin taustalla olevan käsitteen sisällön tai lukemansa kokonaisuuden. Tätä korostetaan myös luetun ymmärtämisen tutkimuksessa (esim. Kibui 2012: 57), jossa sanojen tunnistamisella on merkittävä rooli siinä, miten tekstiä ymmärretään. Yhdenkin sanan ymmärtämättömyys voi siis pysäyttää termin, lauseen tai suuremman kokonaisuuden käsittämisen. Moni- tai yksiosaisen termin sisältämän termielementin tunnistamattomuus voi vaikuttaa termin läpinäkyvyyteen heikentävästi. Pitkät termit voivat myös lisätä ennestään pitkien ja monimutkaisten virkkeiden pituutta ja heikentää tekstin ymmärrettävyyttä.

Siviilipalvelus-termi kuvaa kohtalaisesti käsitettään, mutta **siviilityöpalvelus* tai **työpalvelus* olisivat nykyistä läpinäkyvämpiä vaihtoehtoja, koska ne kuvaisivat siviilipalveluksen luonnetta. Vaihtoehdot sopivat termijärjestelmään, kun tarkastellaan esimerkiksi valmiuslakia, jonka mukaan työpalvelus on poikkeusoloissa jokaisen suomalaisen velvollisuus. Siviilipalveluksen tulevaisuudesta keskusteltaessa on pohdittu sekä miesten että naisten kansalaispalveluksen mallia, jolla täydennettäisiin asevelvollisuutta (esim. Pilke 2018).

Asevelvollisuuden tulevaisuudesta keskusteltaessa on tuotu esiin esimerkiksi vapaaehtoisen tai valikoivan asevelvollisuuden mallit (Jarmala 2019). Termin osissa *vapaaehtoisen asevelvollisuus* on kuitenkin ongelmana se, ettei velvollisuus voi olla vapaaehtoista, koska, substantiivi *velvollisuus* merkitsee sellaista, ”mitä joku on velvoitettu tekemään” (MOT 2019b). *Vapaaehtoinen asevelvollisuus* olisi terminä ristiriitainen. Toimivampi termi olisi esimerkiksi **vapaaehtoinen sotilaspalvelus* tai **vapaaehtoinen maanpuolustuspalvelus*.

Valikoiva asevelvollisuus on ongelmallinen termi siksi, että siinä adjektiivinomainen partitiivin preesens *valikoiva* määrittää asevelvollisuutta ikään kuin asevelvollisuus itse valikoisi sen suorittajat. Tosiasiassa asevelvollisuus on yhteiskunnan asettama velvollisuus,

ja suorittajat valitaan asevelvollisuuslain (1438/2007: 9 §) säädösten perusteella. Kuvavampi vaihtoehto termille *valikoiva asevelvollisuus* olisi **rajattu asevelvollisuus* tai **suspistettu asevelvollisuus*.

Termistä *kutsunta* käytetään laissa myös synonyymia *kutsunnat*. *Kutsunta*-termi esiintyy ensimmäisen kerran ainakin jo vuonna 1901 vahvistetussa Suomen suuriruhtinaanmaan asevelvollisuuslaissa (26/1901: 3 §). Termi siis kantaa mukanaan asevelvollisuuden historiaa. Termin ja käsitteen suhde voisi olla nykyistä toimivampi, mikäli termissä olisi vielä lisämääre siitä, mihin kutsutaan kuten **kutsunnat varusmiespalvelukseen*, koska se kuvaaisi nykyistä paremmin käsitettä.

Termeinä *kutsunta* tai *kutsunnat* ovat luonteeltaan neutraaleja tai positiivisia. Ne eivät tuo esiin kutsuntojen määräävää luonnetta: tosiasiasa kutsunnoissa määrätään palvelukseen – ei kutsuta. Esimerkiksi vanha termi *sotaväenotto* ilmentää tarkemmin sitä, mistä tapahtumassa oli kyse: sotaväki otti tarvitsemansa sotilaat. *Sotaväenotto*-termillä on kuitenkin mahdollinen negatiivinen kaiku siinä, että sotaväki ottaisi tarvitsemansa sotilaat pakolla.

Aineistossa esiintyi termejä, esimerkiksi *lykkäys* (asevelvollisuuslaki 1438/2007: 129 §), joiden perusteella ei voi täysin päätellä termin edustamaa käsitettä, koska käsitteen sisältö on muuttunut. *Lykkäys*-termistä käytetään laissa synonyymina myös käsitettä paremmin kuvaavaa nimitystä *palveluksen aloittamisajan ja palveluspaikan muutos*, jota asevelvollinen voi henkilökohtaisten syiden vuoksi hakea. Tekstin ymmärrettävyyden ja eri lakien välisen yhtenäisyyden vuoksi olisi hyvä, että synonyymejä ei esiintyisi ja että termistö olisi yhtenäistä. Yhtenäinen termistö vähentäisi tulkinnanvaraisuutta.

Syynä vanhentuneen termin käyttöön saattaa olla se, että termillä on pitkä historia, ja siksi termi on käytössä edelleen. *Lykkäys*-termi on voimakkaimmin käytössä voimassa olevassa siviilipalveluslaissa. Termi esiintyy yhä myös puhekielessä. Tämä esimerkki osoittaa, kuinka hankalaa on muuttaa käyttöön otettua ja hyväksyttyä termiä. Tilannetta hankaloittaa se, etteivät laki ja lait keskenään ole termin käytössä yhtenäisiä.

Lykkäys-termi on esiintynyt jo vuoden 1901 Suomen suuriruhtinaanmaan asevelvollisuuslaissa (26/1901: 47 §), jolloin termillä viitattiin pelkästään palveluksen aloittamisen ajankohdan siirtoon. Asevelvollisuuslakien *lykkäys*-termillä on vastaavan kaltainen läpinäkymättömyyden piirre kuin termillä *saanto*, sillä *saanto*-termikään ei kuvaa koko käsitettään. Kankaanpää ym. (2012: 399) havaitsivat asunto-osakeyhtiölakia analysoidessaan laissa käytetyn esimerkiksi termiä *saanto*, jonka tutkijat toivoivat korvattavat käsitettä paremmin kuvaavalla termillä *osakkeiden siirtäminen*. Lakia tuntematon ei termin *saanto* perusteella voi päätellä termin edustamaa käsitettä.

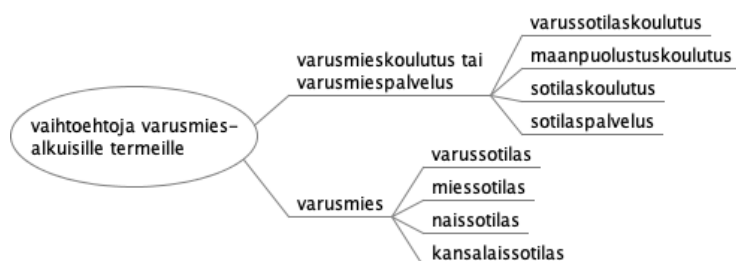
Asevelvollinen ei voi siis suoraan ymmärtää termiä ja käsitettä *lykkäys*. Lakitermistöä kehitettäessä olisikin hyvä huomioida, että toimintaa kuvaava termi saattaa olla asevelvollisen kannalta parempi vaihtoehto kuin lyhyt ja ytimekäs termi, jota asevelvollinen ei välttämättä tunnista ja käsitä. Pohdittavaksi jää, pidetäänkö kiinni lakitermin historiallisesta taustasta vai uudistetaan käsitteistöä ja termistöä terminologisten periaatteiden mukaan. *Lykkäys*-termi kuitenkin elää yhä Puolustusvoimien sisäisessä kielessä ehkäpä termin lyhyden vuoksi. Tätä yksiselitteisempää termiä *palveluksen aloittamisajan ja -paikan siirtoa* voi olla hankala muistaa tai käyttää puheviestinnässä.

Termi *palvelus* viittaa kontekstin tuntevan näkökulmasta käsitteeseensä hyvin. Ilman kontekstituntemusta termiä ja käsitettä *palvelus* voi olla vaikea ymmärtää, koska erilaisia palveluksia on laeissa monia (4.4.1). *Palvelus*-termi voidaan sekoittaa muihin samanlaisiin termeihin esimerkiksi termiin *hengellinen palvelus*. Ymmärrettävyyttä voisi helpottaa esimerkiksi korvaamalla termi vaihtoehdolla **asevelvollisen palvelus* tai **asevelvollisuuden suorittaminen*. Käyttämällä asevelvollisuuden suorittamisen vaiheista kuvaavia kokonaisia termejä, kuten *varusmiespalvelus*, asevelvolliselle olisi selvää, mitä *palvelus*-termillä kulloinkin tarkoitetaan.

Varusmiespalveluksessa ”asevelvolliset koulutetaan ja harjaannutetaan sotilaallisen maanpuolustuksen tehtäviin” ja ”luodaan sodan ajan kokoonpanossa toimimisen edellytykset” (asevelvollisuuslaki 1438/2007: 36 §). Termi *varusmiespalvelus* ei ole kovin läpinäkyvä, koska se ei ilmennä itse palvelusta tai koulutusta, jolloin asevelvollinen koulutetaan sotilaallisen maanpuolustuksen tehtäviin. Aapalan (2019) mukaan *Varusmies-*

termi on syntynyt 1900-luvun alussa, kun vakinaisessa väessä palvelevasta alettiin käyttää nimitystä *varusmies*. *Varusmies* pohjautuu verbiin varustaa, joka viittaa sotajoukon varustamiseen. Nykyään käsitettä paremmin kuvaava termi olisi esimerkiksi **maanpuolustuskoulutus*, **sotilaskoulutus* tai **sotilaspalvelus*. Nämä termit poistaisivat sukupuolisisidonnaisuuden ja toisaalta sopisivat hyvin sekä aseetonta että aseellista palvelusta suorittaville.

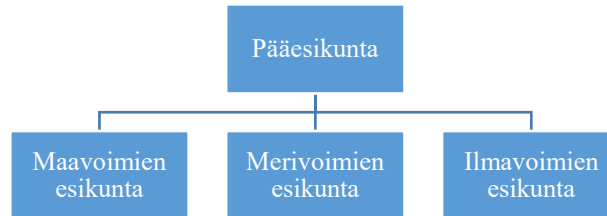
Terminä *varusmies* on sukupuolittunut, ja se kantaa mukanaan käsitteen historiaa. *Varusmies*-termin on todettu olevan sukupuolisyriävä, toisaalta nykytermille löytyy kannattajia (esim. Happonen 2018). *Varusmies*-termille vaihtoehtoisia voisivat olla esimerkiksi termit **varussotilas*, **miessotilas*, **naissotilas* tai **kansalaisotilas*. Näillä termeillä otettaisiin huomioon nykyistä paremmin palvelusta suorittavien sukupuolet sekä kuvattaisiin paremmin sitä, mitä varusmiespalveluksen aikana tapahtuu. Termit sopisivat yhteen myös edellä esitettyjen varusmiespalveluksen termivaihtoehtojen kanssa. Kuviossa 26 kuvaan vaihtoehtoja varusmies-alkuisille termeille ja niiden suhdetta toisiinsa.

Kuvio 26. Vaihtoehtoja varusmies-alkuisille termeille

Asevelvollisuuslaissa käytettävät viranomaisten nimet ovat pääosin läpinäkyviä, mutta joidenkin termien kohdalla asevelvollinen saattaa pohtia termin ja käsitteen merkitystä. Esimerkiksi termi *puolustushaaran esikunta* saattaa tuntua luontevalta Puolustusvoimia tuntevalle, mutta asevelvolliselle termin merkitys saattaa jäädä avoimeksi. Termillä tarkoitetaan yhtä puolustusvoimien erikoistunutta osaa kuten maavoimia, merivoimia tai ilmavoimia. Termille voi toisaalta olla hankala löytää vaihtoehtoa, mutta laissa ja viestinnässä olisi hyvä käyttää kaikkia kolmea eri puolustushaaran nimeä: Maavoimien esikunta, Merivoimien esikunta ja Ilmavoimien esikunta. Koko nimen käyttäminen olisi yhtenäistä

sen kanssa, että Pääesikunta-termiä käytetään asevelvollisuuslaissa. Eri johtamistasojen esikuntien hierarkkisia suhteita toisiinsa selvennän kuviolla 27.

Kuvio 27. Vaihtoehtoja puolustushaaran esikunta -termin korvaamiseksi

Termi *päiväraha* kuvaa käsitteen piirteitä suhteellisen hyvin ja on lyhyt. Jotta termiä ei sekoitettaisi muihin mahdollisiin päivärahoihin, olisi hyvä määrittää päivärahaa esimerkiksi määriteosalla **varusmiehen päiväraha*. Määriteosan lisääminen sopisi yhteen reserviläiselle tarkoitetun etuuden, reserviläispalkan, kanssa.

4.8.3 Intertekstuaaliset ilmaukset

Tässä alaluvussa pohdin asevelvollisuuslakien sisäisiä ja niiden välisten intertekstuaalisten viittausten vaikutusta tekstin ymmärrettävyyteen. Intertekstuaalisuutta pohditaan tarkemmin luvuissa 2.3.2 ja 3.4. Havaitsin käsiteanalyysissä intertekstuaalisia ilmauksia eli lakien sisäisiä ja lakien välisiä viittauksia. Tässä luvussa tarkastelen seuraavia käsitteitä ja ilmauksia: *tässä laissa tarkoitettu palvelus, asevelvollisuudesta kieltäytyminen ja komentokieli*.

Intertekstuaalisuus johtuu siitä, että eri viranomaiset osallistuvat lain säätämiseen tai että lainsäätäjä tiivistää yhden lain sisältöä käyttämällä viittauksia toisiin lakeihin ja lainkotiin (aiheesta mm. Mattila 2018: 124).

Havaitsin intertekstuaalisuuden aiheuttavan kahdenlaisia ongelmia. Yhtäältä viittaukset johtivat siihen, ettei käsitteelle löytynyt laista yksiselitteistä määritelmää, vaan laissa viitataan esimerkiksi ”tässä laissa tarkoitettuun palvelukseen”. Laissa ei kuitenkaan missään

kohtaa määritellä tarkasti, mitä palveluksella tarkoitetaan. Lain perusteella voidaan ajatella, että koko asevelvollisuuslaki määrittelee käsitettä *palvelus*. Tämä johtaa siihen, että käsitteen sisältö ja ala on niin laaja, että sitä on hankala käsittää ilman määritelmää.

Esimerkiksi asevelvollisuuden suorittamisen kuvauksessa tuodaan esiin seuraavat palvelukset ja vaiheet: varusmiespalvelus, kertausharjoitus, ylimääräinen palvelus, liikekannallepanon aikainen palvelus ja osallistuminen kutsuntaan ja palveluskelpoisuuden tarkastukseen (asevelvollisuuslaki 1438/2007: 2 §). Asevelvollisuuslain luvussa viisi ”palvelus asevelvollisena ja palveluksen järjestäminen” määrittellään ainoastaan käsitteet *varusmiespalvelus* ja *kertausharjoitus*. Asevelvollisuuslain luvussa kuusi määrittellään *aseeton palvelus*, luvussa kahdeksan *maanpuolustusvelvollisuuteen perustumaton palvelus*, luvussa yhdeksän *ylimääräinen palvelus* ja *liikekannallepanon aikainen palvelus* (emt.).

Toinen esimerkki asevelvollisuuslakien ongelmallisesta intertekstuaalisuudesta on viittaus, jossa mainitaan ”naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetussa laissa tarkoitettua palvelusta suorittavalle” (asevelvollisuuslaki 1438/2007: 63 §). Laissa naisten vapaaehtoisessa asepalveluksesta ei kuitenkaan anneta omaa määritelmää naisten palveluksesta vaan nojaututaan muihin lakeihin. Eli tiivistetysti asevelvollisuuslaissa (1438/2007: 63 §) viitataan ensin naisten vapaaehtoisen asepalveluksen määritelmän olevan naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetussa laissa (194/1995: 3 §), josta viitataan jälleen asevelvollisuuslakiin, ja siellä todetaan, että naiset suorittavat vastaavan palveluksen kuin miespuoliset varusmiehet.

Käsitteen *asevelvollisuudesta kieltäytyminen* määritelmässä käytetään epätarkkaa ilmausta *tässä laissa säädetty palvelus* ja tuomiota määriteltäessä viitataan rikoslain lukuun sekä siviilipalveluslakiin ja lisäksi annetaan vielä lisätäsmennyksiä rikoslain lukuun, mistä seuraava lainaus on esimerkki.

Varusmies, joka kieltäytyy kokonaan tässä laissa säädetystä palveluksesta, on, jollei hän hae siviilipalvelukseen, rikoslain (39/1889) 45 luvun säännösten soveltamisen sijasta tuomittava asevelvollisuudesta kieltäytymisestä rangaistukseen siten kuin siviilipalveluksesta kieltäytymisestä säädetään siviilipalveluslaissa. (Asevelvollisuuslaki 1438/2007: 118 §)

Esimerkissä näkyvät intertekstuaalisuudet hankaloittavat käsitteen ymmärtämistä, koska tekstissä viitataan ”tässä laissa tarkoitettuun palvelukseen”. Asevelvollisuuslaissa mainitaan esimerkiksi termi *palvelus* yhteensä 205 kertaa eri yhteyksissä. Myös lukijan ohjaaminen lukemaan toisia lakeja, joiden sisältöä hän ei välttämättä tunne eikä pysty nopeasti käsittämään, voi heikentää ymmärrettävyyttä.

Mattila (2018: 124) on havainnut vastaavan intertekstuaalisuuden ongelman ja runsaan viittausten määrän lakitekstejä tutkiessaan. Hän selittää ilmiötä esimerkiksi lakien systeemillä luonteella, että laki ja sen elementit ovat aina osa suurempaa kokonaisuutta. Intertekstuaalisuutta ja lähdeviitteitä käytetään, jotta teksti keventyy ja lyhentyy. (Ema. 124–125) Asevelvollisen voi kuitenkin olla hankala lukea tekstiä, jossa usein viitataan joko saman lain toiseen kohtaan tai kokonaan toiseen lakiin.

Komentokieli on esimerkki ongelmallisesta intertekstuaalisuudesta ja määritelmän puutteesta, sillä asevelvollisuuslaissa (1438/2007: 55 §) todetaan, että Puolustusvoimien komentokielestä säädetään kielilaissa (423/2003: 39 §). Kielilaissa todetaan kuitenkin vain, että Puolustusvoimien komentokieli on suomi. Komentokielen käsitettä ei määritellä millään muulla tavoin.

4.8.4 Määrittelemättömyys

Asevelvollisuustermistön ja -käsitteistön analyysissa havaitsin esimerkkejä termeistä ja käsitteistä, jotka on lainattu toiselta erikoisalalta tai yleiskielestä ja jotka jäävät vaille asevelvollisuuslain määritelmää. Esimerkki tällaisesta termistä on *opetuskieli*, jota käytetään myös esimerkiksi opetuslalla.

Asevelvollisten opetuskielestä säädetään asevelvollisuuslain (1438/2007) 55 §:ssä, jossa todetaan opetuskielen olevan suomi tai ruotsi. Tästä syystä asevelvollisuuslaissa olisi hyvä määritellä, mitä opetuskieli tarkoittaa, milloin sitä käytetään, miten se eroaa muusta

varuskunnassa käytettävästä kielestä ja miten se eroaa laissa niin ikään mainittavasta komentokielestä, joka myös ruotsinkielisessä varuskunnassa on suomi. On myös vaikea arvioida, mitä eroa näiden erikoisalojen opetuskielillä mahdollisesti on.

Käsitteelle *palvelus* ei löydy laeista yksiselitteistä määritelmää, mikä jättää avoimeksi sen, viitataan termillä koko asevelvollisuuden suorittamiseen, vai voitaisiinko termiä *palvelus* pitää asevelvollisuuden suorittamisen synonyymina. Toisaalta laissa todetaan, että asevelvollinen on joko palveluksessa tai reservissä tai varareservissä (asevelvollisuuslaki 1438/2007: 2 §) eli käytännössä termi *palvelus* viittaisi varusmiespalvelukseen, ylimääräiseen palvelukseen tai liikekannallepanon aikaiseen palvelukseen.

Käsitteistön kartoituksessa havaitsin, että käsitteiden lyhyt ja yksiselitteinen määrittely voi olla vaikeaa ja jopa mahdotonta, sillä asevelvollisuuskäsitteiden on oltava yksiselitteisiä ja sisällettävä kaikki mahdolliset vaihtoehdot. Tutkimuksessa havaitsemieni määritelmäongelmien perusteella olisikin hyödyllistä testata, miten terminologisia määritelmätyyppejä, kuten sisältö-, nominaali- tai reaalmääritelmiä, voitaisiin hyödyntää lakien määritelmien luomisessa. Määritelmätyypit ja ongelmallisten määritelmien pohdinta voisi poistaa lakien määritelmistä kehämäisyyttä.

4.8.5 Epäyhtenäisyys

Asevelvollisuustermistön havaitsin olevan joiltakin osin rakenteeltaan epäyhtenäistä, sillä jotkin rinnakkaiset termit ovat keskenään eri muotoisia. Tässä luvussa käsitelen termejä *aseellisessa palveluksessa oleva*, *aseeton*, *kertausharjoitus* ja *siviilipalvelus*.

Esimerkiksi rinnakkaisiin käsitteisiin viittaavat termit *aseellisessa palveluksessa oleva* ja *aseeton* ovat keskenään eri muotoiset. Adjektiivitermi *aseeton* sisältää adjektiivin kuvaannollisesta merkityksestä johtuen myös sivumielteitä. Termin *aseeton* ymmärtäminen edellyttää kontekstia ja sen tuntemista. Ilman kontekstia termi voidaan ymmärtää tavallisena yleiskielen adjektiivina. Termijärjestelmän ja termistön läpinäkyvyyden sekä yhtenäisyyden kannalta olisi tärkeää, että termit olisivat samanmuotoisia, eli *aseeton*-termi

korvattaisiin joko termillä **aseettomassa palveluksessa oleva* tai **aseetonta palvelusta suorittava*. Järjestelmään sopisi myös termi **siviilipalveluksessa oleva*. Toinen vaihtoehto termistön yhtenäistämiseksi olisi korvata termi *aseellisessa palveluksessa oleva* termillä **aseellinen*. Ehdotukseni palvelusta suorittavien yhtenäisistä nimityksistä olen koonnut kuvioon 28.

Kuvio 28. Yhtenäiset nimitykset palvelusta suorittaville

Asevelvollisuuslaissa (1438/2007: 67 §) määritellään, että ”aseettomaan palvelukseen määrättyä sanotaan tässä laissa aseettomaksi.” Lainauksesta käy epäselvästi ilmi, onko termi *aseeton* virallinen termi, vai käytetäänkö laissa esimerkiksi termin *aseeton palvelija* asemesta nimitystä *aseeton*. Ymmärrettävyyden näkökulmasta olisi yksiselitteistä, että laissa määriteltäisiin virallinen termi, joka sopisi termijärjestelmään. Myös termin johdonmukainen käyttö on tärkeää, sillä laissa käytetyt termit heijastuvat lain säätämisen jälkeen viestintään ja asiointikieleen. Vaikutukset ovat siis pitkiä ja ulottuvat jopa vuosikymmenten päähän. Ilmaus ”tässä laissa sanotaan” herättää kysymyksen siitä, onko termi todella aivan oikea ja onko termiä käytetty yhtenäisesti eri lakien välillä.

Käsitettä *kertausharjoitus* käsitellään laissa otsikon ”palvelus asevelvollisena” alla, minkä vuoksi kertausharjoitus sisältyy käsitteeseen *tässä laissa tarkoitettu palvelus*, vaikka termissä *kertausharjoitus* ei palvelusta esiin tuodakaan. Termistön yhtenäisyyden kannalta olisi tärkeää yhtenäistää kaikki palvelusta käsittelevät termit samanmuotoisiksi, esimerkiksi **palvelus kertausharjoituksessa*. Edellä mainittu termi sopisi asevelvollisuuslaissa (1438/2007: 26 §) yhdesti käytetyn termin *kertausharjoituspalvelus* kanssa. Termiä *kertausharjoituspalvelus* ei käytetä laissa systemaattisesti vaan ainoastaan yhdessä pykälässä, jossa varusmies- ja kertausharjoituspalveluksesta kerrotaan yhdessä.

Asevelvollinen saattaa sekoittaa kertausharjoituksen vapaaehtoiseen harjoitukseen. Kertausharjoitukseen määrätään, ja osallistuminen on pakollista. Vapaaehtoiseen harjoitukseen kutsutaan, ja osallistuminen on vapaaehtoista. Nämä termit ovat keskenään epäyhdenäiset, sillä *kertausharjoitus*-termi heijastaa historiaansa, kun taas myöhemmin kehitetyille vapaaehtoisille harjoituksille on luotu oma terminsä, joka kuvaa hyvin harjoituksen vapaaehtoisuutta. Käsitteiden sekoittumisella voi olla ikäviä seuraamuksia asevelvolliselle, koska vapaaehtoisesta harjoituksesta poisjäännistä ei seuraa rangaistusta, mutta asevelvollisuuslain mukaisesta kertausharjoituksesta poisjäänti ilman laillista syytä on rangaistavaa. Näin ollen kertausharjoituksen käsitteen ja velvoittavuuden nykyistä kattavampi tunnettuus voisi ehkäistä tahattomia rikokseen syyllistymisiä. Kokoaan harjoitusten käsitteiden eroja taulukkoon 13.

Taulukko 13. Harjoitustyyppien käsitepiirteitä

kertausharjoitus	vapaaehtoinen harjoitus
osallistuminen pakollista	osallistuminen vapaaehtoista
saapumatta jättämisestä voidaan rangaista	saapumatta jättämisestä ei rangaista

Termi *siviilipalvelus* ei ole samanmuotoinen kuin esimerkiksi sen rinnakkaiskäsitteen termi *varusmiespalvelus*. Vastaavanmuotoinen termi olisi **siviilipalvelusmiespalvelus*. Käytössä oleva termi on siis lyhennelmä pitkästä ja toisteisuutta sisältävästä termistä. Termin *siviilipalvelus* sisältämä substantiivi *siviili* merkitsee sotilaan vastakohtaa. (MOT 2019a) Yhtäältä termi kuvaa läpinäkyvästi käsitettään siinä, että palvelus on sotilaspalveluksen vastakohta. Toisaalta se kuvaa käsitettä läpinäkymättömästi, sillä termi ei anna tietoa itse palveluksesta. Siviilipalveluksen suorittamisella tarkoitetaan peruskoulutusta, yhteiskunnalle hyödyllistä siviililuonteista työpalvelua, täydennyspalvelusta, ylimääräistä palvelusta ja liikekannallepanon aikaista palvelusta (siviilipalveluslaki 1446/2007: 3 §).

4.8.6 Synonymia ja polysemia

Havaitsin asevelvollisuuteen liittyvissä käsitteistössä ja termistössä esiintyvän synonymiaa ja polysemiaa. Ne ovat mahdollisia asevelvollisuusviestinnän väärinymmärryksen riskiä lisääviä tekijöitä, sillä esimerkiksi käsitteeseen *palveluskelpoisuuden tarkastus* viitattiin useilla erilaisilla termeillä eli synonyymeillä. Samanlaiseen päätelmään termien erottuvuudesta tulee myös Suominen (2019: 292), joka toteaa kirjoitusasultaan samankaltaisten termien heikentävän tekstin ymmärrettävyyttä.

Palveluskelpoisuuden tarkastuksen eri käsitteet (ks. 4.4.2) sijoittuvat asevelvollisuuden aikajanalle hajanaisesti. On esimerkiksi epäselvää, eroavatko laissa esiin tuodut toimenpiteet palveluskelpoisuuden selvittäminen, arviointi ja määrittäminen toisistaan ja sijoittuvatko ne eri kohtiin asevelvollisuuden aikajanalla. Mikäli viittauksen kohteena on palveluskelpoisuuden arviointi, olisi hyvä käyttää yhtä termiä kuten *palveluskelpoisuudesta päättäminen* toimintaa kuvaamaan. Laissa voitaisiin kuvata toimintaa esimerkiksi näin: ”Jotta kutsuntalautakunta voi päättää asevelvollisen palveluskelpoisuudesta, asevelvollisen tulee osallistua ennakkoterveystarkastukseen.” Palveluskelpoisuuden määräytymisen perusteet voitaisiin korvata fraasilla ”perusteet palveluskelpoisuudesta päättämiseksi”. Yhtenäistämällä ja yksinkertaistamalla kirjavaa mutta samaa tarkoittavaa termistöä parannettaisiin tekstin ymmärrettävyyttä ja vältettäisiin hämmennystä asevelvollisessa.

Termin *palveluskelpoisuuden määrittäminen* rinnalla käytetään termiä *palveluskelpoisuuden arviointi* (asevelvollisuuslaki 1438/2007: 17 §, 96 §). Verbit *arvioida* ja *määrittää* ovat merkitykseltään toistensa synonyymejä. Koska käsitteet ovat identtiset, olisi hyvä, että niistä käytettäisiin vain yhtä termiä.

Asevelvollisuuslaissa on useita erilaisia ja ristiriitaisiltakin tuntuvia synonyymejä termille *johtaja*, mikä voi johtua Puolustusvoimien hierarkkisesta organisaatiosta. Asevelvollinen saattaa pohtia, mitä eroa on komentajalla, päälliköllä ja johtajalla, jotka kaikki lain mukaan käsittelevät asevelvollisuusasioita. *Komentaja* tosin on vakiintunut ilmaus, jolla viitataan pataljoonaa tai suurempaa yksikköä johtavaan upseeriin. Näihin termeihin

liittyy myös synonyymeja: termin *joukko-osaston komentaja* synonyyminä käytetään esimerkiksi termejä *prikaatin komentaja* ja *rykmentin komentaja* tai termin joukkoyksikön päällikkö synonyyminä termiä *pataljoonan komentaja* tai *rykmentin komentaja*. Rykmentin komentaja saattaa olla siis joukko-osaston tai pataljoonan kokoisen yksikön päällikkö. Kertausharjoituksen johtajaksi laki ei määrittele erikseen tahoja, vaan kertausharjoitusta voi johtaa vaikkapa perusyksikön eli komppanian päällikkö.

4.8.7 Termeihin liittyvät sivumerkitykset

Seuraavassa käyn läpi termejä, jotka sisältävät tunteita tai vääränlaisia konnotaatioita herättäviä elementtejä. Havaitsin myös, että termeissä on sellaisia sanoja ja verbejä, joilla on poikkeavia sivumerkityksiä. Tällaisia termejä ovat *palvelukseen astuminen*, *sotilasvala* ja *sotilasvakuutus*.

Asevelvollisuuslaissa käytetään termejä *palveluksen aloittaminen* ja *palvelukseen astuminen*. Termi palveluksen aloittaminen on kuitenkin laissa ja kielenkäytössä erikoisalalla yleisempi. Termi *palveluksen aloittaminen* sisältyy myös esimerkiksi termeihin *varusmiespalveluksen aloittamisen ajankohta* tai *palveluksen aloittamisajan ja palveluspaikan muutos*. Esimerkiksi *Uusi suomen kielen sanakirja* suosittelee välttämään verbiä *astua*, kun tarkoitetaan aloittamista tai voimaantuloa (MOT 2019b), sillä verbiin liittyy eläinten paritteluun viittaava sivumerkitys. *Palveluksen aloittaminen* on konkreettisemmin tapahtumaa kuvaava termi kuin kuvaannollinen *palvelukseen astuminen*. Toisaalta palvelukseen astumiseen voi liittyä metaforinen merkitys, joka kuvainnollisesti viittaa harppaukseen varuskunnan portista sisään. Palvelukseen astuminen on vakiintunut käyttöön, mutta esimerkiksi käytössä olevissa asevelvollisuuslaeissa *palvelukseen astuminen* on jo pääasiassa korvattu termillä *palveluksen aloittaminen*.

Termien *sotilasvala* ja *sotilasvakuutus* käyttöön liittyy paljon tunteita kirkkoon kuuluvien ja kuulumattomien välillä, sillä sotilasvala vannotaan ”kaikkietävän Jumalan kasvojen edessä”, kun taas sotilasvakuutus annetaan ”kunnian ja omantunnon kautta”. Eduskunnan

apulaisoikeusasiamiehelle on kanneltu siitä, että sotilasvala ja sotilasvakuutus pitäisi näkyä erityisesti viestinnässä yhtäläisesti. Eduskunnan apulaisoikeusasiamies (EA 3347/4/15) on puolustusministeriön (PLM 2326/2016) ja Pääesikunnan (PE AM8472/2016) välityksellä ohjannut asevelvollisuusviestintää niin, että termit on esitettävä yhtäläisesti toista väheksymättä. Viestinnässä olisi siis syytä huomioida tämä vaatimus ja käyttää kyseisistä tapahtumista nimityksiä *sotilasvala ja -vakuutus* tai *sotilasvala ja sotilasvakuutus*.

Varus on *Kielitoimiston sanakirjan* (MOT 2019a) mukaan vanhahtava sana, jolla tarkoitetaan varustetta tai varustusta. Aapalan (2019) mukaan *varus* pohjautuu verbiin *varustaa*, joka tarkoittaa varusteiden hankkimista jotakin tarkoitusta varten. Useassa tapauksessa termi *varusraha* on aiheuttanut hämmennystä, kun termi ei viittaa yksiselitteisesti käsitteeseensä, ja termissä oleva kieliaines on yleiskielen sanakirjankin mukaan vanhentunutta. Nykyistä selvempi vaihtoehto termille voisi olla esimerkiksi **palveluksessa olevan naisen varusteraha* tai **tarvikeraha*.

4.9 Yhteenveto termien ja käsitteiden ominaisuuksien arvioinnista

Asevelvollisuuslain ja naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain käsitteistön ja termistön tarkastelussa havaitsin, että termistöä on runsaasti ja siihen sisältyy useita ongelmia. Lähes kaikki ongelmat liittyvät termin ja käsitteen suhteeseen. Taulukkoon 14 olen koonnut asevelvollisuuslaeissa havaitsemiani (4.8) keskeisiä termien ja käsitteiden ongelmapiirteitä.

Yksi ongelmallisuus termin ja käsitteen suhteessa on se, että termi viittaa vanhaan käsitteeseen (4.8.1), jonka sisältö on päivittynyt yhteiskunnan kehittyessä. Esimerkki tällaisesta termistä on *varusmies*. Termien ja käsitteiden välillä havaittiin myös ristiriitoja (4.8.1). Esimerkiksi se, että aseetonta palvelusta suorittava on asevelvollinen, muodostaa ristiriidan.

Taulukko 14. Yhteenveto asevelvollisuuskäsitteiden ja -termien ongelmista

havaittu ongelma	esimerkki	luku
termi viittaa vanhaan käsitteeseen	<i>varusmies</i>	4.8.1
termistölinen ja käsitteellinen ristiriita	<i>aseetonta palvelusta suorittava asevelvollinen</i>	4.8.1
termin läpinäkymättömyys, termin perusteella ei voi päätellä käsitteen sisältöä. Termi viittaa käsitteen yhteen ominaisuuteen	<i>lykkäys</i>	4.8.2
yhden termin rakenteessa on useita termielementtejä, asevelvollisen täytyy tunnistaa ja ymmärtää kaikki termin sisältämät sanat ja niiden väliset suhteet ymmärtääkseen käsitteen	<i>naisten vapaaehtoinen asepalvelus</i>	4.8.2
ongelmallinen intertekstuaalisuus	<i>tässä laissa tarkoitettu palvelus</i>	4.8.3
termilainat yleiskielestä ja toisesta erikoiskielestä ilman määritelmää	<i>opetuskieli</i>	4.8.4
käsitteeltä puuttuu selkeä määritelmä	<i>palvelus, komentokieli</i>	4.8.4
termit ovat keskenään epäyhtenäisiä	<i>aseeton ja aseellista palvelusta suorittava</i>	4.8.5
synonymia ja polysemia	<i>palveluskelpoisuuden tarkastus</i>	4.8.6
termeihin liittyvät sivumerkitykset	<i>palvelukseen astuminen</i>	4.8.7

Termit voivat olla läpinäkymättömiä (4.8.2) eli niiden perusteella ei voi vaivattomasti päätellä käsitteen sisältöä. Esimerkki läpinäkymättömästä termistä on *lykkäys*. Termi viittaa palveluksen aloittamisen ajankohdan siirtoon, kun taas käsitteeseen kuuluu myös palveluksen aloittamispaikan muutos.

Termi saattaa sisältää myös useita termielementtejä (4.8.2), mikä heikentää termin läpinäkyvyyttä ja tekstin ymmärrettävyyttä. Esimerkiksi ymmärtääkseen termiä *naisten vapaaehtoinen asepalvelus* asevelvollisen tulisi ymmärtää, mitä tarkoittaa *asepalveluksen* käsite.

Asevelvollisuuslaeissa havaittiin myös intertekstuaalisia ilmauksia (4.8.3), jotka voivat heikentää tekstin ymmärrettävyyttä. Esimerkiksi epätarkka ilmaus *tässä laissa tarkoitettu palvelus* jättää epäselväksi, mihin palvelukseen ilmauksella viitataan. Laissa ei myöskään määritellä (4.8.4) yksiselitteisesti käsitettä *palvelus*, mikä myös heikentää tekstin ymmärrettävyyttä.

Asevelvollisuuslaeissa esiintyy termejä, jotka on lainattu yleiskielestä tai toiselta erikoisalalta (4.8.4). Esimerkiksi termillä *opetuskieli* on Puolustusvoimien kontekstissa oma opetusosalta poikkeava merkityksensä.

Asevelvollisuuslaeissa käytettävä termistö on joiltakin osin epäyhtenäistä (4.8.5). Esimerkiksi rinnakkaiset käsitteet *aseeton* ja *aseellisessa palveluksessa oleva* ovat asultaan epäyhtenäiset. Epäyhtenäisyys voi johtua siitä, että lakeja on säädetty eri aikoina ja eri ministeriöissä. Lakien säätämistyössä ei ole myöskään tehty systemaattista termi- ja käsitteanalyysia, jolloin termistöllisiä ja käsitteellisiä ongelmia olisi voitu selvittää ja ratkaista.

Asevelvollisuuslaeissa esiintyy polyseemisiä ja synonyymisiä termejä (4.8.6). Esimerkiksi käsitteillä *palveluskelpoisuuden selvittäminen* ja *palveluskelpoisuudesta päättäminen* on laeissa runsaasti erilaisia nimityksiä, jotka muistuttavat paljon toisiaan. Joihinkin termeihin liittyy harhaanjohtavia sivumerkityksiä eli konnotaatioita (4.8.7). Esimerkki tällaisesta termistä on *palvelukseen astuminen*, jota laeissa esiintyy enää vähän.

Pohdin tässä luvussa myös ongelmattomampia versioita asevelvollisuuslaeissa esiintyvälle termeille. Ehdotuksissa olen lähtenyt siitä, että ehdottamani termit kuvaisivat mahdollisimman läpinäkyvästi niiden käsitteitä. Esimerkiksi termille *asevelvollisuus* kuvaavampi termi voisi olla **maanpuolustuspalvelus* tai **maanpuolustusvelvollisuus*, johon siviilihenkilöt maanpuolustusvelvollisuuden perusteella osallistuisivat. Nykyisten lakien mukaan myös siviilipalvelusta suorittavat ovat asevelvollisia, joten *maanpuolustuspalvelus* tai *maanpuolustusvelvollisuus* olisi terminä läpinäkyvämpi, koska siinä ei tuoda esiin palveluksen aseellisuutta tai aseettomuutta.

5 PÄÄTÄNTÖ

Tutkimuksessa selvitin, miten asevelvollisuuteen liittyvää termistöä ja käsitteistöä voitaisiin kehittää paremmin nykyaikaiseen asevelvollisille suunnattuun viestintään sopivaksi. Tutkimuksessa hain vastausta seuraaviin tutkimuskysymyksiin: 1) millaisia keskeisiä käsitteitä ja termejä sekä 2) millaisia käsitteellisiä ja termistöllisiä ongelmia asevelvollisuuteen liittyy. Tutkimuksessa tarkastelin asevelvollisuusviestinnän olemusta ja terminologisen tutkimuksen menetelmiä. Näiden tietojen ja tutkimuskysymysten vastausten perusteella pohdin ratkaisuja asevelvollisuusviestinnän ja asevelvollisuuteen liittyvien lakien termistön ja käsitteistön kehittämiseksi. Pohdin, miten ja mitä terminologisia menetelmiä voitaisiin hyödyntää asevelvollisuuslakien ymmärrettävyyden parantamisessa. Aineistoina olivat asevelvollisuuslaki (1438/2007), laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta (194/1995) ja siviilipalveluslaki (1446/2007). Tutkimuskohteina olivat aineistoissa olevat käsitteet ja termit.

Asevelvollisuuden käsitteistön ja termistön selvittämiseksi analysoin asevelvollisuuslakeja ensin systemaattisen käsiteanalyysillä. Koostin käsiteanalyysin tulokset käsitejärjestelmäksi, jonka avulla sain selville aineiston käsitteellisiä ongelmia. Jaottelin käsitteet neljään alaryhmään. Käsiteanalyysin jälkeen arvioin asevelvollisuuteen liittyviä termejä termianalyysillä. Termit jaottelin eri ongelmatyyppien perusteella. Termianalyysivaiheessa tarkastelin yksityiskohtaisesti termien ominaisuuksia, käyttöä ja niiden suhdetta käsitteeseen. Pohdin myös vaihtoehtoja ongelmallisille termeille.

Ensimmäisellä tutkimuskysymyksellä selvitin asevelvollisuuden käsitejärjestelmän. Täähän sisältyi asevelvollisuuden käsitteistön ja termistön kokonaiskuvan muodostaminen. Käsitteistö jakaantui neljään kokonaisuuteen: asevelvollisuuden peruskäsitteisiin, asevelvollisuuden suorittamiseen, asevelvollisen etuuksiin ja asevelvollisuusasioita käsitteleviin osapuoliin. Eri kokonaisuuksiin kuuluvia käsitteitä oli hedelmällistä tarkastella eri käsitesuhteiden avulla. Esimerkiksi asevelvollisuuden suorittamista on helpompi hahmottaa aikajanana kuin irrallisina käsitteitä, koska asevelvollisuuteen liittyy monia vaiheita. Temporaalisten käsitesuhteiden avulla pitkäkestoinenkin prosessi voidaan esittää ymmärrettävästi.

Koska käsitteet ovat lakikäsitteitä, ovat ne sisällöltään laajoja ja sisältävät paljon yksityiskohtaista tietoa. Käsitteiden kokonaiskuvaa koostaessani huomasin, että jotkin asevelvollisuuskäsitteet ovat laajuutensa vuoksi hankalasti sijoitettavissa vain yhteen asevelvollisuuden vaiheeseen, koska niillä on liittymäpintoja useaan asevelvollisuuden suorituvaiheeseen.

Kokonaiskuvan muodostamisen jälkeen tarkempaan tarkasteluun valitsin sellaisia käsitteitä ja termejä, jotka osoittautuivat ongelmallisimmiksi käsitteanalyysia toteuttaessani. Asevelvollisuuteen liittyy useita käsitteellisiä ja termistöllisiä ongelmia, joilla voi olla vaikutusta termien läpinäkyvyyteen sekä käsitteiden ja ilmiöiden ymmärrettävyyteen. Termien ja käsitteiden arviointia toteuttaessani havaitsin, että yleisimmät ongelmallisuudet liittyvät termistön ristiriitaisuuteen, läpinäkymättömyyteen, lakien sisäisiin ja lakien välisiin viittauksiin, määrittelemättömyyteen, termistön ja käsitteistön epäyhtenäisyyteen, synonymiaan ja polysemiaan sekä termien sivumerkityksiin.

Ristiriitaisuutta esiintyy joidenkin termien ja käsitteen suhteessa eli termi antaa väärän kuvan käsitteestä. Läpinäkymättömyyttä esiintyy siinä, ettei joidenkin termien perusteella voi päätellä käsitteen pääpiirteitä. Laeissa olevat sisäiset tai lakien väliset viittaukset heikentävät ymmärrettävyyttä, sillä esimerkiksi terminomaisesti käytetty ilmaus *tässä laissa tarkoitettu palvelus* viittaa koko lakiin ikään kuin se sisältäisi vain yhden palvelustyyppin. Tarkastelun perusteella laissa on kuitenkin lukuisia erilaisia palvelustyyppisiä. Ilmauksen *tässä laissa tarkoitettu palvelus* määritelmä jää siis avoimeksi. Laissa ei määritellä kaikkia keskeisiä käsitteitä yksiselitteisesti. Termistöä ja käsitteistöä käytetään myös epäyhtenäisesti eri lakien välillä ja myös lakien sisäisesti. Asevelvollisuuslait sisältävät myös synonymiaa ja polysemiaa sekä termejä, joihin liittyy harhaanjohtavia sivumerkityksiä.

Aiemman tutkimuksen (aiheesta mm. Kosonen 2019) perusteella termeillä sekä käsitteillä voi olla suuri merkitys käsitysten muodostumisessa asevelvollisen mielessä. Tärkeä havainto käsitteistön ja termistön analyysissa liittyy termien läpinäkymättömyyteen ja tästä mahdollisesti johtuviin ymmärrettävyysongelmiin, koska asevelvolliset muodostavat käsityksiään termien kautta. Läpinäkymätön termi voi siis antaa väärän kuvan käsitteestä ja

näin synnyttää vääriä käsityksiä yhteiskunnallisista ilmiöistä. Tämä ongelma on merkittävä, kun huomioidaan, että asevelvollisten ja muiden suomalaisten pitäisi pystyä lakien ja viranomaisten viestinnän pohjalta muodostamaan oikeita käsityksiä asioista.

Termit voivat herättää runsaasti keskustelua ja tunteita esimerkiksi ristiriitaisen muotonsa vuoksi. Ne voivat jatkuvasti ilmentää ja vahvistaa ilmiöön liittyvää ristiriitaa. Julkinen keskustelu asevelvollisuustermeistä osoittaa, miten termeillä on yhteiskunnallisessa kontekstissa kokoaan suurempi merkitys, ja että termistön tulisi olla ominaisuuksiltaan moitteetonta. Tämä termistöön kohdistuva vaatimus asettaa painetta ja vaatimuksia termistöä muodostaville virkamiehille, terminologian asiantuntijoille ja viestijöille sekä korostaa tarvetta systemaattiselle säädöskäsite ja -terminologiatyölle.

Terminologisista menetelmistä satelliittimalli ja käsitejärjestelmät voisivat tukea havainnollisen viestinnän tuottamista. Niiden avulla pystytään kuvaamaan viestinnässä asevelvollisuuden kokonaisuutta ja siihen liittyviä käsitteitä. Yksi säädöskielen ymmärrettävyyttä ja saavutettavuutta parantava tekijä voisivat olla infografiikat, joiden koostamisessa ja tuottamisessa voidaan hyödyntää käsiteanalyysin tuloksia. Infografiikoin voitaisiin tehostaa viestintää monimutkaisista säädöksiin liittyvistä asioista kuten asevelvollisuudesta tai kutsunnoista.

Nuopponen (2018) on kehittänyt termien arvioinnissa käytettäviä kysymyksiä. Tutkimushavainnot osoittivat, että kysymyslista on hyvä työkalu termistön ja käsitteistön arviointiin ja että kysymyksiä on tarve soveltaa kulloiseenkin tutkimukseen sopiviksi. Näiden kysymysten lisäksi muodostin arviointikysymyksiä, joilla tarkastelin termien käyttöä sekä termien ja käsitteiden välistä suhdetta asevelvollisuuslaeissa. Arviointikysymysten pohjalta voitaisiin muodostaa kysymyslista, jolla pystyttäisiin arvioimaan säädös- ja laki kielen termejä. Tällainen työkalu voisi olla hyödyllinen esimerkiksi viestinnän ammattilaiselle, joka ei välttämättä ole terminologian asiantuntija. Arviointikysymyksillä ei tutkimuksesta saatujen kokemusten perusteella voida kuitenkaan korvata käsite- ja termianalyysimenetelmiä, sillä laaja käsitteistö ja termistö voivat olla ilman näitä analyysejä haastavia selvitettäviä.

Pohdinta termien vaikutuksesta tekstin ymmärrettävyyteen ja käsitettävyyteen nousi esiin tässä tutkimuksessa. Erityisesti pohdin termien läpinäkyvyyttä, eli miten hyvin ja yksiselitteisesti termi kuvaa käsitettään. Termien läpinäkyvyyden merkitys ymmärrettävyyteen tulee ilmi myös Kososen (2019: 53) väitöskirjatutkimuksessa, jossa hän pohtii termien ohjaavan asevelvollisten käsityksiä. Kososen (2019: 54) mukaan kutsuntavaiheessa asevelvollisen osaaminen, tietämys ja taidot vaikuttavat tehtäviin valintoihin. Yhteen vetävänä johtopäätöksenä voidaan todeta, että termeillä voi olla suuri vaikutus asevelvollisen käsitysten muodostumiseen ja tätä kautta yksilön tekemiin palvelusvalintoihin.

Suomessa on tutkittu toistaiseksi suhteellisen vähän käsitteiden, termien, säädösten ja ymmärrettävyyden yhteyksiä. Yleiskielen huoltajat ovat osallistuneet säädöskielen ymmärrettävyyttä parantaviin hankkeisiin. Tutkimukseni täydentää käsitteellisten ja terminologisten ongelmien havaintojen osalta hyvin esimerkiksi Kankaanpään ym. (2012) tekemää tutkimusta säädöstekstien kehittymisestä, kielellisistä ratkaisuista sekä näiden perusteista ja lakitekstin tekstilajista. Tutkimukseni todisti Kankaanpään ym. (2012: 412) havainnon siitä, että lainvalmisteluprosesseissa termien kielelliseen selkeyteen on kiinnitetty vain vähän huomiota ja että toistaiseksi lainvalmistelun prosessiin ei ole kuulunut systemaattista termityötä, minkä osoitti havaitsemani runsaat ongelmallisuudet asevelvollisuuslaeissa. Havaintoani siitä, että termeillä on keskeinen vaikutus lakitekstin ymmärrettävyyden muodostumisessa, tukee Kankaanpään ym. (2012: 411–412) tutkimuksessaan tekemä johtopäätös, että terminologialla on merkitystä luettavuuden ja ymmärrettävyyden kannalta.

Mattila (mm. 2018) on tutkinut erityisesti monikielistä laki- ja säädöskieltä erikoisala- viestinnän näkökulmasta. Hän on tutkimuksissaan tarkastellut esimerkiksi lakitermien yleispiirteitä ja lakikielen ymmärrettävyysongelmia. Keskeistä hänen havainnoissaan on, että lait sisältävät paljon termejä, viittauksia, määritelmiä, persoonattomuutta, monimerkityksisiä termejä, vaikeaselkoista kieltä ja pitkiä virkkeitä. Tässä tutkimuksessa Mattilan havaitsemat piirteet näkyivät selvästi ja saivat siten vahvistusta. Havaitsin uusia lakikielen ymmärrettävyysongelmia, kuten termistön ristiriitaisuutta ja läpinäkymättömyyttä.

Heikkinen (2013) on tarkastellut laeissa olevia määritelmiä. Hänen mukaan määritelmien käyttö on joissakin laeissa epäjohtonmukaista, ja tärkeitä termejä jää vaille määritelmää. Mattilan (2018: 122) mukaan liian tarkka määritelmä voisi toisaalta lisätä termin tulkinnanvaraisuutta. Määritelmät ovat Heikkisen (2013) mukaan metatekstuaalisia elementtejä, jotka voivat vaikuttaa siihen, miten ymmärrettäviä tekstit ovat ja kenelle ne ovat ymmärrettäviä. Asevelvollisuuslain analyysissa tein samankaltaisia huomioita kuin Heikkinen, sillä tekstin ymmärrettävyyden kannalta tärkeitä määritelmiä jäi puuttumaan tai määritelmien käyttö oli epäjohtonmukaista. Näiden havaintojen pohjalta voidaan todeta, että monen tärkeän asevelvollisuuskäsitteen merkitys jää laeissa vajaaksi.

Keskeinen havaintoni on, että terminologisten menetelmien avulla termistöä ja käsitteistöä voidaan kehittää paremmin nykyaikaiseen asevelvollisuusviestintään sopivaksi. Olisikin suositeltavaa, että terminologian asiantuntijoita osallistuisi säädösten valmistelutyöryhmien työskentelyyn tai että säädösten valmistelussa hyödynnettäisiin Valtioneuvoston kanslian terminologeja, koska vain säädösten valmistelutyöhön osallistumalla konkreettisia tekoja lakien ymmärrettävyyden parantamiseksi voidaan tehdä. Esimerkiksi Euroopan unionin tasolla uusia termejä luodaan systemaattisella terminologiatyöllä (Mattila 2018: 131).

Ymmärrettävyyden parantamisen näkökulmasta olisi hyvä tutkia säädöstermien syntyä esimerkiksi siinä vaiheessa, kun poliitikot lähtevät keskustelemaan asioista ja tekemään asioista aloitteita. Termiä saatetaan käyttää lukuisissa puheissa, tutkimuksissa ja esimerkiksi puolueiden vaaliohjelmissa ennen kuin asiasta on tehty säädöstä, josta viralliset termit nousevat esiin. Nämä termit voivat huomaamatta vakiintua käyttöön. Lainsäätäjän olisikin hyvä huomioida ilmiön mahdolliset terminologiset ja käsitteelliset ongelmat ja arvioida termiä, mikäli kyseistä poliitikkojen tekemää aloitteita lähdetäisiin valmistelemaan. Ongelmat voitaisiin välttää lainsäätäjän ja terminologian ammattilaisen yhteistyöllä, sillä terminologi pystyy terminologisia analyysimenetelmiä hyödyntämällä selvittämään termistön ongelmakohtia ja arvioimaan termejä.

Tällä tutkimuksella selvitin, miten asevelvollisuuteen liittyvää termistöä ja käsitteistöä voitaisiin kehittää paremmin nykyaikaiseen asevelvollisille suunnattuun viestintään sopivaksi. Tärkeä havaintoni liittyy termistön ominaisuuksien parantamiseen. Tässä tutkimuksessa on tehty lukuisia havaintoja termeihin ja käsitteisiin liittyvistä ongelmista. Säädösten valmistelussa tulisikin kiinnittää erityistä huomiota tekstien ymmärrettävyyteen sekä termien kielelliseen selkeyteen ja läpinäkyvyyteen. Tutkimuksessa havaittuja ongelmia ja ratkaisuehdotuksia on mahdollista hyödyntää seuraavassa asevelvollisuuslain päivitys- ja valmistelutyössä.

Puolustusvoimien asevelvollisuusviestinnässä voitaisiin nykyistä paremmin huomioida se, että käytettäville ongelmallisille termeille ja käsitteille löytyisi esimerkiksi Puolustusvoimien verkkosivuilta tai Valtioneuvoston termipankista selvät määritelmät tai että niitä kuvattaisiin yleiskielisten ilmausten avulla. Puolustusvoimat voisi toteuttaa oman sanastoprojektin, konkreettinen esimerkki voisi olla verkkoon luotava asevelvollisuussanasto, jossa termejä kuvattaisiin yleiskielellä.

Terminologiset analyysimenetelmät soveltuvat hyvin tutkimusmenetelmäksi monitahoisien ja laajan asevelvollisuuskäsitteistön ja -termistön ongelmallisuuksien ennaltaehkäisemiseen, selvittämiseen ja ratkaisuiden etsimiseen. Systemaattinen käsiteanalyysi osoittautui hyväksi metodiksi käsitteistön kokoamiseen ja käsitteiden välisten suhteiden sekä käsitteellisten ongelmien selvittämiseen. Termianalyysia voidaan soveltaa termistöisten ongelmien selvittämisessä ja ratkaisemisessa. Yhdessä näiden kahden tutkimusmenetelmän avulla voidaan kartoittaa käsitteistöä ja termistöä kattavasti. Lopputuloksena saadaan runsaasti tietoa termien ongelmatyypeistä, jotka ovat todennäköisesti yleisiä myös muissa laeissa. Tärkeimmät havainnot ja pohdinnat liittyvät termien läpinäkyvyyteen, tiedon ymmärtämiseen ja käsitysten muodostumiseen. Tästä syystä tutkimusmenetelmät ja -tulokset ovat tärkeitä mille tahansa yhteiskunnalliselle toimijalle, joka tahtoo parantaa viestintänsä ymmärrettävyyttä. Tässä tutkimuksessa käytetty menetelmä ja tutkimuksen tulokset ovat yleistettävissä niin viestinnän kuin säädösten ja lakikielen arvioinnissa, kehittämässä ja ymmärrettävyyden parantamisessa, koska tutkimuksessa sain selville sellaisia lakikielelle tyypillisiä piirteitä, jotka todennäköisesti esiintyvät yleisemminkin.

Käsiteanalyysi ja kokonaiskuvan muodostaminen toimivat ikään kuin termianalyysin esivaiheena. Tarkkaa käsitteellistä arviointia edellyttävässä tutkimuksessa laaja-alainen käsiteanalyysi on toimiva menetelmä käsitteistön ja käsitteiden keskinäisen suhteen selvittämiseen. Käsiteanalyysi osoittautui edellytykseksi sille, että tutkimuksessa voitiin arvioida termien ja käsitteiden suhteita oikein perustein. Termianalyysiin valittujen termien rakennetta ja ominaisuuksia pystyttiin analysoimaan kriittisesti.

Jatkotutkimuksessa olisi mahdollista jatkaa siitä, mihin tässä asevelvollisuustermistön tarkastelussa jäätiin. Tutkimusta voitaisiin laajentaa käsite- ja termiongelmien kontrastiviseen tarkasteluun ja selvittämiseen muissa asevelvollisuutta käsittelevissä laeissa ja ohjesäännöissä. Tällaisen tutkimuksen aineisto ja aineiston analysointiin kuluva aika olisi huomattavasti tätä tutkimusta laajempi.

Tämän tutkimuksen puitteissa arvioitiin alustavan tarkastelun pohjalta ongelmallisimmiksi osoittautuneet termit, mutta jatkossa olisi tarvetta laajemmalle, systemaattiselle asevelvollisuuden käsite- ja terminologiatutkimukselle. Pohtiessani termien merkitystä ilmiöiden käsittämisessä ja käsitysten muodostumisessa havaitsin liittymäpinnan viestintätieteiden, terminologian ja sosiologian välillä. Looginen jatkumo tälle tutkimukselle olisi siis selvittää esimerkiksi kysely- tai haastattelututkimuksen avulla, miten erilaiset asevelvolliset ymmärtävät ilmiöitä termien kautta. Näin saataisiin käytännöllistä tutkimustietoa siitä, millainen on termin merkitys käsitysten muodostumisessa ja syötteitä termistön arviointimenetelmän kehittämiseen.

Tässä tutkimuksessa lähdettiin tarkastelemaan asevelvollisuuslakien termejä ja käsitteitä pohjana viestinnässä käytettäville termeille ja käsitteille. Jatkotutkimuksessa voitaisiin tarkastella, miten asevelvolliset tai muut kohderyhmät ymmärtävät käsitteitä Puolustusvoimien tuottamista tiedotteista, viestintämateriaaleista ja verkkosisällöistä. Näin saataisiin havaintoja siitä, millainen vaikutus termeillä on käytännössä asevelvollisten kykyyn ymmärtää käsitteitä termien perusteella.

Säädöskielen ymmärrettävyyden tutkimuksen näkökulmasta tekstin ymmärrettävyyteen vaikuttavia tekijöitä voitaisiin tutkia jatkossa. Yhtenä ymmärrettävyyteen vaikuttavana

tekijänä ovat määritelmät (Heikkinen 2013). Määritelmien syvällisen tutkimuksen avulla voitaisiin saada selville, miten paljon ja millaisia määritelmiä asevelvollisuuslaissa on. Tätä kautta saataisiin tietoa siitä, mitä ja miten tärkeitä termejä on määritelty. Myös määritelmien laadullinen arviointi ja kehittäminen voisi parantaa tekstin ymmärrettävyyttä.

LÄHTEET

- Aapala, Kirsti (2019). *Varusmies*. [Lainattu 7.10.2019]. https://www.kotus.fi/nyt/kysymyksiä_ja_vastauksia/sanojen_alkuperasta/varusmies
- Ahtokivi, Ilkka (2018). Kokoomusnuoret aloittaisi asevelvollisuuden uudistamisen. *Verkkouutiset*. [Lainattu 21.11.2018]. <https://www.verkkouutiset.fi/kokoomusnuoret-aloittaisi-asevelvollisuuden-uudistamisen/>
- Asevelvollisuuslaki (1438/2007). [Lainattu 18.4.2019]. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20071438>
- Busse, Dietrich (1999). Die juristische Fachsprache als Institutionensprache am Beispiel von Gesetzen und ihrer Auslegung. Teoksessa: Lothar Hoffmann, Hartwig Kalverkämper, Herbert Ernst Wiegand (toim.). *Fachsprachen – Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft*. Berlin, New York: de Gruyter, 1382–1391.
- EA (3347/4/15) = Eduskunnan apulaisoikeusasiamies (3347/4/15). *Vastaus Esa Ylikosken kirjeeseen*. Saatavilla rajoitetusti eduskunnan apulaisoikeusasiamieheltä.
- Ehrnrooth, Adolf (2004). Teoksessa: Adolf Ehrnrooth & Marja-Liisa Lehtonen (toim.). *Kenraalin testamentti*. Helsinki: WSOY.
- Findikaattori (2019). *Asevelvollisuus*. [Lainattu 21.9.2019]. <https://findikaattori.fi/fi/99>
- Försvarsmakten (2019). *Värnplikten*. [Lainattu 13.4.2019]. <https://www.forsvarsmakten.se/sv/information-och-fakta/varnplikt/>
- Gotti, Maurizio (2011). *Investigating Specialized Discourse*. 3. painos. Bern: Peter Lang.
- Gunnarsson, Britt-Louise (1982). *Lagtexters begriplighet. En språkfunktionell studie av medbestämmandelagen*. Akateeminen väitöskirja. Lund: LiberFörlaget.
- Haarala, Risto (1981). *Sanastotyön opas*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Happonen, Kari (2018). Aliupseeri Pinja Liljavirta on varusmies – "Varusnainen kuulostaisi oudolta". *Aamulehti*. [Lainattu 10.10.2018]. <https://www.aamulehti.fi/uutiset/aliupseeri-pinja-liljavirta-on-varusmies-varusnainen-kuulostaisi-oudolta-200400131>
- Harju, Jukka & Jussi Salmela (2018). Radikaali ehdotus: *Naiset kutsuntoihin, sivarille loppu ja tilalle koko ikäluokan varautumispalvelu – puolustusministeri varoittaa "Pandoran lippaan" avaamisesta*. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000005691537.html>

- HE (139/2018) = Hallituksen esitys (139/2018). *Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi Jehovan todistajien vapauttamisesta asevelvollisuuden suorittamisesta eräissä tapauksissa annetun lain kumoamisesta ja asevelvollisuuslain 3 §:n muuttamisesta*. [Lainattu 13.4.2019]. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kasittelytiedot-Valtiopaivaasia/Sivut/HE_139+2018.aspx
- Heikkinen, Vesa (2005). Ymmärrettävyyden osatekijöistä. *Kielikello*. [Lainattu 4.1.2019]. <https://www.kielikello.fi/-/ymmarrettavyuden-osatekijoista->
- Heikkinen, Vesa (2010). *Säädöskieli ja sen ymmärrettävyys*. [Lainattu 13.10.2019]. https://www.kotus.fi/files/1796/Saadostekieli_ja_sen_ymmarrettavyys.pdf
- Heikkinen, Vesa (2012). Ymmärrettävyytutkimuksen kysymyksiä. *Kielikuvia*. [Lainattu 4.1.2019]. https://www.kotus.fi/files/2799/Ymmarrettavyystutkimuksen_kysymyksiä_Heikkinen_2012_Kielikuvia_2.pdf
- Heikkinen, Vesa (2013). *Määritelmäpykälä säädöstekstin funktionaalisenä jaksena*. Esitelmän abstrakti. Kielitieteen päivä 2013, Tampere. [Lainattu 4.1.2019]. https://www.kotus.fi/files/2354/Maaritelmapykala_saadostekstin_funktionaalisenä_jaksena_Abstrakti_Kielitieteen_paivat_2013.pdf
- Hiidenmaa, Pirjo (2001). Poimintoja virkakielen rekisteristä. Teoksessa: Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa & Ulla Tiililä (toim.). *Teksti työnä, virka kielenä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hulkko, Petri (2018). Asevelvollisuus – reliikki vai modernia ajattelua. *Maavoimien komentajan blogi*. [Lainattu 21.11.2018]. <https://maavoimat.fi/komentajan-blogi/-/blogs/asevelvollisuus-reliikki-vai-modernia-ajattelua>
- Iisa, Katariina (1992). Pitääkö kaikesta puhua termein? *Kielikello*. <https://www.kielikello.fi/-/pitaako-kaikesta-puhua-termein->
- Iisa, Katariina (1997). Kirjoittaja ja tekstin ymmärrettävyys. *Kielikello*. <https://www.kielikello.fi/-/kirjoittaja-ja-tekstin-ymmarrettavyys>
- Isohella, Suvi & Anita Nuopponen (2016). Terminologia kohtaa käytettävyyden. Terminologisen käytettävyyden ydintä rakentamassa. Teoksessa: Pia Hirvonen, Daniel Rellstab & Nestori Siponkoski (toim.). *Teksti ja tekstuaalisuus, Text och textualitet, Text and Textuality, Text und Textualität*. VAKKI-symposiumi XXXVI 11.–12.2.2016. Vaasa: VAKKI Publications, 226–237.
- Jarmala, Veikko (2019). Reserviläisliitto: Asevelvollisuus ei voi olla vapaaehtoinen. *Verkkouutiset*. [Lainattu 3.4.2019]. <https://www.verkkouutiset.fi/reservilaisliitto-asevelvollisuus-ei-voi-olla-vapaaehtoinen>

- Kankaanpää, Salli, Aino Piehl & Matti Räsänen (2012). Kuinka tutkia lakitekstin syntyä ja tekstilajin rajoja? Tekstianalyysia, muutosehdotuksia ja osallistuvaa havainnointia. Teoksessa: Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä & Mikko Lounela (toim.). *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käytäntöä*. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus, 394–431. <http://kaino.kotus.fi/www/verkojulkaisut/julk29/Genreanalyysi.pdf>
- Kanniainen, Vesa (2019). *Kansallinen turvallisuus, asepalvelus ja kansantalous: miksi yleinen asevelvollisuus on välttämätön ratkaisu joillekin maille - ja miksi toisille taas ei?* Tutkimusraportti. Helsinki: Puolustusministeriö. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161578>
- Kibui, Wanja (2012). *Reading and Comprehension in the African Context: A Cognitive Enquiry*. Kenia: Zapf Chancery Publishers Africa Ltd.
- Kielilaki (423/2003). [Lainattu 5.12.2018]. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030423>
- Kosonen, Jarkko (2019). *Kansalaiset sotilaina ja maan puolustajina – Asevelvollisten sitoutuminen maanpuolustukseen ja sen eri tehtäviin*. Akateeminen väitöskirja. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu. <https://www.doria.fi/handle/10024/170534>
- Kotro, Arno (2018). *Kutsu termitalkoisiin!* [Lainattu 2.12.2018]. http://arnokotro.puheenvuoro.uusisuomi.fi/265069-kutsu-termitalkoisiin?fbclid=IwAR3FO8W6-WRrx01gTYKuAPnmF_RLIUWqqi84aockuzM6FIy5N312YernGw
- Kotus (2019) = Kotimaisten kielten keskus (2019). *Säädöskieli ja sen ymmärrettävyys*. https://www.kotus.fi/kielitieto/virkakieli_ja_sen_huoltaminen/saadoksieli/saadoksielen_tutkimus/saadoksieli_ja_sen_ymmarrettavyys_%282010_%29
- Laihonen, Mikko (2018). *Ruotujakolaitos*. [Lainattu 20.8.2018]. <http://www.karoliinit.fi/www/index.php?id=5>
- Laitinen, Kari (2005). Suomalainen asevelvollisuus. Historiallinen kaari, kehitys ja kansallinen olemus. Teoksessa: Kari Laitinen & Arto Nokkala (toim.). *Suomalainen asevelvollisuus: historiaa, haasteita ja tulevaisuutta*. Helsinki: Puolustusministeriö. http://www.defmin.fi/files/336/2381_394_Laitinen-Nokkala.pdf
- Laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta (194/1995). [Lainattu 18.4.2019]. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1995/19950194>
- Lukukeskus (2017). Lukutaidon merkitys kasvaa, mutta taso heikkenee. *10 faktaa*. <http://lukuviikko.fi/wp-content/uploads/2017/12/10-faktaa-pdf-f-edit.pdf>
- Mattila, Heikki (2002). *Vertaileva oikeuslingvistiikka*. Helsinki: Talentum.

- Mattila, Heikki (2018). Legal language. Teoksessa: Christer Lauren, John Humbley & Gerhard Budin (toim.). *Languages for Special Purposes: An International Handbook*. Berlin: De Gruyter.
- Megafoni (2014). *Aseettomasta palveluksesta enemmän tietoa kansalle*. [Lainattu 3.1.2019]. <https://suomenkuvalehti.fi/megafoni/aseettomasta-palveluksesta-enemman-tietoa-kansalle-2/>
- MOT (2019a). *Kielitoimiston sanakirja*. [Lainattu 31.3.2019]. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/>
- MOT (2019b). *Uusi suomen kielen sanakirja*. [Lainattu 31.3.2019]. Saatavilla rajoitetusti Vaasan yliopiston opiskelijoille osoitteessa: <https://mot-kielikone-fi.proxy.uwasa.fi/mot/vaasayo/netmot.exe>
- MTS (2018) = Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta (2018). *Suomalaisten mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta, 2018*. Helsinki: Puolustusministeriö. https://www.defmin.fi/files/4413/MTS_Suomalaisten_mielipiteita_ulko-ja_turvallisuuspolitiikasta_maanpuolustuksesta_ja_turvallisuudesta_2019.pdf
- Nordman, Marianne (1994). *Minilekter. Om de små textgenrernas språk*. Vaasan yliopiston julkaisuja. Tutkimuksia 178. Språkvetenskap 23. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- Nuopponen, Anita (1994). *Begreppssystem för terminologisk analys*. Akateeminen väitöskirja. No 38. Språkvetenskap 5. Vaasa: Vaasan yliopisto. Acta Wasaensia.
- Nuopponen, Anita (1998). A model for systematic terminological analysis. Teoksessa: Lita Lundqvist, Heribert Picht & Jacques Qvistgaard (toim.). *LSP – Identity and Interface Research, Knowledge and Society*. Kööpenhamina: Copenhagen Business School, 363–372. lipas.uwasa.fi/~atn/papers/artikkelit/LinkedDocuments/Nuopponen_Analysis_LSP98.pdf
- Nuopponen, Anita (2009). Käsiteanalyysia käsiteanalyysista – kohti systemaattista käsiteanalyysia. Teoksessa: Mona Enell-Nilsson & Niina Nissilä (toim.). *Kieli ja valta. Språk och makt. Sprache und Macht. Language and Power*. VAKKI-symposiumi XXIX 13.–14.2.2009. Vaasa: VAKKI Publications, 308–319.
- Nuopponen, Anita (2011). Methods of concept analysis – tools for systematic concept analysis. Part 3 of 3. *The LSP Journal*. 4–15. rauli.cbs.dk/index.php/lspcog/article/view/3302/3500
- Nuopponen, Anita (2018). *Evaluation of the properties of terms*. Konferenssiesitelmä. San Sebastian: EAFT Summit 2018. Saatavilla rajoitetusti Anita Nuopposelta.

- Nuopponen, Anita, Merja Koskela & Niina Nissilä (2018). Viestinnän ammattilainen erikoisalujen maailmassa – asiantuntijana asiantuntijatietaoa välittämässä. Teoksessa: Liisa Kääntä & Eveliina Salmela (toim.). *Näkökulmia viestintätieteisiin. Asiantuntijoiden viestinnästä digitaalisen median mahdollisuuksiin*. Vaasa: Vaasan yliopisto. https://www.univaasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-801-6.pdf
- Nuopponen, Anita & Nina Pilke (2016). *Ordning och reda. Terminologilära i teori och praktik*. Toinen painos. Lund: Studentlitteratur.
- Nyström, Samu (2017). *Suomi julistautuu itsenäiseksi*. [Lainattu 19.8.2018]. <https://suomifinland100.fi/suomi-julistautuu-itsenaiseksi-4-ja-6-12-1917/>
- OM (2018) = Oikeusministeriö (2018). *Lainkirjoittajan opas*. [Lainattu 13.12.2018]. <http://lainkirjoittaja.finlex.fi/24-lakikieli/24-2/>
- PE (AM8472/2016) = Pääesikunta (AM8472/2016). *Sotilasvala- ja vakuutustilaisuuksista käytettävä nimitys*. Saatavilla rajoitetusti Pääesikunnan kirjaamosta.
- Perusopetuslaki (628/1998). [Lainattu 6.8.2018]. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628#L7P25>
- Piehl, Aino (2008). Virkamiehet EU:n säädösvalmistelussa: Tasapainoilua oman kielen ja työkielten välissä. Teoksessa: Richard Foley, Tarja Salmi-Tolonen, Iiris Tukiainen & Birgitta Vehmas (toim.). *Kielen ja oikeuden kohtaamisia. Heikki Mattilan juhlakirja*. Helsinki: Talentum, 273–282.
- Piehl, Aino (2012). Lakikielen ymmärrettävyys: rajankäyntiä ammattikielen ja yleiskielen välillä. *Kielikello*. <https://www.kielikello.fi/-/lakikielen-ymmarrettavyys-rajankayntia-ammattikielen-ja-yleiskielen-valilla>
- Pilke, Antti (2018). Uusi avaus: Asevelvollisuuden tilalle kansalaispalvelus, joka koskisi myös naisia – voisi välttää rahalla. *Yle*. [Lainattu 10.10.2018]. <https://yle.fi/uutiset/3-10220149>
- PLM (2004) = Puolustusministeriö (2004). *Asevelvollisten taloudellista ja sosiaalista asemaa selvittävän työryhmän välimietintö*. [Lainattu 29.3.2019]. https://www.defmin.fi/files/550/images_1972_Asevelvollisten_taloudellista_ja_sosiaalista_asemaa_selvittAvAn_tyOryhmAn_vAlimietintO.pdf
- PLM (2007) = Puolustusministeriö (2007). *Puolustushallinnon viestintästrategia*. Helsinki: Puolustusministeriö. <https://www.defmin.fi/files/1095/viestintastrategia.pdf>
- PLM (2010) = Puolustusministeriö (2010). *Suomalainen asevelvollisuus*. Helsinki: Puolustusministeriö. https://www.defmin.fi/files/1648/Suomalainen_asevelvollisuus_plmv2_2010.pdf

- PLM (2014) = Puolustusministeriö (2014). *Suomen puolustus 2020-luvulla. Puolustusministeriön hallinnonalan tulevaisuudenkatsaus*. Helsinki: Puolustusministeriö. https://www.defmin.fi/files/2926/PLM_Tulevaisuuskatsaus_2014_netti.pdf
- PLM (2326/2016) = Puolustusministeriö (2326/2016). *Sotilasvala- ja sotilasvakuutustilaisuuksista käytettävä nimitys*. Saatavilla rajoitetusti puolustusministeriöstä.
- PLM (2019) = Puolustusministeriö (2019). *Puolustuspolitiikka*. [Lainattu 22.10.2018]. https://www.defmin.fi/tehtavat_ja_toiminta/puolustuspolitiikka
- Poutvaara, Panu (2010). Asevelvollisuuden taloudelliset vaikutukset. *Kansantaloudellinen aikakauskirja 4/2010*. Helsinki: Taloustieteellinen yhdistys ry, 413–418.
- PV (2015) = Puolustusvoimat (2015). *Normi 001: Puolustusvoimien viestintä*. Saatavilla rajoitetusti Puolustusvoimien sisäisestä normitietokannasta.
- PV (2017) = Puolustusvoimat (2017). *Yleinen palvelusohjesääntö*. Helsinki: Puolustusvoimat. http://puolustusvoimat.fi/documents/1948673/2258487/PEVIES-TOS_YLPALVO+2017/3684dac2-c7ac-4d93-b792-34649f6e2f5d
- PV (2019a) = Puolustusvoimat (2019a). *Asevelvollisuus*. [Lainattu 18.4.2019]. <https://puolustusvoimat.fi/asevelvollisuus>
- PV (2019b) = Puolustusvoimat (2019b). *Varusmies*. [Lainattu 18.4.2019]. <https://varusmies.fi>
- PV (2019c) = Puolustusvoimat (2019c). *Koulutus 2020*. [Lainattu 18.4.2019]. <https://puolustusvoimat.fi/koulutus2020>
- PV (2019d) = Puolustusvoimat (2019d). *Naisten vapaaehtoinen asepalvelus*. [Lainattu 18.4.2019]. <https://varusmies.fi/naisten-vapaaehtoinen-asepalvelus>
- PV (2019e) = Puolustusvoimat (2019e). *Puolustusvoimat sosiaalisessa mediassa*. [Lainattu 18.4.2019]. <https://puolustusvoimat.fi/asiointi/kanavat/some-kanavat>
- PV (2019f) = Puolustusvoimat (2019f). *Kutsunnat*. [Lainattu 18.4.2019]. <https://varusmies.fi/kutsunnat>
- PV (2019g) = Puolustusvoimat (2019g). *Reservissä*. [Lainattu 12.12.2019]. <https://intti.fi/reservissa>
- Sager, Juan (1990). *Practical Course in Terminology Processing*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Salmi-Tolonen, Tarja (2008). *Language and the functions of law: a legal linguistic study*. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- Sanastotyön käsikirja (1989). *Sanastotyön käsikirja*. Soveltavan terminologian periaatteet ja työmenetelmät. Julkaisija: Tekniikan Sanastokeskus ry TSK. Jyväskylä: Gummerus.
- Schmitz, Klaus-Dirk (2007). Indeterminacy of terms and icons in software localization. Teoksessa: Basse, Antia (toim.). *Indeterminacy in Terminology and LSP: Studies in honour of Heribert Picht*. xxii, 49–58. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Selkokeskus (2019). *Selkokeskus tiedottaa helmikuu 2019*. [Lainattu 5.11.2019]. <https://selkokeskus.fi/verkkotiedote/selkokeskus-tiedottaa-helmikuu-2019/>
- Siviilipalveluslaki (1446/2007). [Lainattu 18.4.2019]. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20071446>
- Stenroos, Maria (2018). Analyysi: Nuoret haluavat puolustaa Suomea mutta omilla ehtoillaan – nykyinen asepalvelus ei vakuuta. *Yle*. <https://yle.fi/uutiset/3-10532584>
- Suomalainen, Johanna (2002). Erikoiskielistä yleiskieleen – termeistä sanoiksi. *Kielikello*. <https://www.kielikello.fi/-/erikoiskielista-yleiskieleen-termeista-sanoiksi>
- Suomen perustuslaki (731/1999). [Lainattu 22.8.2018]. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>
- Suomen Suuriruhtinaanmaan Asevelvollisuuslaki (26/1901). [Lainattu 15.12.2019]. <http://www.mlang.name/arkisto/asevelv-1901.html>
- Suominen, Riitta (2019). *Virkatekstin käytettävyys. Pöytäkirjasta verkkotekstiksi ja sosiaalisen median päivitykseksi*. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/116307>
- Särmäkari, Veli (2016). *Suomalainen asevelvollisuusperiaate*. Akateeminen väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/168962>
- Tanskanen, Ilona (2019). *Ajan henki lain kirjaimessa. Suomalaisten lastensuojelulakien ja -asetusten ideologiaa*. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto [Lainattu 27.8.2019]. https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/63465/978-951-39-7731-3_vaitos04052019.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- TPA (49/2018) = Toimenpidealoite (49/2018). *Toimenpidealoite naisten vapaaehtoisen asepalveluksen kehittämisestä*. [Lainattu 3.4.2019]. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/EduskuntaAloite/Documents/TPA_49+2018.pdf

TSK (2006) = Sanastokeskus TSK ry (2006). *Terminologian sanasto*. Helsinki: Sanastokeskus TSK ry.

Tyynilä, Markku (1984). Säädoskielestä. *Kielikello*. [Lainattu 13.12.2018]. <https://www.kielikello.fi/-/saadoskielesta>

Valmiuslaki (1552/2011). [Lainattu 22.8.2018]. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20111552#L14>

VNK (2017) = Valtioneuvoston kanslia (2017). *Valtioneuvoston puolustuselonteko*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. https://defmin.fi/files/3683/J05_2017_VN_puolustuselonteko_Su_PLM.pdf